

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Psikoloji

ERGEN BİREYLERDE SOSYAL BECERİ DÜZEYİNİN
KARDEŞLİ VE TEK-ÇOCUK OLMA AÇISINDAN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS

Aslı Handan AVŞAR

115101103

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sema KARAKELLE

İstanbul, 2013

T.C

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Psikoloji

**ERGEN BİREYLERDE SOSYAL BECERİ
DÜZEYİNİN KARDEŞLİ VE TEK-ÇOCUK OLMA
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans

Tezi Hazırlayan: **Ash Handan AVŞAR**

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Ergen Bireylerde Sosyal Beceri Düzeyinin Kardeşli ve Tek- Çocuk olma Durumuna göre İncelenmesi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16.06.2013

Aslı Handan Avşar

ONAY

Tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

16.06.2013

Aslı Handan Avşar

ÖZET

ERGEN BİREYLERDE SOSYAL BECERİ DÜZEYİNİN KARDEŞLİ VE TEK-ÇOCUK OLMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Aslı Handan AVŞAR

Yüksek Lisans Tezi, Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sema KARAKELLE

Haziran, 2013- 98 sayfa

Bu çalışma, kardeşli bireylerle kardeşsiz bireyleri sosyal beceri performansı açısından karşılaştırmak ve sosyal beceri performansını etkilediği ön görülen dört kardeşlik faktörünün (kardeş sayısı, kardeşle olan yaş farkı, kardeşin cinsiyeti ve doğum sırası) etkililik düzeylerini saptamak amacıyla yürütülmüştür. Çalışma, 75'i tek- çocuk (K:34, E:41), 168'i kardeşli çocuk (K:75, E:93) olmak üzere 15- 18 (M:16.48, SS: 1.03) yaş arası ergen bireylerle yürütülmüştür. Bireylere Sosyal Beceri Envanteri uygulanmıştır. Kardeşli ve kardeşsiz bireyler, sosyal becerinin altı alt boyutuna ait puanlar (Duyuşsal Anlatımcılık, Duyuşsal Duyarlılık, Duyuşsal Kontrol, Sosyal Anlatımcılık, Sosyal Duyarlılık, Sosyal Kontrol ve Toplam puan) ve toplam puan açısından karşılaştırılmıştır. Kardeşli ve kardeşsiz bireyler arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda sadece duyuşsal kontrol puanı açısından bir farklılık gözlendiği için, kardeşlik faktörlerinin sadece duyuşsal kontrol puanı üzerindeki etkileri üzerine analizler yürütülmüştür.

Bu çalışmanın sonuçları, kardeşli bireylerin sadece duyuşsal kontrol puanı açısından kardeşsiz bireylerden daha iyi performans sergilediklerine işaret etmektedir. Bireyler arasında duyuşsal anlatımcılık, duyuşsal duyarlılık,

sosyal anlatımcılık, sosyal duyarlılık, sosyal kontrol ve toplam puana dair farklar anlamlı değildir. Bunun yanı sıra duyuşsal kontrol puanı ile yaş farkı faktörü arasında ilişki saptanmıştır. Öte yandan, kardeş sayısı, doğum sırası ve kardeş cinsiyeti faktörlerinin duyuşsal kontrol puanıyla bir ilişkisi olmadığı bulgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyal Beceri, Tek- çocuk, Kardeş, Duyuşsal Kontrol

ABSTRACT

INVESTIGATING SOCIAL COMPETENCE LEVELS INTERMS OF HAVING SIBLING (S) OR BEING A SINGLE- CHILD IN ADOLESCENTS

Ash Handan AVŞAR

Master Thesis, Psychology Department

Supervisor: Ass. Prof. Dr. Sema KARAKELLE

June, 2013- 98 pages

This study was conducted to compare individuals with sibling(s) and with no sibling in terms of social competence and to determine the effectiveness degree of four factors (sibship size, age gap, gender of the sibling, birth order) on social competence performance.

The study was conducted with 75 (F: 34, M:41) single-child adolescents and 168 (F: 75, M: 93) adolescents with sibling(s) whose ages vary from 15 to 18 years (\bar{x} : 16.48, SD: 1.03). Social Skills Inventory was applied to participants. Individuals with sibling (s) and with no siblings were compared in terms of the scores achieved from six sub-dimensions of social competence (Affective Expressivity, Affective Sensitivity, Affective Control, Social Expressivity, Social Sensitivity, Social Control) and the total score. Since only a difference in terms of affective control was observed as a result of a comparison between individuals with sibling (s) and with no siblings, analysis was conducted only for the effects of fellowship factors on the affective control score.

The results of the study pointed out that the individuals with sibling(s) showed better performance on only the affective control score than individuals

with no siblings. Differences were not significant regarding the affective expressiveness, affective sensitivity, social expressiveness, social sensitivity, social control and total score among individuals. Moreover, a relationship between the affective control score and age gap was detected. On the other hand, no relationship was discovered between the sibship size, birth order and gender of sibling and the affective control score.

Key words: Social Competence, Only- child, Sibling, Affective Control

ÖNSÖZ

İnsanoğlu doğumundan itibaren yaşamının her döneminde farklı ortamlar içinde bulunarak, farklı uyaranlarla karşılaşarak ve bu yeni durumlara uyum sağlayarak hayatta kalmaya çalışır. Bu yeni durumlar, aile, kültür, eğitim, öğretim gibi unsurlar, her birey için farklılık gösterir ve bireyler üzerinde farklı etkiler yaratır. Değişen yaşam koşulları doğrudan ya da dolaylı etkiler yaparak, bireylerin farklı kişilik özelliklerine sahip olmasına ve ruhsal durum, beceri, zeka, yetenek, inanç, kanı gibi oluşumlar açısından farklılaşmasına neden olur. İnsanoğlu sosyal bir varlık olması dolayısıyla, yaşamında yer alan diğer insanlar tarafından da şekillendirilir. Bunlardan bir tanesi de kardeşlerdir. Bireylerin kardeşsiz ve kardeşli olmaları ve kardeşleri dolayısıyla içinde buldukları ortam da bireylerin ruhsal durumlarını, beceri ve yeteneklerini, zeka gelişimlerini; yetenek, inanç ve değer yargılarını şekillendirir. Bu durumda kardeşli bireylerle kardeşsiz bireylerin yaşam içinde bazı yönlerde farklılaşacağı ön görülmektedir. Bunun yanı sıra, kardeşliğe dair özelliklerin de kardeşli bireylerin yaşamında farklı etkiler yaratacağı ön görülmektedir. Bu araştırma, kardeşli ve kardeşsiz olmanın ve kardeşliğe dair özelliklerin sosyal beceri düzeyine olan etkilerini tartışmayı amaçlamıştır.

Bu çalışmada, bana yol gösteren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Sema Karakelle'ye ilgi ve desteğinden ötürü teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez çalışmamın uygulamasını yaptığım Ayazağa Işık Lisesi öğrencilerine ve öğretmenlerine, müdür yardımcısı Kadriye Önder'e ve uygulama esnasında benden yardımlarını esirgemeyen rehberlik öğretmenleri Tuğba Elter, Gizem Yılmaz ve Gülin Şekerci'ye teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, çalışmam boyunca tecrübelerini benimle paylaşan ve desteğini daima hissettiren arkadaşlarım Adnan Çomakoğlu ve Müge Örucü'ye sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
EKLER LİSTESİ.....	xiii

1. BÖLÜM

GİRİŞ	1
--------------------	---

2. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Gelişim ve Sosyal Etkileşim.....	6
2.2. Sosyal Beceri.....	17
2.3. Kardeşlerin Doğrudan, Dolaylı Etkileri ve Zihin Kuramı.....	24
2.4. Sosyal Beceri ve Kardeşli (siz)lik İlişkisi.....	37

3. BÖLÜM

KARDEŞLERİ SOSYAL BECERİ AÇISINDAN ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3.1. Kardeşlik Boyutu (Kardeş Sayısı).....	43
3.2. Yaş Farkı ve Doğum Sırası.....	50
3.3. Cinsiyet.....	57

4. BÖLÜM

YÖNTEM

4.1. Katılımcılar.....	61
------------------------	----

4.2. Araçlar.....	63
4.2.1. Sosyal Beceri Envanteri.....	63
4.2.2. Demografik Bilgi Formu.....	64
4.2.3. Onam Formu.....	64
4.3. İşlem.....	65

5. BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Araştırmanın Ana Hipotezine İlişkin Bulgular.....	66
5.2. Araştırmanın Yan Hipotezine İlişkin Bulgular.....	68

6. BÖLÜM

TARTIŞMA	70
Ek- 1.	84
Ek- 2.	90
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ	98

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Örneklemin Kardeşli Olma Durumuna ve Yaşa Göre Dağılımı.....	62
Tablo 2. Örneklemin Yaşa ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	62
Tablo 3. Kardeşli Bireylerin Faktörlere Göre Dağılımı.....	63
Tablo 4. Kardeşli ve Kardeşsiz Bireylerin Sosyal Beceri Alt Puanları ve Toplam Puana Dair Bağımsız Örneklem T-test Sonuçları.....	67
Tablo 5. Bireylerin Duyuşsal Kontrol Puanları ile Kardeşlikle İlgili Faktörler Arasındaki Korelasyon Sonuçları.....	68
Tablo 6. Yaş Farkı Faktörüne Ait Regresyon Katsayısı, Beta, p ve F Değerleri.....	69
Tablo 7. Bireylerin Kardeşleriyle olan Yaş Farkları ve Duyuşsal Kontrol Puanı Ortalamaları.....	69

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
Ek 1. Sosyal Beceri Envanteri.....	84
Ek 2. Onam Formu.....	90

1. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanlar, bazı diğer canlılardan farklı olarak birlikte hareket etme, birbirine uyum sağlama, çeşitli etkileşimlerde bulunma eğilimindedirler. Bu eğilim insanlarda entelektüel zekâdan daha fazlasını gerektirmektedir. Bu nedenle sosyal beceri, sosyal zeka, duygusal zeka gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Sosyal zeka ve sosyal beceri, diğerleriyle olan etkileşimlerimizde büyük rol oynamaktadır. Diğer insanlarla girilen ilişkilerde oynanan roller, açığa çıkan duyguların kontrolü, çatışmaların yönetilmesi gibi olgular, insanda var olan sosyal zekanın kullanılması ve becerilere dönüşmesi dolayısıyla insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Gelgelelim, sosyal beceri her insanda aynı şekilde ve aynı düzeyde bulunmayabilir ya da aynı derece gelişmemiş olabilir. Duyguları ifade etme, algılama ve kontrol etme ile ilgili olan sosyal beceri her insanda ve her yaşta farklılık gösterdiği gibi zamanla, yaşantılarla, deneyimlerle artabilir. Bu yüzden ki sosyal beceriyi etkileyen ve sosyal beceri performansını yükselten/ düşüren faktörler ve sosyal beceriyle ilintili olan diğer kavram ve unsurlar araştırılmaya başlanmıştır.

Sosyal beceri, bir yanıyla toplumdaki diğer insanlar üzerinde hoş intiba bırakacak davranışları gösterebilme yetisi olarak tanımlansa da, bu tanıma göre sosyal becerinin toplumdan topluma, kültürden kültüre değişen bir yeti olduğunu da söylemek mümkündür. Ancak bu çalışmada kullanılan sosyal beceri tanımı, kendi duygularını diğer insanlara sözlü ve sözsüz yollarla doğru ve uygun bir şekilde yansıtabilme; başkalarının sözlü ve sözsüz mesajlarını doğru algılayabilme ve kendi duygularını, buna bağlı sözlü ve sözsüz mesajlarını kontrol edebilme, denetleyebilme yetisidir. Bu çalışmada sosyal becerinin gelişiminde ön plana çıkan yön, insanlarla etkileşime girme, dolayısıyla model alma, hatalardan ders çıkarabilme, başkasıyla empati kurabilme, başkasının bakış açısını kavrayabilme gibi özellikleri edinmede diğer insanlarla pratik yapma durumudur.

Çalışmanın bu konudaki varsayımı ise kardeşlerin bu tür davranışları pratik etmede ulaşılabilir bir kaynak olmasından ileri gelmektedir. Bu varsayımı destekleyen unsur, kardeşlerin en başta aynı evde yaşayan ve genellikle zamanının büyük bir bölümünü birlikte geçiren bireyler olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu araştırma, bütün bu varsayımların doğruluğunu ve doğruluk derecelerini test etme amacıyla yürütülmektedir.

Sosyal beceri gelişimi için diğer akranlarla pratik yapmanın etkisi üzerinden, kardeşlerin yaş farkları, doğum sıraları, cinsiyetleri ve sayıları gibi unsurların da test edilmesi yoluyla, bu kardeşle yapılan pratiklerin ne derece yararlı olduğunun, ne derece pratik yapılabildiğinin, bir kardeşin bir kardeşe ne kadar ve hangi yönde etkide bulunduğu değişkenlik gösterebilecekleri varsayımı da test edilmektedir.

Çocuğun doğumundan itibaren insanlarla girdiği etkileşimler onun sosyal algısında ve sosyalleşmesinde rol oynar. Çocuklar öncelikle çekirdek aile içinde bulunan bireylerin etkisiyle sosyalleşirler. Ebeveynlerin yönlendirme, model olma, düzeltme gibi eylemleri, çocuğun sosyal yaşamdaki benliğini belirlemesine ve diğer insanlarla girdiği etkileşimlerin niteliğinin değişmesine neden olur. Çekirdek ailede bulunan diğer bir akran ise çocuğu ebeveynlerden farklı yönlerde ve şiddette etkileyebilir. Bu doğrudan etkilerle veya aile içinde yer alarak dolaylı şekillerde de olabilir.

Bu çalışma, Tomasello (2008)'nin insanlar arası etkileşim kanunlarından, Vygotsky (1978)'nin yakınsak gelişim alanından ve Bronfenbrenner (1979)'in ekolojik sistem kuramından yola çıkarak bireylerin sosyal beceri performansı üzerindeki kardeş etkisini sorgulamak ve ergenlik çağındaki bireylerin sosyal beceri performanslarının, kardeş sahibi olma veya olmama durumdan ne derece etkilendiğini açıklamaya çalışacaktır. Tomasello, insanoğlunun doğuştan gelen bir sosyalleşme potansiyelinin olduğunu savunmaktadır ve bu gönüllü sosyalleşme eylemi yardım etme, paylaşma ve bilgilendirme gibi aktivitelerde kendini göstermektedir. Tomasello'ya göre bu eylemler herhangi bir yönlendirme olmaksızın küçük çocuklarda bile gözlemlenebilmektedir. Bu durum insanoğlunun sosyal bir varlık olduğu üzerinde durulmasına neden

olmuştur. İnsanoğlunun yavrusu, diğer canlıların yavrularıyla karşılaştırıldığında en güçsüz varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ise insanın diğer insanların yokluğu durumunda hayatta kalamayacağı gerçeğini hatırlatmaktadır. Bu yüzden insan sosyalleşmeye dair doğuştan güdüler taşımaktadır. Bu güdüler beceriye dönüşmeye başladığında diğer insanlarla olan ilişkilerin niteliği ve diğer insanlar hakkındaki algılar şekillenmeye başlar. Bir kardeş sahibi olmak ise bu eylemlerin erken yaşta pratik edilmesi açısından önemli olabileceğinden bu çalışmada Tomasello'nun kuramından yararlanılmaktadır. Vygotsky, çocukların kendinden büyüklerle ve yetkinlik bakımından kendilerinden daha üst seviyede olan akranlarıyla girdikleri etkileşimin, onların gerçek potansiyelini ortaya çıkarmada yararlı olacağı görüşünü savunmaktadır. Burada çocuğun tek başına yapabildiği ile başkalarının yardımıyla ve yönlendirmesiyle yapabildiği arasındaki bölge olan yakınsak gelişim alanından bahsedilmektedir. Vygotsky'e göre insanlarla girilen etkileşimlerde yapılan geri bildirim verme, yönlendirme, model olma gibi eylemler kişinin tek başına yapabileceğinden fazlasını yapabilmesini sağlamaktadır. Bu yüzden yakınsak gelişim alanının genişliği açısından kardeşlerin de ebeveynler kadar etkili olabileceği var sayımı üzerinde durulabilir.

Bronfenbrenner'in ekolojik sistem kuramı ise her bir bireyi kapsayan birbiri içine geçmiş toplumsal sistemlerin varlığını savunur. En içte bulunan mikro sistem ise bireyin dahil olduğu en küçük toplumsal sistem olarak karşımıza çıkar. Bu sistem, çekirdek aileyi, dolayısıyla ebeveyn ve kardeşleri kapsar, dolayısıyla sosyal yapıların en iç kısmında kardeşlerin de bulunması açısından Bronfenbrenner'in sistemler kuramı çalışmaya katkıda bulunan diğer bir kuram olarak gündeme gelmektedir.

Vygotsky'nin yakınsak gelişim alanı teorisi bireylerin başkalarının yönlendirmesi sayesinde potansiyelinin ilerisine geçebilme açısından kardeş etkisi hakkında bilgi verebilir. Yakınsak gelişim alanında gerçekleşen deneyimler ve süreç hem Tomasello'nun gönüllü sosyalleşme kuramını karşılamakta hem de sosyal beceri gelişimi açısından yarar sağlamaktadır.

Çocuğun kardeş sahibi olması ise, kendinden yetkinliği daha fazla olan bir akranın varlığını göstermektedir ve kardeş sahibi olmanın sosyalleşme, sosyal beceri, empati üzerindeki etkilerinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Tek çocukları ve kardeşli çocukları, farklı özellikler açısından karşılaştıran birçok araştırma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar, kardeşlerin bireyler üzerinde çeşitli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Bunun sebebi, insanoğlunun sosyal bir varlık olmasının getirisi olarak diğer insanlarla etkileşim içinde olmasının kaçınılmaz görülmesi ve insanın en fazla iletişim ve etkileşim içinde olduğu bireylerin ailesinde yer almasıdır. Şüphesiz ki bir birey doğumundan okula başlayınca kadar en fazla çekirdek ailesindeki insanlarla etkileşim içine girer. Çekirdek aile içinde bulunan kardeş de bu yüzden bireyin hayatına etki eden bir faktör olarak karşımıza çıkar. Bu etkinin ne derece olumlu veya olumsuz olduğu tartışılır. Bazı kaynaklara göre bir kardeşin varlığı diğeri üzerinde olumsuz bir takım kişilik özelliklerine neden olabilmektedir. Bazı kaynaklar ise kardeşlerin olumlu etkilerinden bahsetmektedir.

Çalışmalar göstermektedir ki kardeşli bireyler ve kardeşsiz bireyler birbirlerinden farklı özelliklere sahip olabilmektedir. Bu, aile ve sosyal yapı içindeki konumlarının farklı olmasından kaynaklanabilmektedir. Kardeşli ve kardeşsiz bireyler arasında çeşitli kişilik özellikleri ve ruh durumları açısından karşılaştırmalar yapılmaktadır. Bu karşılaştırmalar sonucunda kardeşli ve kardeşsiz bireylerin avantajlı olduğu konuların genellikle farklılık gösterdiği üzerinde durulmaktadır. Bu çalışma ise sadece sosyal beceri performansı açısından değerlendirme yapmaktadır.

Kardeşsiz bir bireye ve kardeşli bir bireye yaşamı boyunca etki eden faktörler arasında farklılıklar olabileceği bir gerçektir. Bunun sebebini açıklamak amacıyla da, bu çalışmada güncel çalışmaların yardımıyla, kardeşlerin doğrudan ve dolaylı etkilerinden de bahsedilmektedir. Yaşanılan evin içinde bulunan, diğeri bir değışle bireyin mikro sisteminin içinde yer alarak dolaylı etkide bulunan kardeş ile, doğrudan etkileşime girilebilen kardeş olarak iki kardeş etkisinden bahsedilmektedir. Çalışmada bahsedilecek olan kaynak

bölünmesi modeli, kardeşlerin birbirlerini dolaylı olarak etkileyebilmelerine örnek olarak verilmekte ve bu modelin sosyal beceriyle olan bağlantısı tartışılmaktadır. Burada tartışılmak istenen konu, kardeşi olan ve olmayan bireyin sosyal beceri gelişimi açısından farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaktır. Aynı zamanda kardeşli bireylerin de kardeş varlığından aynı şekilde etkilenmeyeceğini savunmaktır. Kardeşlerin sayısı, yaş farkı, cinsiyeti ve doğum sırası gibi faktörlerin de kardeşi olan bireyler arasında farklı etkiler yaratacağı ön görülmektedir.

Bu zamana kadar yürütülen çalışmalar genellikle küçük yaştaki çocukların zihin kuramı gelişiminde kardeşin etkisini saptamayı amaçlamışlardır. Zihin kuramı gelişimi sosyal beceri ile bağlantılı olsa bile her birey, zaman ve süreç olarak aynı olmasa da zihin kuramı gelişimini tamamlamış olacaklardır. Ergenlik çağındaki çocukların zihin kuramı gelişimi tamamlanmış olduğu için, artık zihin kuramının daha gelişmiş ve karmaşık halleri bu yaş grubu için araştırılmalıdır. Bu çalışma zihin kuramının da temelini oluşturduğu sosyal beceri, empati, olumlu sosyal davranış gibi daha karmaşık yapıları araştırmayı amaçlamaktadır.

Bu araştırma, başka insanlarla yoğun olarak girilen etkileşimlerin sosyal beceriyi yükselteceği varsayımından yola çıkarak, kardeş ilişkisinin sosyal beceriye etkisini ele almayı amaçlamıştır. Bunu yaparken, kardeşli ve kardeşsiz 15- 18 yaş arası bireyler sosyal beceri performansı açısından değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, kardeşli bireyler doğum sırası, yaş farkı, kardeşlik boyutu ve doğum sırası açısından karşılaştırılarak kardeşlerin sosyal beceriyi hangi koşullarda ve nasıl etkilediğini açıklamaya çalışılmaktadır.

2. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

2.1 Gelişim ve Sosyal Etkileşim

Gelişmekte olan birey toplumdaki diğer insanlardan bağımsız olarak düşünülemez. Başkalarının yardımı olmadan insanoğlunun hayatta kalması imkansızdır, insanlar hem fiziksel hem de psikolojik etkileşimler sayesinde hayatta kalırlar ve gelişim gösterirler, bu yüzden insanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri sosyalleşme istekleri ve buna dair becerileridir. İnsanoğlu diğer hayvanlardan farklı olarak diğer türdeşleriyle iletişim kurmaya, birbirini anlamaya ve birbirinden öğrenmeye eğilimlidirler (Tomasello, 2008).

Tomasello (2008), insanların birbirlerine bildiklerini öğretmeye eğilimli olduklarını ve bunun yardım etme duygusundan kaynaklandığını ve insanların bunu sadece yakınları için kullanmadıklarını savunmaktadır. Bu, bizlere insanların bu eğilimlerinin yararcılık ve işlerini daha kolay halletmek için başkalarından yardım alma eyleminden ayrı bir durum olduğunu göstermektedir. Tomasello (2008), bu durumun altında yatan sebebin, insanların birbirlerine uyum sağlama istekleri olduğunu belirtmektedir. İşte tam da bu yüzden insanların birbirlerini taklit etme eğiliminde olduğunu savunmaktadır. Buradaki taklit etme eylemi, rol-model olma ve model alma ile ilişkili olabilir. Bunun yanı sıra, insanın kültür içinde varoluşunun nedeninin, birbirlerine yararcı bir ihtiyaç duymaktan çok birlikte hareket etme, işbirliği yapma eğilimi olduğu savunulmaktadır. Bunun getirisi olarak da insanlar fedakarlık yapmaktadırlar.

Tomasello (2008), çocukların birbirlerine yardım etme davranışının ailelerden ya da çevreden öğrenilmediğini, aksine bunun evrimsel bir getiri olduğu görüşünü öne sürmektedir ve insanoğlunun doğasında yardımsever ve işbirliği yapma eğilimi olduğunu savunmaktadır. Daha sonradan edinilen öğrenimlerin bu durumu değiştirebileceği ve kültürden gelen sosyal normların bu özelliğin yontulmasına neden olabileceği de belirtilmiştir.

Rousseau ‘un insanoğlunun doğuştan iyi olduğu ama toplum tarafından doğasından uzaklaştırılıp özgürlüğünü kaybettiği ve kötüleştiği düşüncesi paylaşılmaktadır (Tomasello, 2008). Tomasello (2008), insanın başkalarıyla işbirliği içinde olabilmek ve başkalarıyla uyum sağlayabilmek için yaptığı fedakarlığın üç şeklinden bahsetmiştir.

Bunlardan ilki yardım etmedir (helping). 14-18 aylık bebekler ve yetişkinlerle yapılan çalışmada, yetişkinler küçük bir sorun yaşamaktadır ve bebekler onlara yardım etmektedir. Yetişkinlerin eli doluyken, bebeklerin dolap kapağını açıp başka bir oyuncak alma konusunda yardım istemeksizin dolabın kapağını açarak ve oyuncağı alarak onlara yardım ettikleri gözlemlenmiştir. 24 bebekle yapılan çalışmada 22 bebek en az bir kere yardımda bulunmuştur. Bunun yanı sıra bebeklerin, yetişkinin yardıma ihtiyacı olmadığını anlarırsa yardım etmedikleri gözlemlenmiştir. Elleri doluyken dolap kapağına çarpan yetişkine yardım eden bebek, başka bir iş yaparken dolaba çarpan yetişkine yardım etmemektedir. Tomasello (2008), çocukların bir yaşın içindeyken, annelerini birine yardım ediyorken görmelerinin olasılık dahilinde olmasına rağmen zor bir ihtimal olduğunu savunmaktadır. Ayrıca yardım etme davranışının herhangi bir ödülün varlığıyla bağlantılı olmadığını, verilen ödül ya da övgünün yardım etme seviyesinde bir değişikliğe neden olmadığını bulmuştur. Bunun aksine Tomasello ve arkadaşlarının (2008) yaptıkları araştırmada, ödül alan çocukların almayanlardan daha yardımcı olduklarını göstermişlerdir. Çocukların daha çok ebeveynlerini memnun etmek için yardım ettiklerini ortaya çıkarmışlardır. Bu sonuçlara göre insanoğlunun yardım etme davranışının bağlama göre değiştiği ve kişisel olarak bir çıkar olmaksızın bu davranışın, başkalarını memnun etme, hoş gitme ve uyum içinde olma amaçlı olduğu çıkarımlarında bulunulmuştur.

Tomasello (2008), tarafından yapılan araştırmanın başka bir ayağında, küçük çocukların yardım etme davranışı ile empatinin ilgili olduğu bulunmuştur. 18- 24 aylık çocuklarla yapılan bu araştırmada bir yetişkin diğer bir yetişkinin elinden üzerinde çalışılmakta olunan bir resmi kapmaktadır, elinden resmi alınan yetişkin duygu belirtmeyen bir surat ifadesiyle bakmasına rağmen, bu olay çocukların dikkatini çekmiştir. Yaşları küçük olmasına rağmen olayın dikkat çekmesi ve çocukların bu durumun farkında olmalarının, çocuklarda doğuştan bulunan bir uyumlu olma ve adalet duygusunun getirisi olduğu belirtilmektedir. Yaşanan bu olayın çocukta bıraktığı etkinin de bağlama göre değişip değişmediğini göstermek için yapılan çalışmada, bu sefer bir yetişkin başka bir yetişkinden boş (üzerinde çalışılmayan) bir kağıt kapmaktadır. Bu durum çocukların o kadar da dikkatini çekmemektedir. Çocuklara yardım etme fırsatı verildiğinde ise, elinden resmi alınan kişiye daha fazla yardım edildiği gözlenmiştir. Bu çalışma, bir yaşından küçük çocukların yardım edilecek davranışı, yardıma gerek olmayan davranıştan ayırabildiklerini göstermektedir. Bütün bunların ışığında Tomasello (2008), yardım etme davranışının kültürden ya da ailenin davranışlarında öğrenilmediğini, doğuştan gelen bir dürtü olduğunu savunmaktadır.

İnsanoğlunun yaptığı ikinci fedakarlık türü, bilgilendirme (informing) dir. Bilgilendirme için dile gerek yoktur, 1 yaşından itibaren çocuklar bunu işaret ederek yapabilmektedirler. Tomasello (2008)'in 12 aylık konuşamayan çocuklarla yürüttüğü bir çalışmada, kağıtları zımbalayan bir yetişkinle aynı odada bulunan çocuk gözlemlenmektedir. Kağıtları zımbalayan yetişkin odadan çıkmakta ve yerine başka bir yetişkin gelmektedir, bu yetişkin zımbayı ve bir nesneyi daha rafa koyup ve gitmektedir. Kağıtları zımbalayan yetişkin elinde kağıtlarla geldiğinde, zımbayı bıraktığı yerde bulamamaktadır ve konuşmaksızın meraklı bir ifade takınmaktadır. Bunun üzerine çocuk diğer objenin değil, zımbanın yerini işaret ederek onu bilgilendirmeye çalışmaktadır. Bu araştırma göstermiştir ki, küçük çocuklar yetişkinin problemini anlayabilmekte, empati kurabilmektedir ve ona yardım etmek için motive olmuştur.

Tomasello ve arkadaşlarının (2008) yaptıkları başka bir araştırmada, oyuncaklarındaki piller bitmiş ve pile ihtiyacı olan yirmi aylık çocukların, hemen yanında bir pil bulunmasına rağmen uzaktaki pil gösterildiğinde, uzaktakini gidip almaya eğilimli olmaları, insanların sadece yararlı amaçlardan dolayı değil, bilgilendirme yoluyla yönlenebileceğini, başka bir deyişle yönlendirmelere açık olduğunu gösterdiği olarak belirtilmiştir.

İnsanoğlunun yaptığı üçüncü fedakarlık tipi ise paylaşma (sharing) dir. Tomasello (2008) 'ya göre insanların paylaşma özellikleri de hayvanlardan farklıdır. Hayvanlar bir amaca ulaşmaya çalışırken (örneğin karın doyurmak), başkasının ne kadar yediği ya da yemediğiyle ilgilenmezken, insan kendi aldığı dışında başkasının da ne aldığına dikkat etmektedirler. Adalet duygusuyla bağlantılı olan bu davranış, diğer canlılardan farklı olarak insanlarda görülmektedir. Hayvanlar daha fazlasını elde etmek için çalışırken, insanlarda eşit olarak paylaşma eğilimi bulunmaktadır. Birinin fazla alması durumunda az alan itiraz edebilir ve yeniden bir paylaşım gerçekleşebilir, bu paylaşım da güven esasına dayanır. Şempanzelerde ise böyle bir güven duygusu yoktur. Buna rağmen, birçok hayvan cinsi sosyal öğrenme yoluyla birbirlerinin deneyimlerinden yararlanırlar. İnsan da bu türlerden biridir. Ancak hayvanların sosyal öğrenme eğilimi yararlı bir yönelimden, insanlarınki ise daha çok sosyalleşme ve uyum içinde yaşama isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum insanların yenilikleri öğrenmeye ve adapte olmaya eğilimli olmasını sağlamaktadır. Bu yüzden çocuklar büyürken işbirlikçi grup düşüncesi kavramını benimserler ve sosyo-bilişsel becerileri edinirler. Çocuklar, karşılıklı etkileşimden kaynaklanan bilgilendirme (yönlendirme) ve bilgilendirilme (yönlendirilme), başkasının isteklerine ve zorluklarına duyarlı olabilme, empati kurabilme, model olma, model alma yetilerini edinerek uyum sağlama, iletişim, sosyal öğrenme gibi eylemlerde bulunurlar ve böylelikle topluma dahil olurlar (Tomasello, 2008). Her toplumun da kendine göre sosyal normları ve öğretileri vardır, bu yüzden bireylerin farklı deneyimleri onlara farklı değerler kazandırabilmektedir. Fakat yine de neredeyse tüm kültürler çocuklara yardımsever olmayı ve işbirliği yapmayı öğretmektedir; “iyi ol”, “yardımcı ol”, “yalan söyleme”,

“oyuncaklarını paylaş” gibi yönergeler çocuklara doğrudan aşıl原因 sosyal davranış biçimleridir. Çocuğun sosyal dünyası başkalarıyla girilen etkileşimler sonucunda ve diğerlerinden gelen reaksiyonlara ve davranışlar sonucunda karşılaşılan sonuçlara bağlı olarak da değişir. Çocuklar çoğu durumda işbirlikçi ve yardımcı olmanın sonucunda elde edilen şeyin işbirliği ve yardım severlik olduğunu öğrenirler. Çocuk nasıl davranacağını doğrudan geri bildirimlerden değil model alma, iletişim ve yönergelerle öğrenir. Çocuklar sadece kuralları öğrenmez aynı zamanda uygulamasının devam etmesini de sağlamaya çalışırlar. Çocuklar işbirliği yapmanın yanında gruba uyum sağlamaya da önem verirler, çocukların “biz” anlayışı, ebeveynler aile ve okul arkadaşlarına dayanır, sonradan diğer insanlara ve topluma genellenir (Tomasello, 2008).

Özetle, Tomasello (2008)’ya göre, insanoğlunun, toplumun hoşuna gidecek davranışlar göstermeye çalışması, bilgi alması, bilgilendirmesi, yardım etmesi ve paylaşmasındaki amaç, içinde bulunduğu toplumla uyum içinde yaşamak ve o topluma adaptasyon sağlamaktır. Bu da insanın sosyal bir varlık olduğunu kanıtlamaktadır. Fakat Tomasello (2008), insanın doğuştan sosyal bir varlık olduğunu savunmaktadır. Sonradan pekiştirilen davranışlarla, çocukların bu davranışların getirilerinden haberdar olduklarını ve bunu sürdürmeyi ya da bırakmayı seçtiklerinden bahsetmektedir.

Bronfenbrenner (1979) ise, insanoğlunun sosyalleşmesi, kültürel adaptasyonu ve uyumu açısından diğer insanların etkisini belirtirken bunun bir sistem dahilinde olduğunu savunmaktadır. Bu sisteme ekolojik sistem adını vermiştir. Ekolojik sistem, çevre ve bireyin birlikte aşamalı bir süreç geçirerek bireyi geliştirdiğini savunur. İnsanın gelişim ekolojisi, aktif bir şekilde büyümekte olan birey ve sürekli değişim içinde olan çevresi arasında ilerleyen ve ortak olan yapıyı kapsar. Birey ve çevrenin etkileşiminde karşılıklı bir uyum sağlanır ve böylelikle birey gelişir. Bu eş zamanlı etkileşim (reciprocity) olarak adlandırılır. Ekolojik sistem teorisine göre çevre tek bir yapıdan oluşmaz, suya atılan bir taşın oluşturduğu halkalar gibi dışarıya doğru yayılan bir yapıdır. Bu halkaların en küçüğü, mikro sistemdir. Mikro sistem bireyin aktivitelerini, aldığı rolleri, insanlarla olan ilişkilerini içerir. Mikro sistem

doğrudan bireyi etkileyen sistemdir, bireyin birebir içinde bulunduğu ve rol aldığı yapıdır. Bu sistemin içinde, çocuğun devam ettiği okul, komşular ve ailesi gibi çocuğun birebir iletişim halinde bulunduğu unsurlar yer alır. Bunların içinde anne, baba, arkadaş, kardeş gibi unsurlar büyük öneme sahiptir.

Ondan sonra gelen mezosistem, bireyin mikro sistemleri arasındaki iletişimden kaynaklanır. Örnek olarak, okul ile ailenin etkileşimi ya da bir yetişkin için iş, sosyal yaşamı ve evin etkileşimi verilebilir. Bir birey annesi ile kardeşinin ya da anne babasının ilişkisinden de etkilenebilir. Burada ailenin diğer bireyleri çocuğun çevresini oluşturmada ve gelişimi etkilemede dolaylı etkide bulunmuş olurlar. Bu etki dolaylı olsa da küçümsenmeyecek kadar büyük bir etkiye neden olabilir. Örneğin, ağabeyi ya da ablası eğitim, evlilik gibi sebeplerle evden ayrılan birey, hem kişisel olarak kardeş ayrılığından hem de evde oluşacak yeni dengeler ile ailedeki diğer bireylerin uyum düzeyinden etkilenebilir.

Mikro ve mezo sistemlerin dışında yer alan ekzo sistem, bireyi doğrudan etkilemeyen, ayrıca iletişim içinde bulunmadığı fakat, mikro sistemi içinde bulunan bireyleri doğrudan etkilediği içine dahil olduğu sistemdir. Örneğin, çocuğun annesinin iş yerinde yaşadığı bir sıkıntı, anne ile çocuğun ilişkisini etkileyebilir ya da sadece aile yaşamını etkileyebilir ve çocuk da bundan etkileniyor olabilir. Benzer şekilde bir çocuğun yaşamını, kardeşin hangi okulda, nasıl arkadaşlarla sürdürdüğü de etkileyebilir.

Makro sistem ise, bütün bu sistemleri içeren ve aynı zamanda kültürün, değer yargılarının, normların, ideolojilerin, dinin oluşturduğu sistemdir. Bu sistem içinde birey sadece kendi yakınındaki insanlardan değil, toplumu oluşturan diğer manevi unsurlardan da etkilenir. Değer yargıları, ideolojileri, adetleri, toplumsal davranışları, iyi ve kötünün ne olduğu hakkındaki düşünceleri bu sistem içinde var olarak değişir ve gelişir.

Bu sistemler teorik olarak birbirinin içinde yer alarak belli bir değişmezliğe sahip olsalar da kendi içlerinde bireyin hayatında ya da çevresindekilerin hayatında meydana gelen değişimler sonucunda değişimlere uğrayabilirler. Buna ekolojik dönüşüm adı verilir (Bronfenbrenner, 1979). Ekolojik dönüşüm bireyin hayatında hem sebep hem de sonuç olarak yer alabilir. Örneğin çocuğun yeni bir kardeşinin doğması, evde ikinci plana atılmasının nedeni olabilir, kardeşin doğumu ise aileye giren maddi kaynakların artmasının bir sonucu olabilir. Ayrıca bu ekolojik dönüşüm farklı sistemleri etkileyebilir, burada yeni kardeşin doğması mikro sistemin içinde bir değişiklik iken, aileye giren kaynakların çoğalması (babanın işinde terfi etmesi) ekzo sistem içinde yer alan bir değişimdir.

Ekolojik sistem teorisinin en büyük dayanağı ilişkidir. İlişki var olmadan sosyalleşme kavramından söz edilemeyeceği gibi ekolojik sistemlerden de bahsedilemez. Bronfenbrenner (1979), bir ilişkiyi, bireyin bir diğerini fark etmesi ya da o kişiyle herhangi bir aktivitede bulunması şeklinde tanımlar. Bir ilişkide iki insanın birbiriyle konuşması ya da birlikte bir şey yapmaları şart değildir. Bireylerin birbirlerinin farkında olduğu zamanlar da ilişki olarak nitelendirilir. Çünkü insanlar birbirlerinin çevrelerini şekillendirdiklerinin farkındadırlar ve bu yüzden aslında ilişki bu esnada başlamıştır. Bir ilişkinin olması için en az iki insanın var olması gerekmektedir. İkililer, gelişim için önemlidirler, bunun nedeni hem kendi içinde gelişim için ciddi bir etkisi olması, hem de mikrosistemin temel taşı olarak görev alarak ilişkinin yayılmasına (üçlülere, dörtlülere, topluluklara) neden olmasıdır. İkililerin psikolojik gelişim için üç farklı işlevsel formu mevcuttur. Bunlardan ilki, gözleme dayalı (observational dyad) ikililerdir. Bu ikililerde, bir birey gözlemlerken, diğer birey en azından gözlemlendiğinin farkındadır. Buna, annenin mutfakta yemek yaparken, kızının onu izlemesi örnek verilebilir. İkincisi ortaklaşa aktivite (joint activity dyad) ikilisidir. Burada iki kişi bir şeyi birlikte yaparlar. Burada esas olan aynı aktivitede bulunmak değil, farklı eylemler yapılırsa da aynı amaç için bir arada olmaktır.

Bu gibi ikililerde tamamlayıcılık vardır, örneğin bir anne çocuğuna bir masal kitabı okurken, çocuğun annesini dinlemesi ve hikaye hakkında annesine sorular yönelmesi bu tip bir ikili ilişkidir. Bu tip bir ilişki sadece öğretici değil aynı zamanda ikililer artık bir arada olmadığında da eylemi bırakmamak ve daha da iyiye götürmek için motivasyon kaynağıdır. Her türlü ilişkide ve iletişimde eş zamanlı etkileşim vardır, A'nın yaptığı (ya da yapmadığı) B'yi, B'nin yaptığı (ya da yapmadığı) A'yı etkiler (Bronfenbrenner, 1979).

Eş zamanlı etkileşimin olduğu ilişkilerde, bir birey, diğerinden daha fazla etkiye sahip olabilir. Her ikili ilişkide bir güç dengesi (balance of power) vardır. Bu durumda, bir çocuğun katıldığı ikili etkileşim grupları, ona bu güç dengesini kavramsallaştırmayı, onunla nasıl başa çıkacağını ya da uyum sağlayacağını öğrenme fırsatı verir. Bu öğrenim hem bilişsel hem de sosyal gelişimine yardımcı olur, bunun sebebi, güç dengesinin sadece fiziksel değil bir yandan da psikolojik bir yanı olmasıdır. Ortaklaşa aktivite gruplarında, bireylerin etkin katılımı, onların zaman içinde güç dengelerinin değişmesine neden olabileceğinden kişinin kendine dair algısını da etkiler. Duygusal (affective) ilişkilerde, ikililer birbirlerine daha belirgin duygular besleyebilirler. Bunlar karşılıklı olumlu, olumsuz ya da tek taraflı duygular olabilirler. Fakat ilişki süresince bu duyguların yönleri ve şiddetleri değişebilir. Üçüncü ilişki tipi ise birincil (ilkel) ikili (primary dyad)'dir. Bu ilişkide ikililer birbirlerinin yanında olmasalar da düşünce olarak birbirlerini gözetirler ve düşüncede birliktedirler. Buna örnek olarak ayrıyken birbirini özleyen anne- çocuk veya kardeşlerin ilişkisi verilebilir (Bronfenbrenner, 1979).

Bunun yanında, ilişkiler ikililerden çıkıp üçlülere, dörtlülere dönüştüğünde dinamiklerin değiştiği gözlemlenmiştir. Bir ilişki ikiden fazla kişinin dahil olduğu bir ilişkiye dönüştüğünde bireylerin birbirlerine olan tavır ve davranışlarının değişiklik gösterdiği bulunmuştur. Parke ve Tinsley (1987)'in yaptığı araştırmada, anne ve babaların yeni doğan çocuklarına olan davranışlarının, ortamda her ikisinin de bulunduğu zaman daha inceleyici (explorative) olduklarını, tek başlarına bebekle kaldıklarında daha sevecen,

pozitif ve fiziksel teması daha fazla olan bir ilişki içinde bulduklarını gözlemlenmiştir. Özellikle babanın anneyi desteklediği ve ona sevecen olduğu durumlarda, annelerin de bebeklerine olan davranışlarının daha olumlu olduğu bulunmuştur. Burada anne ve babanın ilişkisinin çocuğu etkilediği sistem olan mezo sistemden bahsedilebilir. Buradan yola çıkarak ilişki içinde bulunan insanların sayısı arttıkça, ilişki dinamiklerinin de değiştiği ve sistemin büyüdüğü çıkarımı yapılabilir. Sistem büyüdükçe de insanoğlunun yaşam boyunca maruz kalacağı etkilerin sayısının arttığı söylenebilir. Böylelikle çocuk çevreye daha çok açılır ve sosyalleşir.

Bir aileye gelen çocuk, birinci çocuk üstüne gelen kardeş, komşular, akrabalar ilişki dinamiklerinin değişmesine neden olabilir. Bronfenbrenner (1979), ikinci çocuğun doğması, anneannenin çocuğa bakmak için eve gelmesi, annenin işe gitmesi, anneannenin ölümü dolayısıyla bakıcı bulunması, boşanma, annenin ya da babanın bir daha evlenmesi gibi olayların daha kalıcı değişiklikler getirmekle birlikte ailenin ve çocukların ilişki dinamiklerini etkileyerek sosyalleşme seviyelerine etki ettiklerini belirtmektedir.

Cicirelli (1975), aile içinde 3 temel etkileşim ağı olduğunu savunur; ebeveyn- çocuk, ebeveyn-ebeveyn ve de kardeş- kardeş. Böyle bir sistemde annenin davranışını hem baba ile olan ilişki dinamiği hem de kardeşlerin birbirleriyle olan ilişki dinamiği etkileyebilir. Aynı şekilde diğer etkileşim ikilileri de onların dışında kalan etkileşim ikililerinden etkilenir. Birinci tip aile etkileşiminde eğitimsel görüş baş gösterir. Bunun anlamı, ailedeki en küçük bireyin, diğer aile bireylerden davranışsal kalıpları öğrenmesidir. Bu da büyük kardeşin küçük kardeşi etkileyeceği anlamına gelmektedir. Geniş ailelerde, sosyo-ekonomik düzeyi düşük evlerde, izole çevrelerde, annenin ev dışında çalıştığı durumlarda, küçük kardeş ağabeyinden ya da ablasından, ebeveynlerine göre daha çok şey öğrenir. Anne, daha çok deneyime sahip olmasına rağmen büyük kardeş, çocuğun zorluk çektiği konuları anlamada ve onunla aynı perspektiften bakmada daha etkili olabilir. Aile bireylerinin sayısı arttıkça, aile boyutu büyüdükçe ve annenin çocuklarla olduğu zamanlar azaldığından, büyük kardeşin etkisi daha fazla olabilir.

Vygotskyci yaklaşıma göre, bireyin gelişiminde bireyin içinde bulunduğu ortam, toplum ve kültür büyük önem taşır. Vygotsky (1978), iki tür gelişim seviyesi belirlemiştir. Bunlardan bir tanesini çocuğun “gerçek gelişim düzeyi” olarak tanımlamaktadır. Bununla, çocuğun kronolojik yaşı ve tamamlanmış belli gelişim döngüleri, dolayısıyla edindiği zihinsel beceriler kastedilmektedir. Bu gelişimsel düzeyin ölçülmesi için çocuğa bir takım testler verilmekte ve bu testlerden alınan cevaplar doğrultusunda çocuğun zihinsel işlevleri belirlenmektedir. Burada çocukların hangi zorluk düzeyindeki soruları cevaplayabildikleri ve nasıl cevapladıkları çocukların zihinsel durumunu belirlemektedir. Diğer gelişimsel düzey ise yönlendirme ve yardımla elde edilen puanlar aracılığıyla çıkmaktadır. Çocuk bir sorunun nasıl çözülebileceğini diğer insanlarla işbirliği yaparak bulmaktadır. Burada önemli olan yardım ve yönlendirme ile çocuğun neler yapabildiğidir. Çocuğun, bir yetişkin ya da yetkinliği daha fazla olan bir akran tarafından sağlanan bu yardım ve yönlendirme sonucunda yapabildikleriyle tek başına yapabildikleri arasında kalan alana yakınsak gelişim alanı adı verilir. Başarıya doğru teşvik etme, ipucu verme, model olma, açıklama, yönlendirici sorular sorma, tartışma, ortak katılım sağlama, cesaret verme gibi davranışlar çocuğun yakınsak gelişim alanının boyutunu belirleyen öğelerdir (Miller, 2008). Yakınsak gelişim alanı zihinsel işleyişe katkıda bulunur. İnsanlarda, primatlardan farklı olarak yakınsak gelişim alanı kavramından bahsedilebilir. Bunun nedenlerinden biri insanların sosyal varlıklar olmaları; diğer bireylerle işbirliği yapma ve yardımlaşma eğilimlerinin olmasından kaynaklanmaktadır (Vygotsky, 1978). Çocukların gelişimde içselleştirme süreçleriyle öğrenme gerçekleşir ve davranışlar gelişir. Böylelikle çocuklar toplumla uyum içinde yaşayabilirler. Bunun sebebi toplumsal ve sosyal olayları, olguları içselleştirmeleridir. Çocuklarda içselleştirme süreci bir seri dönüşümle gerçekleşir. Bunlardan ilkinde, dışsal bir eylemi içsel olarak temsil eden bir işleyiş tekrardan yapılandırılır ve içsel olarak gerçekleşmeye devam eder. Pratik zeka, istemli dikkat ve hafızanın gelişimi ile tanımlanan karakteristikler ve jest mimik kullanımının dönüşümü bu şekilde yapılır.

İçselleştirme sürecinin ikincisinde ise toplumsal süreç içsel sürece dönüşür. Çocuğun kültürel gelişimindeki her işlev iki kere var olur; sosyal seviyede ve bireysel seviyede. Bu süreç istemsiz dikkat, mantıksal hafıza ve kavramları şekillendirilmesini de kapsar (Miller, 2008).

Dolayısıyla çocuğun zihinsel işleyişinde yakınsak gelişim alanına etkide bulunan ilk yapı çekirdek ailedir. Çekirdek ailedeki bireyler ve aile yapısı çocuğun gelişimini doğrudan veya dolaylı olarak etkiler (model olma, teşvik etme, ekonomik durum, babanın olmayışı v.b). Çocuğun davranışlarında ve gelişiminde anne ve babanın önemi yadsınamaz. Ama çocuk başka kardeşlere sahip olduğunda bu durum daha da karmaşıklaşır. Bu durumda sadece anne ve baba değil, çocuğun davranışlarında ve gelişiminde kardeş de çok etkili bir rol oynar (Cicirelli, 1975). Sosyal destek, rol model olarak günlük etkileşimlerde kardeşin doğrudan etkilerinden bahsedilebilir. Bunu yanı sıra kardeşler diğerini, aile içindeki yapı taşlarının bir üyesi olarak, davranışlarının dalgalandırıcı etkisi ve aile sistemindeki deneyimleriyle dolaylı olarak da etkiler (McHale, Updegraff ve White, 2012).

Tomasello (2008)'ya göre insan sosyalleşmeye dair doğuştan güdülere sahip olan ve bunu küçük yaşlardan itibaren yardım etme, paylaşma ve bilgilendirme gibi aktivitelerle gösteren bir varlıktır. Bunu topluma ayak uydurmak, hayatta kalabilmek ve adaptasyon sağlamak için yapan insanın, zamanla bu güdülerinin yerini beceriler alır. Tam da burada sosyal zeka ve sosyal becerinin devreye girmesiyle, diğer insanlarla yaşanan ilişkilerin niteliği değişir. Bu güdülerin beceriye dönüşmesi esnasında, çocuğa en çok yardım eden öğeler ise, Bronfenbrenner'in sözünü ettiği mikro sistemdeki çekirdek aile ve onun içinde bulunan bireylerdir. Bu bireyler çocuğun doğuştan getirdiği güdülerini, değiştirip dönüştürecek güce sahiptirler. Vygotsky'nin (1978) kuramsallaştırdığı yakınsak gelişim alanı ise, bu çekirdek ailenin üyeleriyle büyür. Dolayısıyla çocuğun sosyal becerileri değişir, gelişir ve şekillenir. Yakınsak gelişim alanında yaşanan deneyimler, Tomasello'nun bahsettiği doğuştan gelen gönüllü sosyalleşme çabalarını besler.

Çekirdek aile içinde bulunan bireyler ise sosyalleşme, sosyal beceri ve empati üzerinde etkili olabilir. Dolayısıyla bireyin gelişiminde, sosyalleşme iç güdüsünün beceriye dönüşmesine ve yakınsak gelişim alanının genişlemesine kardeşlerin de katkılarının olabileceği düşünülmüştür.

2.2. Sosyal Beceri

Sosyal beceri, birçok başka kavramla iç içe duran ve varlığından geç haberdar olunan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal becerinin bir yönüyle karmaşık görünmesinin sebebi, diğer başka kavramlarla olan benzerliği ve birçok özelliği kapsamasından ileri gelmektedir. Bu yüzden sosyal becerinin ne olduğunu anlamak için öncelikle sosyal zeka tanımlarının yapılması uygundur çünkü sosyal beceri ve sosyal zeka birbirleriyle bağlantılı kavramlardır ve hatta iç içe geçmiş yapıdadırlar.

Sosyal zekânın ne olduğu ve sınırlarının tam olarak nerede durduğu bilinmemekle beraber entelektüel zekâ ve sosyal zekâ kavramlarını tanımlamaya, ölçmeye ve birbirinden ayrı incelemeye çalışan yaklaşımlar vardır. Bugüne kadar sosyal zekanın tanımı ve nasıl ölçüldüğüne dair çalışmaların az olması, sosyal zekanın genel zekadan ayrılmamasından kaynaklanmaktadır. Ford ve Tisak (1983), kavramsallaştırma ve işlevsel hale sokmada yaşanan zorluklar sebebiyle sosyal zekanın ayrı bir bilgi alanı olmadığını savunmaktadırlar.

Sosyal zeka kavramını, genel zeka kavramından ilk kez Thorndike (1920) ayırmıştır. Thorndike (1920); soyut zeka, mekanik zeka ve sosyal zeka olmak üzere üç çeşit zeka olduğunu öne sürmüştür. Thorndike'e göre sosyal zeka insanları anlama, empati kurma, insanlarla olan ilişkilerini bilgece yönetebilme yetisidir. Björkqvist ve Österman (2000) ise, sosyal zekânın sosyal yetenek ve yetilerle bağlantılı olduğunu öne sürmüşlerdir. Onlara göre, sosyal zekanın algısal, analitik-bilişsel ve davranışsal parçaları vardır. Diğerlerinin sosyal davranışını analiz etme, kendi güdülerinin ve bilişsel tuzaklarının farkında olma yetisi sosyal zeka ile ilgilidir. Sosyal beceri de, sosyal zekanın davranışsal parçasını oluşturmaktadır. Sosyal zeka bir yönüyle

sözsüz ipuçlarını okuma ve doğru sosyal çıkarımlar yapabilme gibi sosyal bilgiyi çözümlene yetileri olarak tarif edilebilir. Rol üstlenme, kişileri algılama, sosyal içgörü, kişiler arası farkındalık bunun tanımlayıcı öğeleri olabilir. Burada sosyal zeka, sosyo- bilişsel bir yapı olarak belirtilse de, sosyal adaptasyon gibi davranışsal öğeleri de vardır (Ford ve Tisak, 1983).

Sosyal davranışları çözümlene ve sözel anlatım becerileri genel zekanın birer unsuru olarak görülür. Sosyal zeka ise, sosyal bilgiyi alma, çözümlene ve kavrama süreçlerini içeren bir yapıdır. Sosyal zeka, sözlü ve sözsüz ifade kullanma, sosyal davranış kurallarını uygulayabilme, sosyal rolleri taşıyabilme yetisini içeren bir olgudur. Bu yolla da duyguları ifade edebilme, sosyal davranışları düzenleyebilme, sosyal rol oynama becerilerini içerir (Ford ve Tisak, 1983).

Entelektüel zekâ ve sosyal zekânın birbirinden farklı olduğunu gösteren bir araştırma da Zigler ve Trickett (1978) tarafından yürütülmüştür. Zigler ve Trickett (1978), bireyin IQ performansı ile okul dışındaki günlük performansı arasında bir korelasyon olmadığını bulmuşlardır. Bunun yanında, IQ seviyesinin en fazla bağlantılı olduğu durum okul başarı performansı olarak belirlemişlerdir. Sonuçların böyle çıkmasının şaşırtıcı olmadığını belirtmişlerdir, çünkü IQ testlerindeki sorularının, okuldaki yararsız bilgilere dayanan sorularla benzerlik taşıdığını savunmuşlardır. Entelektüel zekâ, bilgiye ve öğrenilen olgulara yönelik testlerle ölçülen bir kavram iken sosyal zekâ en çok öz-rapor (self-report) testleriyle ölçülmektedir. Bunun sebebi, öz- raporun, teorik bilgiyle değil kendilik algısıyla ilgili olmasıdır (Björkqvist ve Österman, 2000).

Günümüzde sosyal beceri ve sosyal zeka kavramları aynı anlamda kullanılmaktadır. Bunun sebebi, bu iki kavramın ortak özelliklerinin bulunması hatta birbiri içine geçmiş olmasıdır. Fakat, sosyal zeka daha çok teorik; sosyal beceri ise daha çok pratik bir anlama sahiptir. Bir insanın sosyal zekaya sahip olması, sosyal beceri performansının da yüksek olduğu anlamına gelmemektedir. Sosyal beceri, sosyal zekanın davranışla birleşmiş halidir (Björkqvist ve Österman, 2000).

Yüksel (2004)'e göre, sosyal becerinin sosyal zekadan ayrıldığı diğer bir nokta, bazı toplumsal yetilerin uygulanabilmesi noktasındadır. Genel olarak sosyal beceri, başkalarının olumlu tepkiler vermesine olanak sağlayacak, olumsuz tepkileri önleyebilecek becerilere sahip olmak şeklinde tanımlanmıştır. Ancak sosyal becerileri oluşturan bileşenleri kesin olarak belirtebilecek ortak bir anlayış bulunmamaktadır. Sosyal becerinin farklı tanımlarının hepsi doğruluk payı taşımaktadır fakat hiçbiri tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Bütün bu tanımlamalar göz önüne alındığında sosyal beceri, kişiler arası ilişkilerde; sosyal bilgiyi alma, çözümlene ve uygun tepkilerde bulunma, hedefe yönelik ve sosyal bağlama göre değişen; hem gözlenebilen hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal öğeleri içeren ve öğrenilen davranışlardır (Yüksel, 2004).

Bu durumda sosyal becerinin toplumsal davranışla bağlantısının olduğu söylenebilir fakat, sosyal zekaya sahip olan bir insanın her durumda toplumsal davranış göstereceği söylenemez. Bunun nedeni, istenilen sosyal amaçlara ulaşmak için doğru davranışı bulma yetisinin daha çok sosyal zeka ile, uygulama yetisinin ise sosyal beceri ile ilgili olmasıdır.

Carlage, Stupay ve Kaczala (1986) da sosyal beceriyi, diğerlerinden negatife kıyasla daha çok pozitif tepkiler almak için sosyal olarak kabul edilebilir davranışlar gösterebilme yetisi olarak tanımlamıştır. Buna benzer başka tanıma göre de sosyal beceri, insanoğlunun toplumsal beklentilerle örtüşme başarısıdır ve sosyal beceri ölçütlerinin insanın kendini gerçekleştirme ve kişisel gelişimi hakkında bir şeyler yansıtması gerekmektedir (Zigler ve Trickett, 1978). Mavroveli, Petrides, Rieffe ve Bakker (2007), ise sosyal zekayı, bireyin kendi duygularıyla temas halinde olması ve onları düzenleyebilmesiyle ilişkilendirmiştir.

Sosyal zekayı tanımlamak için davranışsal verimlilik kriteri kullanan Ford ve Tisak (1983), sosyal zekanın farklı ortamlara farklı adaptasyon şekilleri geliştirebilme yetisi ile bağlantılı olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre, sosyal anlayış, sosyal zekanın bir parçası olmasına rağmen yeterli değildir; davranışsal etkililik de sosyal zekayı tanımlamada önemli bir öğedir. Sosyal anlayış ise, başkalarının duygularını ve eğilimlerini, kişiler arası

dinamikleri yönetmenin kurallarını, aile ve aile dışı rolleri kavrama anlamına gelmektedir. Tam da bu noktada karşımıza sosyal beceri kavramı çıkar. Sosyobilişsel edinimler, sosyal zekanın getirdiği davranışı garantilemez; rol üstlenmenin, kişileri algılamanın, kişisel farkındalığın ve ahlaki muhakemenin davranışla zayıf bağları vardır. Sosyal zekanın getirdiği öğeleri davranışa dönüştüren olgu ise sosyal beceridir. Fakat genele bakıldığında sosyal zekanın, sosyal beceriyle yüksek derecede bağlantılı olduğu bulunmuştur (Ford ve Tisak, 1983).

Bu bağlamda, sosyal zeka, sosyal beceri ve sosyal anlayış kavramlarının birbiriyle ilişkili olduğu söylenebilmektedir. Çünkü bu kavramlar, özünde empati kurma, yeni durumlara ve ortamlara adapte olma, duruma göre davranışlarını şekillendirme, toplumsal kuralları bilme, diğerlerinden gelen mesajları değerlendirebilme yetileriyle alakalıdır.

Sosyal beceri, sosyal zeka ve sosyal anlayış, insan yaşamının birçok bölümünde etkili olan kavramlardır. Birçok araştırma göstermektedir ki sosyal beceri açısından insanlar arasındaki farklılıklar, insanların yaşamlarını büyük oranda etkileyecek derecede önemli yere sahiptirler. Örneğin, Mavroveli ve arkadaşlarının, ergen öğrencilerin sosyal zekalarını öz-rapor yöntemiyle ölçtüğü araştırmada, sosyal zekanın depresyon, somatik şikayetler ve uyumsuz başa çıkma stratejileriyle negatif ilişkisi olduğu bulunmuştur. Bunun yanı sıra, sosyal zekânın depresyonun getirdiği somatik etkileri azalttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, sosyal beceri performansının yüksekliğinin, bir sorunla başa çıkarken sosyal destek olarak başa çıkma stratejisiyle pozitif ; depresif başa çıkma stratejisiyle negatif ilişkili olduğu saptanmıştır.

Zigler ve Trickett (1978), sosyal beceriyle bağlantılı birçok faktör saptamışlardır. Sosyal becerinin fiziksel sağlık, bilişsel beceri, motivasyonel ve duygusal değişkenler ve başarı ile bağlantılı olduğunu bulmuşlardır. Björkqvist ve Österman (2000) ise, sosyal zeka ile çatışmayı barışçıl biçimde çözmeye arasında bağlantı olduğunu öne sürmektedirler.

Zigler ve Trickett (1978), risk alma, merak etme, sorunlara başka yollar arama, ileriye gitme isteği gibi motivasyon ölçütlerinin; dışa yönelimlilik ve problem çözmede taklit derecesinin sosyal beceriyle bağlantılı olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca sosyal ödüllere pozitif tepkiler verebilme becerisi de sosyal beceriyi yordayan faktörlerden biri olarak bulunmuştur.

Karos, Howe ve AquanAssee (2007)'ye göre çocukların sosyal ve duygusal anlayışlarındaki ve yaşamın getirdiği durumlara duygusal olarak tepki verme yollarındaki bireysel farklılıklar, onların psiko-sosyal uyumları hakkında bilgi vermektedir ve çocukların sosyo-duygusal anlayışları ve kişiler arası problem çözme yetileri, yakın ilişkileri de etkiler. Böylece, yakın ilişkilerde ve insanlar arası etkileşimde sosyal becerinin önemi vurgulanmaktadır. Björkqvist ve Österman (2000), sosyal zeka ya da sosyal beceriye sahip olan insanların kişiler arası ilişkilerinde kazanımlar elde edeceklerini savunmuşlardır. Düşük sosyal zekaya sahip olan ergenlerin %28 i 19 yaşından sonra majör depresyon geçirmekte olduğu bulunmuştur (Mavroveli, Petrides, Rieffe ve Bakker, 2007). Yüksek duygusal zeka, sosyal beceri ve toplum yanlısı davranışla bağlantılıdır. Sosyal zekası yüksek insanlar, diğerleriyle olan ilişkilerinden daha fazla tatmin olurlar (Mavroveli, Petrides, Rieffe ve Bakker, 2007).

Cartledge, Stupay ve Kaczala (1986), kişiler arası ilişkileri iyi olan orta okul öğrencilerinin sosyal olarak daha hassas olduklarını bulmuştur. Ayrıca, sosyal olarak daha hassas olan çocukların, başkalarının düşüncelerini anlama konusunda daha başarılı oldukları bulunmuştur. Bu durum, empati ile sosyal becerinin ilişkili olduğuyla ilgili ipucu verebilmektedir (Cartledge, Stupay, ve Kaczala, 1986).

Sosyal beceri ile bağlantılı olan diğer değişkenler, hem çocuklarda hem de ebeveynlerindeki denetim odağı derecesi, başarı beklentisi, yetişkinlerin ihtiyatı, sözel mesajlarla ilgi çekebilme davranışı, gerçek imajla ideal imajın yönleri, öğrenilmiş çaresizlik derecesi şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca, sosyal beceri tanımlanırken okula karşı tavır ve yaratıcılığın da ölçülmesi gerektiği eklenmiştir (Zigler ve Trickett, 1978).

Sosyal beceri ve sosyal zeka ile bağlantılı diğer iki faktör ise saldırganlık ve empatidir. Saldırganlık davranışı sadece fiziksel değildir. Ergenlik çağında görülen saldırganlığın (aggression) üç tipi olan fiziksel, doğrudan sözel ve dolaylı saldırganlık çocuklukta ve ilerleyen yaşam süresince değişime uğrayarak devam edebilir. Örneğin, sözel ve sosyal açıdan çok fazla gelişmemiş küçük çocuklar fiziksel saldırganlık göstermeye eğilimlidir. Sosyal zeka yeterli derecede geliştiği zaman birey tamamen dolaylı saldırgan davranışa yönelir, karşısındaki bireyi psikolojik olarak ve sosyal etkide bırakma (social manipulation) yoluyla incitmeye çalışır. Ama dolaylı saldırganlık sosyal zeka gerektirir (Björkqvist ve Österman,2000). Bu durum bize, doğrudan sözel ve fiziksel saldırganlığın düşük sosyal zeka ile bağlantılı olabileceğini gösterir. Doğrudan sözel ve fiziksel saldırgan davranışlar, olumlu sosyal davranış (prosocial) olmadıkları için, dolaylı saldırganlığın ve psikolojik saldırganlığın da sosyal beceri ve zeka ile bağlantılı olduğu söylenebilir. İşte bu yüzden, Björkqvist ve Österman (2000)' e göre sosyal zekası yüksek olan bir insan için, bir durum karşısında saldırgan ya da barışçıl olunacağı bir güdü değil bir seçimdir. Sosyal zeka hangi davranışın uygun olacağına karar verirken, sosyal beceriye sahip olan bir insan bunu ne şekilde uygulayacağını bilmektedir. Björkqvist ve Österman (2000), çalışmalarında, kadınların erkeklerden daha fazla dolaylı agresyon gösterdiklerini, fiziksel zarar yerine psikolojik zarar vermeye çalıştıklarını saptamışlardır. Bunun altında yatan sebep olarak kadınlar ve erkeklerin sosyalleşme biçimlerinin farklı olması gösterilmektedir. Ergenlik çağındaki erkeklerin daha çok grup içinde sosyalleşmeyi tercih ettikleri ve ilişkilerinde daha gevşek sınırlar olduğu gözlenirken, ergenlik çağındaki kızların ilişkilerinin daha çok ikililer ve küçük gruplar içinde olduğu ve bu bağların genellikle sıkı olduğu bulunmuştur. Bu durum, kızların sosyal zekalarının erkeklere göre daha yüksek olduğuna dair ipucu verebilir. Ayrıca, aynı araştırma kızların duygulardan ve ilişkilerden daha fazla bahsettiğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum da yine empati seviyesiyle ilişkili olabilir (Björkqvist ve Österman,2000).

Sosyal beceri seviyesi, insan yaşamı boyunca hep aynı düzeyde kalmamaktadır. Yaş, yaşantı, cinsiyet gibi faktörler sosyal beceri performansına etkide bulunabilmektedirler. Sosyal beceri öğrenilebilen davranışlardan oluşur. Bu yüzden günümüzde bireylerin sosyal becerilerini yükseltmeye yönelik eğitimler de yapılabilmektedir. Fakat bunun sağlıklı yapılabilmesi için bireylerin sosyal becerilerinin sağlıklı bir şekilde ölçümüne gerek duyulmuştur. Daha önce, sosyal becerinin öz-rapor yöntemiyle ölçülebileceği söylenmişti. Bu yöntemle, sosyal becerinin unsurlarını ölçmek ve değerlendirmek üzere genel bir çerçeve belirlenmeye çalışılır. Temel sosyal becerinin iletişimle bağlantılı kısmı üç unsurdan meydana gelmektedir: mesajı gönderme, mesajı alma ve düzenleme ya da kontrol etme. Dışarıya sözlü ve sözsüz mesajlar gönderebilme, dışarıdan gelen sözlü ve sözsüz uyanların farkında olabilme, algılayabilme ve çözümleyebilme ayrıca kendi duygu ve davranışlarını denetleyebilme yetisi sosyal becerinin önemli unsurlarındandır (Yüksel, 2004). Buradan anlaşılmaktadır ki sözü edilen öğeler, sosyalleşmenin öncelikli şartı olan iletişimle ilgili öğelerdir ve bu öğeler de empati kavramını da içine almaktadırlar. Sosyal becerinin önemli bir ögesi olarak empatinin tanımını yapmakta yarar görülmektedir.

Empati, sempati kavramı ile sıkça karıştırılmaktadır fakat bu iki kavram birbirinden oldukça farklıdır. Bu iki kavramın karıştırılmasının başlıca sebebi sempatinin empatinin bir sonucu olarak gelişebilir olmasıdır. Empati bir başkasının algıladığı duyguyu paylaşma, sempati ise bir başkasının acısını hafifletme arzusunu aynalamaktadır. Empati kurmak için algılama ve ayrıştırma gereklidir, bunun için alma, tanımlama ve duyguları etiketleme yapılır. Perspektif ve rol alma ise diğerinin hislerini paylaşma yoluyla yapılır. Empati yaşla birlikte artar ve kadınlar genellikle erkeklerden daha empatiktirler. Empati, sosyal zekanın parçalarından biridir. Empati agresif davranışı kısıtlayan ya da en azından yatıştıran bir yapıdır. Empati ile dolaylı agresyon arasında zayıf da olsa bir bağlantı bulunmuştur, empati daha çok çatışmayı barışçıl bir şekilde çözme ve geri çekilmeyle ilişkili bulunmuştur (Björkqvist ve Österman,2000).

Dolaylı agresyonun hem empati ile hem de sosyal zeka ile bağlantılı bulunması dolayısıyla da empati ve sosyal zeka arasında ilişki olduğu söylenebilir. Björkqvist ve Österman (2000) çalışmasına göre, sosyal zeka en fazla dolaylı agresyonla bağlantılı çıkmasına rağmen bütün agresyon şekilleriyle (dolaylı, sözel, fiziksel) de bağlantılı bulunmuştur.

Sonuç olarak, sosyal zeka, sosyal beceri ve sosyal anlayışın iç içe geçen kavramlar olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bir davranışın sosyal davranış olması için o davranışın üç bileşeni de sağlaması gerekmektedir. Burada esas olan dışarıdan gelen mesajları algılama çözümlenme ve bu mesajları düzenlerken, dışarıya uygun mesajı gönderebilmektir. Belirlenen uygun mesaj ise toplum yanlısı olmalıdır. Bu durumda, çevreye adaptasyon, duygularını ifade edebilme, empati, çatışmaları çözme yetisi, davranışlarını ve düşüncelerini kontrol edebilme ve denetleyebilme yetisi sosyal beceri tanımının temel taşları olarak karşımıza çıkar.

2.3. Kardeşlerin Doğrudan, Dolaylı Etkileri ve Zihin Kuramı

Çocukların gelişimi büyük oranda yakın ilişkilerle sağlanır ve çocuğun yaşam süreci, ilk olarak ailesinde bulunan insanlarla kurduğu yakın ilişkilerden beslenir. Ailede bulunan üyeler (anne, baba, kardeş, dede vb.) çocuğun temas halinde olduğu ilk insanlar olarak gelişim sürecinde önemli bir yere sahip olurlar. Çocuğun yaşına daha yakın konumda bulunan üyeler olarak kardeşler de çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahiptirler çünkü kardeşler de diğer insanlardan daha fazla vakit geçirilen bireyler olarak akranlar statüsünde değerlendirilebilirler. Çocukların diğer akranlarla etkileşimi, kişiler arası gelişim ve içsel gelişim için fırsat verir bu sebeple kardeşin olmadığı ortamlarda, çocuklar arkadaşlarıyla sokakta, parkta, kreşte vb. sosyalleşme imkanı bulurlar. Olumlu sosyal (prosocial) davranış gelişiminde kardeşlerin yaşanan duygusal değiş tokuşlar aracılığıyla birbirlerine sosyalleştirici etkilerde buldukları bilinmektedir. Bunun yanı sıra, kardeşlerle sıkça girilen etkileşimler, akran ilişkilerine de genellenen kişiler arası yetilerinin gelişmesine yardımcı olabilmektedir (Downey ve Condrón, 2004).

Fakat ilişkinin niteliği ve çocukların becerileri kardeşler arasındaki tamamlayıcılık ve etkileşim dengesini değiştirebilmektedir. Kardeşler arasındaki yaş farkı, cinsiyet kombinasyonları gibi unsurlar bu dengelerde değişime neden olabilir.

Downey ve Condron (2004)' e göre, kardeşlik ilişkisi, Bronfenbrenner (1979)'in bahsettiği tamamlayıcılık ve karşılıklı etkileşimleri içeren bir ilişki kombinasyonudur. Kardeşlik ilişkisinde, küçük çocuğun doğuşundan itibaren; büyük çocuğun ise çocukluğunun ilk yıllarından itibaren evde bir diğer akrabanın mevcut olması nedeni ile tamamlayıcılık ve karşılıklı etkileşimin yoğun varlığından bahsedilebilir.

İki taraflı birliktelik (karşılıklı etkileşim), özellikle stresli anlarda duygusal destek sağlamaktadır, çünkü kardeşler birbirlerinin perspektifini ve deneyimlerini bilecek bir pozisyona sahiptirler. Çocukların eş zamanlı yaşantıları, ortak ilgi alanları, birbirlerinin bakış açısını almaları (perspective taking) için fırsatların çokluğu, onların kişiler arası becerilerini ve bilişsel becerilerini geliştirmelerine yardım edebilir (Howe, Karos ve AquanAssee, 2007). Ayrıca eş zamanlı (reciprocal) etkileşimin ise sosyo- bilişsel beceri ve sosyo- duygusal problem çözme becerisi ile bağlantılı olduğu öne sürülmüştür (Howe, Karos ve AquanAssee, 2007).

Karşılıklı etkileşim ilişkisine sahip olmanın, yaş farkıyla bağlantısı vardır. Yaş farkı fazla olan bireyler birbirinin bakış açısını almaktan ve aynı uğraşlara (örneğin aynı oyunları oynayabilmek) sahip olmaktan çok birbirleriyle tamamlayıcı olarak etkileşme eğilimindedirler. Tamamlayıcı (complementary) ilişkilerin, bakım verme, fiziksel ve duygusal olarak doyurma, rehberlik gibi bileşenleri vardır. Bu bileşenler kardeşler üzerinde pozitif etkiler yaratsa da bazen kardeşler arasında gerginliğe sebep olabileceği ve negatif duygular yaratabileceği ortaya konmuştur (diğerinin üzerinde kontrol sahibi olma, domine etme, direnç, güç dayatma gibi) (Howe, Karos ve AquanAssee, 2007).

Brody (1998), kardeş sahibi olmanın insanlara akranlarıyla yaşadıkları çatışmaları yönetme konusunda yardım ettiğini öne sürmüştür. Bunun sebebi, dış çevrede insanlarla yaşanacak deneyimlerin ilk önce kardeşle prova edilebilir olmasıdır. Ona göre, kardeşlerle yaşanan etkileşim sayesinde çocuklar kendilerinden ve başkalarından genel psikososyal becerileri, akranlarla etkili bir şekilde etkileşmeyi öğrenebilirler.

Ayrıca, kardeş sahibi olmanın oyunu başlatma ve sürdürmeyle ilgili yetileri de geliştirdiği, uzlaşmaya varmak ve çatışmaları yönetme açısından daha avantajlı bir durum olduğu öne sürülmüştür (Kitzmann, Cohen ve Lockwood, 2002).

Kardeş sahibi olmakla olmamak arasında, çocuğun gelişimi ve ailenin dinamikleri açısından farklar gözlenmektedir, çünkü bir kardeşe sahip olmak aynı zamanda içinde bulunulan çevrenin de değişmesine neden olmaktadır. Eve dâhil olan yeni bir kardeş hem doğrudan hem de dolaylı bir şekilde ailenin dinamiklerini etkileyerek diğer çocuk (lar)ın yaşam sürecini etkilemeye başlar. Hem dengeleri değişen eve adapte olmak hem de evin yeni bireyine adapte olmak bilişsel ve duygusal bir süreç gerektirir.

Dunn, Slomkowski, ve Beardsall (1994), kardeşi olan çocukların, ebeveyn-kardeş ilişkisini gözlemleyerek farklı davranış, rekabet ve kıskançlıkla nasıl başa çıkabileceğini öğrenebildiklerini savunmaktadırlar. Bu durum ise hayatın ilerideki adaptasyon süreçlerinin (okula başlama, taşınma, evlilik vb.) nasıl gerçekleşeceği ile ilgili ipuçları verebilir.

Bazı araştırmalar, tek çocuk olan çocuklar ile kardeşi olan çocukları zihin kuramı açısından karşılaştırmıştır. Zihin kuramı, başkalarının istek, inanç, kanı, eğilim gibi öğeleri içeren ruhsal durumlarını anlayabilme ve bunların kendisinden farklı olabileceğini düşünebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır.

Zihin kuramı çocukluğun ilk yıllarında gelişen bir olgu olsa da sosyal beceriyle benzerlikleri bulunmaktadır. Başkalarının duygularını anlayabilme, empati kurabilme, başkalarının bakış açılarını anlayabilme, insanların eğilimlerini, kanılarını ve isteklerini tahmin edebilme gibi beceriler hem zihin kuramının hem de sosyal becerinin kapsadığı öğeler olarak düşünülmektedir. Bu yüzden bu araştırmada da zihin kuramı çalışmalarından bahsedilecektir.

Çocuklar ebeveynlerine nazaran kardeşleriyle daha çok vakit geçirirler ve başkalarından çok kardeşleriyle sosyal rol alma davranışında bulunurlar (Dunn ve Dale, 1984). Bunun getirisi olarak, başkasının perspektifinden bakma ve başkalarının duygularını anlama konusunda daha çok pratik yapabilme fırsatına sahip oldukları öne sürülmüş ve kardeşli bireylerin zihin kuramı açısından daha gelişkin olduklarından söz edilmiştir (Howe ve Ross, 1990; Youngblade ve Dunn, 1995). Burada, birlikte daha çok vakit geçirmenin zihin kuramına olan etkisinin büyüklüğü savunulsa da, eğer sadece yakınlıktan dolayı zihin kuramı gelişiyor olsaydı, ikizlerin doğumlarından itibaren çevrelerinde başka bir akranın varlığıyla yaşamakta olduklarından ve daha fazla birlikte vakit geçirdiklerinden zihin kuramı açısından daha avantajlı olmaları beklenirdi. Bu durumda zihin kuramının birlikte vakit geçirmekten çok başka dinamiklerden de etkilendiğini söylemek mümkün olabilmektedir. Örneğin, nitelikli beraberlik, yaş farkı, cinsiyet gibi faktörler de zihin kuramına etki eden faktörlerdendir. Bunun yanında kardeşlik boyutu ve doğum sırası da çocukların zihin kuramı gelişiminde çok önemli bir faktörlerdendir (Cassidy, Fineberg, Brown ve Perkins, 2005).

McAlister ve Peterson (2006) tarafından yürütülen bir araştırmada hiç büyük kardeşi olmayanlarla, en az bir büyük kardeşi olan çocuklar arasındaki karşılaştırma sonucunda bilişsel işlerlik (ileriye dönük plan yapabilme, konuyla ilgili özelliklere dikkat etme, dikkat dağınıklığına karşı direnç, tepki kontrolü) ve zihin kuramı açısından önemli bir fark bulunmamıştır.

Ayrıca bilişsel işlerlik açısından, aynı zihin kuramında olduğu gibi, kardeş sahibi olmanın önemli olduğu bulunmuştur ama bu kardeşin daha küçük ya da daha büyük olmasının herhangi bir avantaj yaratmadığı savunulmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ikiz kardeşi olan çocuklarla, ikiz olmaksızın başka bir kardeşi olan çocukların zihin kuramı açısından bir farkı olmadığı belirtilmektedir.

Kardeş sahibi olmanın zihin kuramı açısından getirisini araştıran Jenkins ve Astington'un (1996), çocukların kronolojik yaşı, sözel ve zihinsel yaşları sabit tutularak yürüttükleri çalışmalarında, yanlış kanı anlama performansının kardeşi olan çocuklarda, tek çocuk olanlara göre daha iyi olduğu ortaya konulmuştur. Bunun yanında Peterson (2000), tarafından yürütülen araştırmadaki yanlış kanı anlama testinde, tek çocuklar diğer iki gruba göre (kardeşleri olan en büyük çocuklar ve en küçük çocuklar) daha düşük bir performans sergilemişlerdir. Diğer iki grup arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Daha önceden bu üç grup arasında sözel yaş açısından herhangi bir fark olup olmadığı test edilmiş ve bu üç grubun sözel yaş açısından eşit oldukları saptanmıştır. Bu da performansların düşüklüğünün herhangi bir dilsel gelişim geriliğiyle ilgili olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlar, kardeşi olan çocukların başkasının bakış açısını kavrama, başkasının yerine kendini koyma açısından avantajlı olduğunu gösteriyor olabilir. Peterson (2000) ayrıca doğum sırasının, zihin kuramına etkisini de saptamaya çalışmıştır ve büyük kardeşle, küçük kardeşin zihin kuramı açısından etkisinin farklı olmadığını öne sürmüştür. Perner, Ruffmann ve Leekam'ın (1994) yürüttükleri çalışmada da, tek çocukların kardeşli çocuklara göre yanlış kanı testlerinde yaşlılarından daha düşük puan aldıkları bulunmuştur. Zihin kuramı gelişimine kardeş etkisini araştıran McAlister ve Peterson (2006), zihinsel gelişim geriliği olan çocuklarla yaptığı çalışmalar sonucunda, kardeşlerin zihin kuramı gelişimine olumlu katkıda bulduklarını ortaya koymuştur. Başka bir araştırmada, tek çocukların, 1 ile 12 yaş arasında en az bir kardeşi bulunan çocuklardan zihin kuramı açısından daha dezavantajlı oldukları bulunmuştur (McAlister ve Peterson, 2006). Bu bulgu sonucunda, bir kardeşin zihin kuramına etki edebilmesi için yaşının ve diğer kardeşiyle olan yaş farkının

etkisi tartışılabilir. Yaş farkının yanı sıra doğum sırası da zihin kuramı gelişimi açısından etkili bir faktör olabilir. Bununla ilgili olarak yürütülen çalışmada ikiz kardeşler ve ikiz olmayan kardeşler karşılaştırılmış ve çocukların kardeşlerinin yanlış kanısını belirlemedeki başarısını diğer akranlarına da yansıtıp yansıtmadıklarını belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda Cassidy, Fineberg, Brown ve Perkins (2005), kardeşlerin birbirlerinin ve arkadaşlarının yanlış inancını belirlemede başarılı olduklarını fakat ikizlerin kardeşlerinin yanlış kanılarını tespit edebilmelerine rağmen, arkadaşlarının yanlış inancını tespit etmede başarısız olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum, yine zihin kuramı gelişiminde birlikte fazla vakit geçirmenin değil, büyük ya da küçük kardeşe sahip olmanın etkisinden bahsetmeyi gerektirmektedir. Bireyin kişilik gelişimi için, kardeşe sahip olmak değil, o kardeşe yaşanan ilişkinin niteliği de önemlidir (Kitzmann, Cohen ve Lockwood, 2002). Sıcaklık, samimiyet, karşılıklı alınan sorumluluklar, ilişkide çatışma ve bu çatışmaların çözümü açısından, nitelikli kardeşlik ilişkisi, akran ilişkileri için de öngörü sağlayabilir (Stormshak, Bellanti ve Bierman, 1996). Çocukların doğum sırası, cinsiyeti, yaş farkı gibi faktörler de çocukların akranlarıyla olan ilişkilerini etkileyebilir.

Kardeş(ler)e sahip olmak kuşkusuz, yetişkin sosyal yaşamında da rol oynar. Çocuklukta yaşanan deneyimlerin ve süreçlerin gelecekteki yaşantıya ve ruhsal duruma etkide bulunduğu düşünülürse, kardeşlerin de yetişkin yaşamında etkileri olduğunu söylemek mümkün olabilir. Goetting (1986) 'e göre kardeşler, çocuklukta ve yaşam süresince birliktelik ve duygusal destek sağlarlar. Fakat kardeşler arasında nitelikli ve olumlu bir ilişki olmadığı takdirde kardeşin duygusal ve ruhsal açıdan zararları da olabilir. Trent ve Spitze (2011), yürüttükleri çalışma sonucunda yetişkinlerden çoğunun kardeşlerini en yakın arkadaşları olarak gördüklerini ve onlar hakkında pozitif duygulara sahip olduklarını belirtmektedirler. Bunun bir getirisi olarak da sıklıkla ilişki içine girdiklerini savunmaktadırlar.

Elbette ki kardeşler, çoğu insanın sosyal yaşamında, önemli ve hayat boyu süren roller oynarlar fakat bu etkinin pozitif olup olmadığı tartışılmalıdır. Çünkü her yakın arkadaşın sosyal açıdan birbirine faydalı olduğu söylenemez. Bunun yanı sıra yetişkin yaşamında birlikte daha çok vakit geçirme durumu, bilişsel işlerlik, zihin kuramı ve sosyalleşme açısından bir yordayıcı değildir (Kitzmann, Cohen ve Lockwood, 2002).

Kardeşlerin doğrudan etkilerinin yanında, aile içinde yer alarak içinde bulunulan sistemin dinamiklerini değiştirmesi açısından dolaylı etkileri de olabilir. Bu doğrudan ve dolaylı etkiler, çocukların sosyal yaşamında değişiklikler olmasına neden olabilir. Kardeşli olma ya da olmama durumunun sosyal beceriler açısından farklı getirilerinin beklenmesinin üç ana teorik iddiası vardır. Bunlar, “kaynak bölünmesi modeli”, “kaynak olarak kardeşler” ve “tek çocuğun eşsizliği”dir. Kaynak bölünmesi modeli (Blake, 1989; Downey ve Condrón, 2004; Falbo ve Polit, 1986), ev ortamına giren bir diğer çocuğun diğerinin ya da diğerlerinin kaynaklarını azaltacağı görüşünü savunur. Burada kardeşin dolaylı etkisinden bahsedilir. Yeni bir kardeşin evde bulunan manevi desteğin ve maddi kaynakların bölüşülmesine neden olması söz konusudur. Kaynak bölünmesi modeli, daha çok ailenin çocuğun eğitimi için ayırdığı kaynakların kardeş sayısına bölünmesi ile ilgili olarak kullanılsa da, sosyal becerilerin gelişimi için gerekli olan aile dikkati ve ilgisinin bölünmesi de, bu model içinde değerlendirilir (Blake, 1989; Downey ve Condrón, 2004; Falbo ve Polit, 1986). Bu modele göre, kardeş sahibi olmak sosyal becerileri, başarıyı azaltacak bir unsurdur. Özellikle daha çok başarı odaklı olan ve eğitimin ücrete tabi olduğu kültürlerde bu modelin işlerliğinden daha çok bahsedilebilir.

Kardeşin etkisiyle ilgili diğer bir model, kaynak bölünmesi modelinin tersine kardeşi kaynak olarak gören modeldir. Kaynak olarak kardeşler modelinde, kardeşler sosyal sermaye olarak değerlendirilir ve bu modelde kardezsiz olanların, kardeşlerin etkileşimi sonucunda elde edilen önemli sosyal beceri alt yapısından mahrum kaldıkları savunulur (Downey ve Condrón, 2004; Falbo ve Polit, 1986). Bu model için, kardeş doğduktan sonra aileden alınan kaynağın bölünmesi ve bu yokluğu kardeşle birlikte telafi etme durumu

savunulabilir. Bu durumda, yine de maddi kaynakların bölünmesinden bahsedilebilir fakat kardeşler duyguları paylaşma, yönlendirme, model olma, bakım verme (yaşa göre değişebilir) gibi sorumlulukları ebeveynlerle paylaşabilirler. Böylelikle kardeşin yarattığı kaynak bölünmesi dengelenebilir. Fakat bu model, ebeveynleri dengelemekten çok kardeşlerin fazladan yararları olduğunu öne sürer. Kardeşlerin, sosyal gelişimi, dolayısıyla duygusal yakınlık ihtiyacı olarak nitelenen sosyalliği etkilediğini savunur. Bu modele göre ebeveynlerden çok kardeşlerle yaşanan etkileşimler duyguları düzenlemeyi öğretir, sosyal becerileri ve sosyalliği arttırır. Bu model kardeşsiz bireylerin bu sosyal sermayeyi hayatları boyunca kullanamayacaklarını öne sürer (Bedford ve Volling, 2004).

Kardeşlerin ya da kardeşsizliğin etkileriyle ilgili son model, tek çocuğun eşsizliği modelidir. Bu model tek çocuğun hem ilk hem de son çocuk olarak diğerlerinden farklı bir pozisyonda olduğunu ve bu durumun da belli davranışlar ve kişilik özelliklerini de beraberinde getirdiğini savunur (tek çocukların tek başına yapılacak uğraşlara sahip olması gibi) (Falbo ve Polit, 1986).

Bu model, çocukların ne kaynak bölünmesine maruz kalacaklarını ne de olumlu ya da olumsuz bir kardeş etkisi deneyimleyeceklerini savunur. Bu model tek çocukların diğer akranlarıyla ve ebeveynleriyle girdikleri etkileşimler sonucunda sosyal becerileri kazanabileceklerini belirtmektedir.

Bu modeller, kardeşli ve kardeşsiz büyüyen çocuklar için farklı sosyal yaşam getirileri sunmaktadır. Kaynak bölünmesi modeli kardeşsiz bireylerin sosyal becerilerinin ve sosyalliğinin daha fazla olduğunu savunurken diğer iki model motivasyon ve fırsatlardan yoksun, kardeşsiz büyüyen çocukların sosyal becerilerini geliştiremeyeceklerini savunur (Trent ve Spitze, 2011). Bu üç model hakkında ayrıntılı bilgiler ileriki bölümlerde verilecektir.

Kardeşlik ilişkisi, yetişkin- çocuk ilişkilerinde bulunan tipik tamamlayıcı etkileşimleri ve akranlar arasındaki karşılıklı etkileyen etkileşimleri kapsayabildiği için diğer akran ilişkilerinden farklıdır. Bu iki tip ilişki şeklini birden yaşayabilmelerinin sebebi, bu iki bireyin aynı evde bulunmaları, ebeveynleri tarafından benzer dünya görüşüne maruz kalmaları,

birbirlerini iyi tanımaları ve aralarındaki mecburi sevgi dolayısıyla olabilir. Bir başka akranla bu kadar çok etkileşime girmek mümkün olmadığı gibi, bir başka akranla ilişkiyi koparmak da, bir kardeşle ilişkiyi koparmakla aynı şartlar altında olmayabilir. Benzer dünya görüşlerine sahip olmak ve birbirine benzemek (eğer birlikte vakit geçiriyorlarsa) ilişkinin sürmesi için bir dayanak olabilir. Kardeşlik ilişkisinin diğer ilişkilerden farklı olmasının bir nedeni de duygusal olarak ket vurulmadan yaşanması ve de kardeşlerin büyük bir zamanı birlikte geçirmeleridir (Dunn, Coldwell ve Pike, 2005). Dunn (1983), bireylerin kardeşleriyle akranlarından daha fazla sosyo-duygusal etkileşimlerde bulduklarını savunmaktadır. Ona göre kardeşlerin sık sık duygu yüklü sosyal etkileşimlerde bulunmaları, çocukların kardeşlik ilişkisindeki ve aile içindeki yerini kurmaya çalışırken onlara sosyo- duygusal bir itici güç olarak görev yapmaktadır. Bu durum, çocuğun aile içindeki konumunu, rolünü, görevini belirleyebilir hatta bunu çocuğun öğrenmesini de sağlayabilir. Böylelikle çocukların (hem büyük kardeş, hem de küçük kardeş) yeni ortamlara adaptasyonu ve uyumu sağlanabilir. Kardeşler, topluma ve dahil olunan daha küçük ortamlara uyum sağlamayı öğrenme açısından pratik fırsatı verebilirler fakat kardeşsiz bireyler de bu fırsatı başka yaşam olaylarından (karşı daireye çocuklu başka bir ailenin taşınması, en yakın arkadaşın mahalleden ayrılması gibi) öğrenebilirler. Yeni bir kardeşe alışmaya çalışmak da önemli bir gelişimsel deneyim getirebilir (Downey ve Condrón, 2004). Yeni bir kardeşe alışmaya çalışan çocuk, farklı durumlara uyum sağlama konusunda yetkinlik geliştirebilir.

Kardeşler üzerine yapılan çalışmalar, kardeşler arasındaki başka dinamikleri, ilişkideki faktörleri (cinsiyet, doğum sırası, kardeşlik boyutu) açıklamak ve iyilik halinin sürdürülmesinde veya oluşturulmasında kardeşlerin rolünü saptamayı amaçlamaktadır. Fakat kardeşlerin olumsuz etkileri de olabilmektedir. Çocuğun gelişiminde olumlu veya olumsuz kardeş etkisini aile de belirleyebilmektedir. Bir büyük kardeşiyle ailesi tarafından sürekli karşılaştırılan bir çocuk, hem kardeşine karşı öfke geliştirebilir hem de kendine olan saygısı ve güveni sekteye uğrayabilir. Bu durumda kardeşlerin etkileri incelenirken ailenin çocuklara karşı tutumunun nasıl olduğuna da önem

verilmelidir. Burada bahsedilen, kardeşin doğrudan etkileri değil, dolaylı etkileridir. Kardeşlerin, bir diğerinin üzerindeki doğrudan etkileri; sosyal partnerler, rol modeller, kıyaslanan kriterler olarak rol oynama olarak belirlenebilir. Rol model olma ve kıyaslanan kriterler olarak görev alma daha çok büyük çocuğun etkin olduğu alanlardır, sosyal partnerler olarak küçük çocuklar da görev alabilirler. Gözlemleyerek öğrenme ve ödül üzerine odaklanan öğrenme teoristleri, kardeşlerin rol model olarak görev yaptıklarını savunurlar çünkü çocuklar kendinden büyük olan aynı cinsteki kardeşini taklit etme eğilimindedir (Peterson, 2000).

Daha önce de belirtildiği üzere kardeşlerin birbirleri üzerinde dolaylı etkileri de olabilir, bunlardan en etkilisi ailenin içinde yer alıp aile yapısının temel taşlarından birisi olarak görev yapmalarıdır bunun nedeni diğer çocuğun (çocukların) çevresinde değişimine sebep olmalarıdır. Psikanalitik açıdan baktığımızda, McHale, Updegraff ve White (2012), Adler'i referans alarak ailedeki sosyal karşılaştırmaların ve güç dinamiklerinin, aile kaynakları için kardeşlerin sürdürdüğü belli yarışın, kişinin kişisel gelişiminde büyük rol oynadığını savunurlar. Bu yarışın azalmasıyla, kardeşler farklılaşır ya da kimliklendirilir; farklı özellikler kazanırlar ve farklı yerler seçerler. Bu yüzden erken yaşantıların önemi ve sosyal davranışın uyarlanan işlevleri dolayısıyla kardeşin önemi büyüktür (McHale, Updegraff ve White, 2012).

Sosyal ve bilişsel gelişim açısından da kardeşlerin önemini vurgulayan araştırmacılar, ilerideki sosyal becerinin, duygu anlama ve akran ilişkilerinin, mevcut kardeşlik ilişkisinden büyük oranda etkileneceğini belirtmektedirler. Fakat bu durumların, etkileşim halinde olan ya da olabilen kardeşler için geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Kardeşlerin, çocukluk ve ergenlik dönemleri boyunca sahip oldukları iletişim ve eşlik etme davranışı, özellikle ebeveynlerin ve çevredeki diğer yetişkinlerin yönlendirmesinden bağımsız olarak onlara birbirlerinin davranışlarını şekillendirme, değiştirme, sosyo duygusal gelişim ve adaptasyon açısından yardım etmektedir. Örneğin yaşadıkları çatışmalar onların başkasının yerine kendini koyma, duygularını algılama, uzlaşma, ikna etme ve problem çözme yetilerinin artmasına katkıda

bulunmaktadır. Ayrıca ergenlikte, kardeşlerin birbirlerine olumlu sosyal davranış (prosocial behavior), empati ve akademik meşguliyet gibi gelişimsel sonuçlar açısından katkıda buldukları savunulmaktadır. Bunun yanı sıra, kardeş desteğinin, ergenlik uyumunu kolaylaştırmada etkisi olduğu da düşünülmektedir. Bunun nedeni daha önce ergenlik çağını geçirmiş bir kardeşin, diğerinin duygularını anlayabilmesi, empati kurabilmesi ve ergenlik çağı yaşına ebeveynlerden daha yakın olması olabilir (McHale, Updegraff ve White, 2012).

Aileler inançları, eğilimleri, duyguları ve diğer ruhsal durumları tartışmada farklılıklar gösterirler. Standart laboratuvar çalışmaları, yanlış kanı anlamada (false belief understanding) en iyilerin ailesinde duygusal ve zihinsel sohbetlerin zengin ve çeşitli olduğu bulunmuştur. Yapılan boylamsal araştırma sonuçları, ruh hallerini, duygularını, eğilimlerini açıkça paylaşabilen ailelerin çocuklarının hem yanlış kanı anlama testlerinde daha başarılı olduklarını hem de arkadaşlarının ve annelerinin duygularını daha iyi anladıklarını göstermiştir (Dunn ve Munn, 1987). Ebeveynlerin daha az ulaşılabilir olduğu zaman ve yaş dönemlerinde, kardeşler bu işlevi yerine getirerek (duyguları ve ruhsal durumları paylaşma) bir diğerinin kendini başkasının yerine koyabilme ve başkalarının duygularını anlama konusundaki performansını yükseltebilir. Conger ve Little (2010), ergenlikte yaşanan destekleyici kardeşlik ilişkisinin, akran desteğinin yokluğunu aileden daha fazla telafi ettiğini savunmuşlardır.

Kardeşlerin her zaman birbirlerine iyi etkilerde bulunduğunu söylemek de yanıltıcıdır. Her ne kadar sosyal becerinin gelişimi açısından kardeşlerin önemi vurgulansa da kardeşlerin çatışma yoğunlukları da onların ruh durumlarını etkileyebilmektedir. Örneğin, çocuklukta yaşanan kardeş çatışmalarının; eş zamanlı ve uzun vadeli sapma (anormallik), okul problemleri, zorbalık yapma, madde kullanımı, semptomları içselleştirme gibi durumlarla ilişkili olarak bulunmuştur (Fagan ve Najman, 2003).

Kardeşlerle olan çatışmaların aynı zamanda akranlarla deneyimlenen agresyon ve anti- sosyal davranışla da ilgisi olduğu bulunmuştur. Ergenlik çağı boyunca açığa vurma ve anti- sosyal davranışlar göstermede kardeşler arası benzerlik kardeşlerin birbirlerini etkilediğini ispatlar niteliktedir (Fagan ve Najman, 2003).

Kardeşler birbirlerinin çevrelerini şekillendirme konusunda da görev alırlar. Ortak arkadaşları, sosyalleşme biçimleri açısından benzerlik gösteren kardeşlerin, birbirlerinin madde kullanımı ile ilgili tavrını ve davranışlarını etkiledikleri savunulmaktadır. Bunun altında yatan sebep birbirini örnek alma davranışı olarak belirlenmiştir. Büyük kardeşler madde kullanımı konusunda diğerinin aile normlarını ve beklentilerini şekillendirmesine yardımcı olmaktadır (Emstein, Griffin ve Botvin, 2008). Kardeşlerin cinsellikle ilgili deneyimlerinin ve cinselliğe bakış açılarının da benzerlik gösterdiği belirtilmektedir. Kardeşlerin riskli cinsel ilişki yaşamada ve ilk cinsel ilişkide buldukları yaşta benzerlik gözlemlenmiştir. Büyük çocukların, cinsel aktivite ve çocuk sahibi olma ile ilgili düşüncelerini örneğin güvenli cinsel ilişki ile ilgili bilgilerini küçük kardeşe paylaşması, küçük kardeşin bu konulara daha aşina olmasını sağladığı ve bunun sonucunda da daha erken cinsel aktivitede buldukları öne sürülmektedir (Widmer, 1997).

Kardeşlerin herhangi bir sebeple evden ayrılmaları da bireyleri sosyal açıdan etkileyen faktörlerden biridir. Büyük kardeşin okumak için başka bir şehre yerleşmesi, boşanma sonucunda kardeşlerin birbirinden ayrılması gibi yaşam olaylarının bireyleri etkileme düzeyinin kardeşlerin ilişkilerinin yapısı doğrultusunda değiştiği savunulmaktadır. Sıcak ve destekleyici ilişkileri olan kardeşler bir kayıp yaşarken, çoğunlukla çatışma içinde olan ve bu çatışmaları yönetme yetisine sahip olmayan kardeşler, evden ayrılan kardeş sonucunda bir rahatlama yaşayabilmektedirler.

Conger ve Little (2010)'a göre bireyin yaşadığı hayat geçişleri (evlilik, çocuk sahibi olma, işe girme vb.) kardeşlik ilişkisinin pozitif etkilerini azaltmaz aksine birey, kardeşe yaşanan destekleyici ilişkiye bu tip geçişlerde daha çok ihtiyaç duyar. Aslında pozitif kardeşlik ilişkisinin bu tür geçişlerde yardımcı olduğu söylenebilir, destekleyici ve negatif bir kardeşlik ilişkisinin hayat geçişlerinde ne derece rahatlatıcı olduğu tartışılmalıdır.

Kardeşlik ilişkisi dolayısıyla hissedilen doyum, destek, rekabet ve çatışma durumu da, kardeşlerin yaşı, cinsiyetleri, doğum sırası, aile özellikleri gibi yapısal faktörlerden etkilenir (Conger ve Little, 2010). Kardeşlik ilişkisini etkileyen başka bir faktör de kişilik özellikleridir, Conger ve Little (2010) ruh sağlığı daha iyi olan kardeşlerin birbirleriyle daha az çatışma yaşadıklarını ve çatışmaları yönetme becerilerinin daha iyi olduğunu savunmaktadırlar.

Kardeşlik ilişkisiyle erken ergenlikte yaşanan ilişkilerin kalitesi arasında bağlantı olduğunu savunan araştırmalar da vardır. Samimi ve iyi niyetli yaşanan bir kardeşlik ilişkisinde daha çok işbirliği ve -miş gibi yapma oyunu bulunmakta, bu da başkasının diğerini anlama yetisini geliştirmektedir. Ergenlikte yaşanan pozitif kardeşlik ilişkileri, genç yetişkinlikte yüksek benlik saygısı, akademik başarı, ve empatiyle bağlantılı bulunmuştur (Dunn, Coldwell ve Pike, 2005).

Küçük kardeşlerin 4-6 yaş, büyük kardeşlerinse 8 yaş olduğu araştırmada pozitif çocuk-ebeveyn ilişkisinin, daha pozitif bir kardeşlik ilişkisi getireceği bulunmuştur. Aynı zamanda daha pozitif bir kardeşlik ilişkisinin daha fazla olumlu sosyal (prosocial) davranışa neden olduğunu savunulmaktadır (Dunn, Coldwell ve Pike, 2005).

Sonuç olarak, bir bireyin yaşamındaki mikro sistemde bulunan bireylerin önemli olduğunu söylemek mümkündür. Çocuğun yaşamında, mikro sisteminde bulunan ebeveynleri kadar kardeşleri de önemlidir. Kardeşler de ebeveynler ve diğer yakın ilişkide bulunan insanlar gibi birey üzerinde dolaylı ve doğrudan etkileri olan unsurlardır. Fakat kardeşleri ve kardeşlik ilişkisini diğer birey ve ilişkilerden ayıran unsurlar vardır. Bunlar, kardeşlerin

çoğunlukla bir arada yaşamaları, birbirlerini iyi tanımaları, aynı sistemin içinde aynı rolü taşıyan elemanlar olmaları, aynı ebeveynlere sahip olmaları, birlikte ebeveynleriyle olduğundan daha fazla vakit geçirmeleri, birbirlerinin davranışlarından yoğun bir şekilde etkilenecek konumda olmalarıdır. Bu durum kardeşlerin olumlu ya da olumsuz etkilerinin, yaşamı boyunca bireyi etkileyecek olmasına neden olur. Kardeşler hem doğrudan hem de dolaylı etkilerle birbirlerini etkilerler. Bu etkilerin sonuçları içinde, ruh sağlığı durumu, rekabet anlayışı, çatışma çözümü, başkalarının duygularını anlama yetisi gibi birçok bileşen bulunur. Bunların bireyin yaşamında hangi kutupta ve doğrultuda olduğu ise, kişinin kardeşiyle olan ilişkisinin niteliğinden, yaş farklarından, cinsiyetlerinden, onları birlikte tutan ya da ayıran hayat koşullarından etkilenebilir. Kardeşler arasındaki ilişkinin doğrudan ya da dolaylı etkileri, olumlu ya da olumsuz etkileri kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Fakat, kardeşlerin büyürken birbirleriyle olan tamamlayıcı ve eş zamanlı etkileşim tipi ilişkileri onların duygusal, bilişsel ve ruhsal süreçlerine eşlik eder. Bu süreçlere, zihin kuramı, olumlu sosyal davranış geliştirme, birbirinin bakış açısını kavrama, çatışmaları yönetme, yaşanan sorunlarla başa çıkma yollarını bulma ve uyum sağlama gibi yetiler de dahil olabilir. Bu yetilerin gelişebilmesi ise, kardeşler arasındaki ilişkinin niteliğine, ortamdaki başka akranların varlığına, kültüre, ebeveynlerin tutumuna, kardeşlik ilişkisinin yapısını değiştirebilecek unsurlara (yaş farkı, cinsiyet, kardeşlik boyutu, doğum sırası) göre değişkenlik gösterebilir.

2.4. Sosyal Beceri ve Kardeşli (siz) lik İlişkisi

Bireylerin yaşamında baştan sona var olan ya da hayatına kısa süre için girip çıkan, etkileştiği, iletişim kurduğu her insanın, birey üzerinde etkili olduğunu var sayarsak, kardeşlerin de kişinin hayatında bir takım etkilerinin olabileceğini söylemek yanlış olmaz. Bir kardeşe sahip olma ya da tek çocuk olma durumu bireyin karakter özelliklerinde, yaşam stratejilerinde, başa çıkma becerilerinde, aktivite seçiminde, sosyalleşme biçimlerinde etkili olabilir. Bu bölümde bireylerin kardeşli veya kardeşsiz oluşunun sosyal beceriye, kişilik özelliklerine ve sosyalleşme biçimine olan etkisinden bahsedilecektir.

Riggio (1999) kardeşi olan ve olmayan yetişkinler arasında sosyal beceri açısından bir fark bulmamıştır ayrıca Ernst ve Angst (1983)'ın çalışmasında, kardeşli ve kardeşsiz yetişkinlere yapılan öz- rapor testi sonucunda, kardeşli olanların kardeşsiz olanlara göre sinirlilik, dominantlık ve açıklık açısından daha avantajlı olmadığı bulunmuştur, aksine kardeşsiz olanların daha dışa dönük (extraverted) olduğu bulunmuştur. Bu araştırmalar ışığında, sinirlilik, dominantlık ve açıklık açısından bakıldığında yaşanan kardeş ilişkisinin başkasının yerine kendini koyma ve anlayışlı olma konusunda bir getirisinin olmadığını söylemek mümkündür. Tek çocukların daha dışa dönük olmalarının sebebi olarak ise sosyalleşme ihtiyacı dolayısıyla kendini dışarıya açma isteğinden kaynaklandığı söylenebilir.

Kitzmann, Cohen ve Lockwood (2002), tek çocukları, tek kardeşli ilk çocukları, tek kardeşli ikinci çocukları sosyal beceri açısından karşılaştırmayı amaçlamıştır. Araştırmalarında, tek çocuk olanların akranlarıyla olan sosyal becerilerinin daha düşük olacağını öngörmüşlerdir. Ayrıca, tek kardeşi olan büyük çocukların, belli bir yıl süresince tek çocuk gibi yaşamasının da onların puanlarına bir etkide bulunacağı savını öne sürmüşlerdir. Araştırma sonucunda, tek çocukların akranlarıyla ilgili sosyal becerisi diğer iki gruptan düşük çıkmıştır ve de puanları, birinci çocuklara daha yakındır. Fakat bu üç grup sahip oldukları arkadaş sayısı açısından karşılaştırıldığında herhangi bir fark bulunamamıştır. Bu da diğer insanlarla sosyalleşme ve olumlu sosyal davranış açısından bir fark bulunamadığını gösterebilir. Daha önceki bölümlerde, kardeşlerin çatışmaları çözümlenebilme pratiği açısından yararlı oldukları belirtilmişti.

Kitzmann, Cohen ve Lockwood (2002), yürüttükleri deney sonucunda, tek çocukların daha çok saldırgan-yıkıcı (aggressive-disruptive) davranışlar, suçlayıcı davranışlar ve pasif geri çekilme (passive- withdrawal) davranışları sergilediklerini gözlemlemişlerdir. Bunun yanı sıra gruplar arasında liderlik, ilişkisel saldırı (relational aggression) açısından bir fark bulunamamıştır. Ayrıca küresel sosyal algısı, sosyal benlik algısı ve yalnızlık açısından yine gruplar arasında bir fark bulunamamıştır.

Kardeşli çocukların birbirleriyle ebeveynlerine kıyasla daha fazla vakit geçirdikleri belirtilmiştir. Bu genellemeyi destekleyecek şekilde Veenhoven ve Verkuyten (1989), ailelerin aşırı müdahalesi ve koruyuculuğu dolayısıyla tek çocukların yalnız olduklarını ve sosyal becerilerini geliştirebilecek fırsatlardan noksan olduklarını, bunun sonucunda da mutsuz, uyumsuz, bencil ve izole bir yaşam sürdürdüklerini öne sürmüşlerdir. Bu durumda ailenin çocuk yetiştirme şeklinin büyük önem taşıdığını söylemek mümkündür. Burada, önemli olan kardeş sahibi olmak değil, ailenin tek çocuğuna nasıl bir tutum sergilediğidir. Fakat yine de burada kardeşe sahip olmamanın dolaylı etkisinden bahsedilebilir.

Tek çocuklarla ilgili yapılan araştırmalardan ikisi Blake (1981) ve Falbo ve Polit (1986) tarafından yürütülmüştür. Blake (1981), tek çocukların, ben merkezci, kaygılı, baskıcı ve geçimsiz olduklarını öne sürmüştür. Falbo ve Polit (1986), tek çocukların, bir kardeşin verebileceği sosyal deneyimlerden noksan kaldıkları için sosyal becerilerinin düşük olduğunu savunmuştur. Mancillas (2006) ise, toplumun tek çocukları sosyal beceri ve davranış açısından olumsuz algıladığını ve tek çocuklar hakkında olumsuz kalıplaşmış düşünceler olduğunu belirtmiştir. Ona göre, tek çocuklar hakkındaki olumsuz basma kalıp düşünceler, aksini gösteren araştırmalar sonucunda bile değişmemektedir. Yeni çalışmaların, tek çocuk olmanın dezavantajları hakkında daha önceki araştırmalarda elde edilen bulgular doğrultusunda onaylayıcı bir tutum sergilediğini savunmaktadır. Mancillas (2006), bilinenlerin tersine zeka ve başarı bakımından, özellikle sonradan doğanlarla karşılaştırıldığında, tek çocukların daha iyi olduğunu savunmaktadır.

Bunun yanı sıra, Falbo ve Polit (1986), 115 tane tek- çocuklarla ilgili araştırmayı incelemesi sonucunda, gelişimsel olarak ele alınan tek çocukların, adaptasyon, karakter, sosyalleşme, başarı ve zekâ bağlamında; yakınlık için motivasyon, akranlar arasında saygınlık ve sosyal katılım bağlamında kardeşli çocuklardan farklı olmadıklarını belirtmişlerdir. Bunların sonucunda, tek çocuklarla kardeşli çocuklar arasındaki tek fark, zeka ve başarı olarak bulunmuştur. Tek çocuklar başarı ve zeka açısından, kardeşli çocuklara göre

daha yüksek performans sergilemişlerdir. Literatürde tek çocukların sahip olduğu en büyük avantaj olarak zeka ve başarı gösterilmiştir (Mancillas, 2006). Birçok araştırma, tek çocukların daha cana yakın olduklarını, daha fazla ders dışı aktivite yaptıklarını ve akranları tarafından daha çok kabul gördüklerini savunmaktadır (müzik, resim, kültürel aktiviteler, radyo dinleme, gazete- kitap okuma, ve tek başına oyun oynama) (Trent ve Spitze, 2011).

Bu bulgular ışığında, tek çocukların bu tür aktivitelere katılarak sosyalliklerini arttırdıkları söylenebilmektedir. Tek çocuklar yalnız oldukları için daha fazla sorumluluk almak ve kendi kendilerine yetmek zorunda olabilirler. Bu da onların sosyal becerilerini arttıran bir unsur olarak görülebilir. Kardeşli ve kardeşsiz bireylerin sosyalleşme ihtiyaçlarını farklı yollarla karşılamak zorunda olduğunu söylemek mümkün olabilir. Örneğin, Claudy (1984), kardeşi olmayan ergenlerin ve genç yetişkinlerin daha kültürlü ve sosyal olarak duyarlı olduklarını, daha fazla entelektüel amaçlara yöneldiklerini, okuduklarını, koleksiyon yaptıklarını, hobilerinin olduğunu, evcil hayvan baktıklarını, hareket ettiklerini, şarkı söylediklerini, müziğe, fotoğrafa ilgi duyduklarını, yemek yaptıklarını, daha lider olduklarını, takım aktivitelerine daha yatkın olduklarını öne sürmüştür. Benzer şekilde, Blake (1989) de, kardeşi olmayan genç ergenlerin, okuma, müzik dinleme, dans etme, yurtdışı gezileri yapma gibi sosyal aktivitelere daha fazla dahil olduklarını belirtmiştir. Aynı araştırmada, yaşı daha büyük ergenlerin, toplu aktivitelere daha az katıldıkları, entelektüel ve sanatsal aktivitelere daha az katılım gösterdikleri belirtilmiştir. Sosyalleşme davranışına diğer insanlarla birlikte vakit geçirme açısından bakıldığında Trent ve Spitze (2011)'nin araştırmasına göz atılabilir. Trent ve Spitze (2011) tarafından, kardeşi olan yetişkinlerin, kardeşi olmayanlara göre akrabalarıyla daha fazla sosyal aktivitede buldukları sonucuna varılmıştır. Fakat bunun yanında; komşular, arkadaşlar, iş arkadaşlarıyla olma açısından; dinsel aktivitelere bulunma, bara gitme ve grup-içi sosyal aktivitelere katılma gibi kategorilerde, kardeşi olan ve olmayan gruplar arasında bir farka rastlanmamıştır. Blake (1989) ise kardeşi olan bireylerden oluşan gruba göre kardeşi olmayan bireylerden oluşan grupta, daha fazla kişinin hiçbir aktivitede bulunmadığı belirtmiştir.

18 yaşından büyük 1500 kişiyle yapılan röportajlar sonucunda, yaşam, sağlık, şehirden memnuniyet, hobilerden sağlanan doyum, arkadaşlardan doyum, sağlık açısından doyum gibi mutluluk unsurları açısından tek çocuk olanların daha avantajlı oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca daha fazla tek çocuk olan yetişkin, mutlu olduğunu, yaşamı heyecan verici bulduğunu ve sağlıklarının çok iyi olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca kardeşi olan yetişkinlere göre, daha fazla tek çocuk olan yetişkin yaşadıkları yerden, iş dışı aktivitelerden, aile yaşamlarından, arkadaşlarından ve fiziksel durumlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir. Tek çocuk olan yetişkinlerle, kardeşi olan yetişkinlerin en farklı puan aldıkları alan sağlık ve fiziksel durum olmuştur. Bunun sebebinin ailenin kaynaklarının bölünmesi olabileceği belirtilmiştir. (Gleen ve Hoppe, 1984).

Brody (1998), kardeşli olan evde çatışmalar çok olacağı gibi, bunların iletişim yeteneklerinin bilinmesine ve hislerin, duyguların iletilmesine yarar sağlaması sonucunda çocukların diğer ilişkilerinde de uzlaşmaya varması için alıştırma yapmasına olanak sağlayacağı kanaatindedir. Fakat tek çocuk olanlar da bu ihtiyaçlarını başka akranlarıyla ve aile üyeleriyle giderebilmektedirler. Polit ve Falbo (1987), çalışmaları sonucunda kardeşsiz çocukların ciddi gelişimsel dersleri öğrenmede, kardeşlerle büyümedikleri için başarısız olduklarını, ve sonucunda kişisel uyum, iş birliği yapabilme, akranlarıyla iyi geçinme açısından tek çocuk olmayanlardan daha az başarılı olduklarını savunmaktadırlar.

Kitzmann, Cohen ve Lockwood (2002)'in 139 ilk okul çağındaki çocuk ile yaptığı araştırma sonucunda, tek çocukların, bir ya da iki kardeşi olan çocuklar kadar arkadaşı olmasına rağmen, sınıf arkadaşları tarafından daha az sevildikleri bulunmuştur. Bunun sebebi olarak da kardeşli çocuk olmanın çatışmaları çözmeyi öğretmesi gösterilmiştir. Falbo ve Polit'in 1986'da yürüttükleri araştırmada ise, karakter, sosyallik ve kişisel kontrol açısından tek çocukların diğerlerinden farklı olmadıklarını ortaya çıkarmışlardır. Yine tek çocukların kardeşli çocuklardan kişisel adaptasyon ve başarı motivasyonu açısından olumlu yönde farklı oldukları bulunmuştur. Ayrıca tek çocukların

çatışma yönetme ve çözme konusunda da diğerlerinden farklı olmadığı da bulunmuştur. Bulgulara göre tek çocuk evde kardeşleriyle değil diğer aile üyeleriyle çatışmaları çözme pratiği yapmaktadır (Falbo ve Polit, 1986).

Riggio (1999) ise, sosyal ve duygusal duyarlılık, ifade ve kontrol açısından, 146 yetişkin arasında kardeşli ve kardeşsiz olanlar arasında bir fark bulamamıştır.

Downey ve Condrón (2004), kardeşi olan ve olmayan çocukları sosyal beceri açısından karşılaştırmak üzere bir araştırma yürütmüşlerdir. Ailelerin, birinci çocukta yaşadığı problemler dolayısıyla başka çocuk yapmaktan kaçınabilmeleri ihtimalini ve böylelikle tek çocuk sahibi olmaları ihtimalini kontrol altına almak için gelişim geriliği olan çocukları, ailelerden alınan bilgiler doğrultusunda tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra çocuğun sosyal becerisini yükseltebilecek olan okul sonrası programlara katılıp katılmadığı da kontrol edilmiştir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi, geliri ve işleri de kontrol altına alınmıştır. Ayrıca ebeveyn yaşları, yaşı daha büyük ebeveynlerin daha çok kaynağa sahip olabileceği ve çocuklarının sosyal becerilerini geliştirecek daha fazla yetiye sahip olabilmeleri ihtimali de kontrol altına alınmıştır. Araştırma sonucunda, kardeşli çocukların kardeşsiz çocuklara göre daha az dışavurum problemi yaşadığı ve öz kontrollerinin daha iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, evde hazır bulunan bir akranın varoluşu bireylerin kendilerini daha rahat ifade edebilmelerinin sebebi olarak gösterebilmektedir. Aynı araştırmanın diğer bir sonucu ise anne babası boşanan çocuklardan kardeşli olanların kardeşsiz olanlardan daha pozitif bir ruh haline sahip olduğudur. Lawson ve Mace (2010) 'in yürüttükleri çalışma sonucunda ise, akran problemlerin özellikle yaş büyüdükçe kardeşi olan çocuklarda, kardeşsiz çocuklara nazaran daha az görüldüğünü belirtilmiştir.

Sonuç olarak, kardeşli bireylerin ve kardeşsiz bireylerin yaşam içinde sosyalleşmek için ve sosyal beceriler elde edebilmek için farklı yollar izlediklerini söyleyebiliriz. Kardeşli ve kardeşsiz bireylerin ihtiyaçlarının farklı olması dolayısıyla, diğer insanlarla olan birliktelik şekilleri, yaptıkları aktivitelerin çeşidi ve geliştikleri konuların bazı durumlarda farklılaştığı söylenebilir. Örneğin, kardeşi olmayan birey daha fazla sosyalleşme ve arkadaş edinme isteğinde olurken, aynı zamanda kendi kendine yetme, başarı elde konusunda daha fazla motivasyon sahibi olabilir.

3. BÖLÜM

KARDEŞLERİ SOSYAL BECERİ AÇISINDAN ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Buraya kadar olan bölümler, kardeşli bireylerle kardeşsiz bireyleri karşılaştırmak amacıyla yazılmıştır. Bundan sonraki bölümler, kardeşi olan bireyler arasında, kardeşlik boyutu, cinsiyet, yaş farkı ve doğum sırası gibi unsurların etkileri hakkında bilgiler sunulacaktır.

3.1. Kardeşlik Boyutu (Kardeş sayısı)

Kardeş sayısı ya da kardeşlik boyutu, çocukların kardeşlik ilişkilerini, ilişki dinamiklerini, kardeşlerden etkilenme düzeylerini ve dolayısıyla ileriki yaşamlarını etkilemektedir. Kardeşlik boyutu doğrudan doğruya kaynak bölünmesi modeliyle (Blake, 1989) ilişkilidir. Bu yüzden, kardeşlik boyutunun etkilerine geçmeden önce kaynak bölünmesi modelinden bahsetmekte yarar görülmüştür. Kaynak bölünmesi modeline göre kardeş sayısı arttıkça bireyin gelişimi olumsuz yönde etkileneceğinden, bu model önem taşımaktadır. Sulloway (2001)'e göre birçok hayvan türü ebeveynin kaynakları için mücadele içindedirler, ama bu mücadele, doğum sırasına göre değişiklik gösterir. Bu durumun iki çeşit biyolojik sebebi vardır: Temel nedenler ve ikincil nedenler. Temel nedenler doğal seleksiyon tarafından belirlenmiş olan adaptasyon eğilimleridir. İkincil nedenler ise, yaşam boyunca değişen çevresel faktörler ve biyolojik faktörleri oluşturur. İkincil nedenler organizmanın yaşamı boyunca değişen etkileri içerir ve neredeyse her zaman bir başkasıyla etkileşim içinde bulunduğumuz çevresel faktörleri olduğu kadar, biyolojik

faktörleri de oluşturur. Kardeş rekabetine yönelten biyolojik eğilim, kişilik gelişiminin birincil nedenlerden biridir. Darwin'e göre kardeşler hayatta kalabilmek için optimum şartları elde edebilmek için birbirleriyle yarışır. Yani her birey hayatta kalmak ve güçlü olmak için motive olmuştur. Köpek yavrularının annelerinin memelerine ulaşmak için verdikleri mücadele ya da bir kedinin bakabileceği yavru sayısı aşıldığında en güçsüz olanı bırakması bu yüzdendir. Aynı denge hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da vardır (Suloway, 2001). Bu yüzden, tek çocuğun ailede özgün bir pozisyonu vardır, tek çocuklar aile kaynaklarının ve ilginin tek alıcısıdır ve bu yüzden kardeşli çocuklar gibi çatışma ve yarışma zorunlulukları yoktur (Mancillas, 2006). Kardeşler ise, ebeveynlerinin zamanı, enerjisi ve finansal kaynakları açısından rakiptirler. Downey (2001), her çocuğun farklı bir kaynağa ihtiyaç duyabileceğini belirtmektedir.

Çocukların ihtiyaç duydukları kaynaklar yaş, cinsiyet gibi faktörlere göre değişim gösterebilir. Örneğin, 2 aylık bir bebeğin daha çok mama, bez, ilgi gibi ihtiyaçları varken, ilkokula başlamış bir çocuğun kitaba, okul dışı aktiviteler için belli bir miktar paranın ayrılmasına ihtiyaç duyabilir. Ebeveynlerin kaynakları sınırlıdır ve çocukların sayısı arttıkça bu kaynaklar bölünmek zorunda kalır. Kaynak bölünmesi (resource dilution), eğitimle ilgili sonuçlar ile kardeşlik boyutu yani kardeş sayısı arasında bir ilişki olduğunu kanıtlayabilir. Örneğin, tek çocuklu bir aile çocuğunun ilerideki eğitim masrafları için her ay 100 birim para ayırıyorsa, aileye gelen ikinci çocuk bu miktarın her çocuğa 50'şer birim para ayrılmasıyla sonuçlanır (Downey, 2001). Para gibi tükenen kaynakların yanında, tükenmeyen, defalarca kullanılan kaynaklar da olabilir. Ebeveynlerin tükenen kaynaklarına örnek olarak, çocukla birebir okuma yapma, özel öğretmen tutma, bilgisayar, çalışma odası ayırma, üniversite için para biriktirme; tükenmeyen kaynaklara örnek olarak da büyük çocuktan sonra küçük çocuğun da kullanabileceği kıyafetler, kalacak yer olarak ev, yemek ve ebeveynlerin sağladığı gözlem ve denetim verilebilir (Downey, 2001).

Kaynakların miktarı da zaman içinde değişiklik gösterebilir. Örneğin, işinde yükselme ya da dul bir ebeveynin yeniden evlenmesi haneye giren kaynak miktarını yükseltebilir. Ya da tam tersine boşanma ya da işten ayrılma gibi durumlar, bulunan kaynağın bölünmesine neden olabilir. Kaynak bölünmesi modelinde üç çeşit kaynak bulunmaktadır: evin durumu, yaşam gereklilikleri; kitaplar, resimler, müzik gibi kültürel unsurlar ve de kişisel ilgi, dikkat ve öğretim. Bu kaynaklar sınırsız değildir ve sınırsız bile olsa bu kaynakların dağıtımını aile tarafından çocukların ihtiyacına göre yapılıır. Ayrıca ailenin parasal kaynakları, ailenin dikkatine göre daha kolay biter. Downey ve Neubauer (1998)'e göre düşük gelirli aileler, ebeveyn kaynaklarının bölüşümü konusunda yüksek gelirli ailelerden daha az etkilenirler. Çünkü zaten düşük gelirli bir ailenin birinci çocuğuna sağladığı imkanlar da çok fazla olamadığından, ikinci çocuğun gelişi, ilk çocuğun hayatında parasal çok fazla değişikliğe sebep olmaz. Ebeveyn kaynağı bölüşümünde kardeşlerin doğum sırası, cinsiyeti ve kardeş sayısı gibi faktörler de önemli yer tutar.

Kaynakların bölünmesi teorisine göre, hangi kaynağın önemli olduğu çocuğun hayat dönemine göre de değişkenlik gösterebilir. Örneğin ilk çocuklukta daha çok ilgi önemliyken, lise dönemine yaklaştıkça finansal kaynağın önemi daha çok artar. Bu durumda kardeşler arasındaki yaş farkının çok önemli bir faktör oluşturduğunu söylemek mümkündür (Downey, 2001). Aynı kaynaklara aynı anda ihtiyaç duyan iki çocukla, farklı kaynaklara ihtiyaç duyan çocuklara ayrılacak kaynak miktarı ve tipi farklılaşabilir. Doğum sırasıyla ilgili ayrıntılı açıklamalar, ileriki bölümlerde yapılacaktır.

Bazı araştırmacılar, kaynak bölünmesi modelini destekler nitelikte, kardeşin sosyal beceri ve bilişsel işlev performansı açısından yararlı olduklarını fakat artan kardeş sayısının bu yetilere daha fazla katkıda bulunamadığını savunmaktadırlar. Kardeşli ve kardeşsiz çocuklarla yapılan ve kardeş sayısı faktörünü inceleyen bir araştırma, bilişsel yetiler açısından tek çocukların ya da bir kardeşli çocukların, 2 ya da daha fazla kardeşi olan çocuklardan daha iyi performans sergiledikleri bulunmuştur (Downey ve Condrón, 2004).

Bunun yanı sıra bütün bu çalışmaların ve kaynak bölünmesi teorisinin kültüre göre değişiklik gösterebileceğine inanıyorum. Örneğin, Türkiye'deki üniversitelerin genellikle devlet üniversitesi olması ve çocuğun üniversite eğitimi için para biriktirme gibi bir durumun mevcut olmaması bu teorisin etkilerini azaltabilir. Çünkü Türkiye'de özel bir üniversite için finansman ayırabilecek bir ailenin zaten finansal kaynaklarının azalması gibi bir olanak çok fazla yoktur. Bunun yanı sıra, Türkiye'de çocuğun eğitime, ihtiyaçlarına aile dışından destek gelmesi muhtemeldir. Buna benzer bir sonuca Downey (2001) de ulaşmıştır. Downey (2001), kardeşlik boyutu (sibship size) ve eğitimsel sonuçlar arasında zayıf bağlar bulmuştur. Bunun ise etkileşen kültürlerin daha büyük aileyi desteklemesinden ileri gelebileceği düşünülmüştür. Bu çalışma, amcaların, teyzelerin, büyük kuzenlerin, dedelerin ve diğer yetişkinlerin çekirdek ailedeki kaynak bölünmesini giderdiğini öne sürmektedir. Ayrıca komşular, öğretmenler, koçlar ve tanıdıklar da çocuğun hayatında çok büyük öneme sahiptir.

Çocuk sayısı arttıkça, kaynak bölünmesi teorisi de geçerliliğini kaybetmeye başlamaktadır, çünkü tek çocuklu bir aileye ikinci çocuğun gelmesi kaynağın %50 azalması anlamına gelmekte, hâlbuki yedi çocuklu bir aileye gelen bir bebek, diğer çocukların kaynaklarında sadece %2'lik bir farklılığa neden olmaktadır (Downey, 2001).

Kaynak bölümünü savunanlar, kardeşin yararlı olmayacağı görüşünü savunurlar. Çünkü bu modelde bir kardeş kaynak olmaktan çok, kaynakları tüketen ikinci bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Downey ve Condon, 2004). Bu da kaynak bölünmesi modelinin çocukların ruh sağlığını etkileme açısından önemli bir faktör olabileceğine işaret olabilir. Lawson ve Mace (2010)'un çocuklardaki duygusal problemleri, hiperaktiviteyi, davranış bozukluklarını ve akran problemlerini gözlemledikleri boylamsal çalışmada, sosyo- ekonomik düzeyin, sosyal destek miktarının ve annenin duygusal problemlerinin çocukların ruhsal durumuyla bağlantılı olduğu bulunmuştur. Bunun yanında, anne eğitiminin ve ailenin gelirinin yüksekliğinin, ev sahibi olma durumunun çocuğun ruhsal problemler yaşamasıyla negatif ilişkili

bulunmuştur. Annenin yüksek seviyedeki sosyal desteği ve sosyal ağı, çocukların ruhsal bozukluklarını azaltmada önemli bir etken olarak görülmüştür. Bu araştırmada kardeşlerin sayısının, sadece davranış problemleriyle ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. İyi ebeveynliğin, çocukların ruhsal sağlığıyla daha çok ilgisi olduğu bulunmuştur. Kardeşlerin mevcudiyeti, ebeveynlerin zamanını bölmelerine neden olduğu için, çocukların ruhsal problemlerini azaltmada yararlı olamamıştır (Lawson ve Mace, 2010).

Downey ve Condrón (2004), çocuk sayısının fazla olduğu ailelerdeki çocukların sosyal becerilerinin tek çocuklu ailelere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Akran problemleri açısından bakıldığında da, benzer sonuçlar bulunmuştur. Çalışma, küçük kardeşin avantajlı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun olası bir sebebi, aile geliri bölüşümü daha zor olsa bile, ikinci çocuğun, sosyal ve duygusal olarak düzene girmiş, oturmuş bir aile ortamına doğacak olabilmesidir. Evlilik doyumunun azalması üzerine daha çok çocuklara yönelim ve yeni çocuğa daha sabit, stabil bir yaşam sunulması bu olasılığın büyümesine neden olabilir. Bunun aksine ilk çocuğun davranım problemleri ve duygusal problemler yaşama konusunda daha şanssız kaldığı bulunmuştur. “Pabucu dama atılma” durumu ilk çocuk için söylenen bir deyim olarak bu araştırma tarafından desteklenmektedir. Büyük çocukların davranış bozukluğunun nedeni olarak, aileyi paylaşmak zorunda olduğu yeni bir rakibin varlığından meydana gelen stres gösterilmektedir.

Kardeşlik boyutu ile zihin kuramı gelişimi arasındaki bağlantıyı inceleyen araştırmalar da mevcuttur. McAlister (2007), 1-12 yaş arası kardeşlerin zihin kuramına olan etkisi inceleyen boylamsal bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmada yaş ortalamaları 4 yaş 2 ay olan çocuklar, hem bu yaşlarında hem de 14 ay sonra test edilmiştir.

Zihin kuramının test edildiği birinci seferde, zihin kuramı performansı ile ailede bulunan kardeş sayısı arasında pozitif bir bağlantı bulunmuştur. Ayrıca tek-çocuk olanların, iki ya da üç çocuk yaşta kardeşi olanlardan önemli derecede düşük puan aldıkları gözlemlenmiştir. Buna rağmen bir kardeşi olanların diğer iki gruptan önemli derecede farklı

olmadıkları gözlenmiştir. Bundan 14 ay sonra yapılan ikinci çalışma da aynı sonuçları işaret etmiştir. Ayrıca bu sonuçlar her iki test zamanında da, yaşı daha büyük ve daha küçük olan alt gruplar için bir değişiklik arz etmemiştir. Çalışmanın birinci adımında, katılımcıların ikinci testteki yaşlarının ve sözel zeka katsayılarının (Verbal IQ) toplam zihin kuramı puanlarına olan etkisi araştırılmıştır. Burada sadece yaşın zihin kuramı puanına bir etkisi olduğu bulunmuştur. Çalışmanın ikinci basamağında birinci test puanının ikinci zihin kuramı testindeki toplam puana önemli bir etkisi olmadığı gözlenmiştir. Üçüncü basamakta ise, kardeş sayısının ikinci zihin kuramı testinin toplam puanına pozitif etkisi olduğu bulunmuştur.

Lewis, Freeman, Kyriakidou, Maridaki-Kassotaki ve Berridge (1996) ise Yunan çocuklarla gerçekleştirdiği çalışma sonrasında, yanlış kanı anlamada, kardeşlerin kümelenme şeklinin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu çalışma sonuçlarına göre, hem kendinden küçük hem de kendinden büyük kardeşi olan ortanca çocukların performansının daha iyi olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci çalışmalarında ise çocukların diğer aile üyeleriyle, özellikle de kuzenlerle girdikleri etkileşim de göz önünde bulundurulmuştur. Bunun sonucunda yine daha çok etkileşime giren çocukların performanslarının daha iyi olduğu gözlenmiştir ancak küçük kardeşin buna pek katkısı olmadığı bulunmuştur. Bu durum yine etkileşime girilen akran sayısının yanlış kanı saptamada önemli bir faktör olduğunu gösterebilir ancak başka bir çalışma bunun tam tersi sonuçları savunmaktadır. 2, 3 ve 4+ kardeşi olanlar arasında yapılan istatistik sonucu, tüm aile boyutunun yanlış kanı performansı ile bir bağlantısı olmadığı belirtilmiştir (Peterson, 2000).

Perner, Ruffman ve Leekam (1994) ise , 3-5 yaş arası 76 çocuk arasında yaptığı araştırma sonucunda, ailenin boyutunun genişledikçe, öyküleyici yanlış kanı testi (narrative false belief task) skorların da arttığını; iki ya da daha fazla kardeşi olan çocukların yanlış kanı anlama testlerinde bir kardeşi olanlardan daha başarılı olduklarını savunmaktadır.

Yanlış kanı testinde kardeşlik boyutunun etkisi inceleyen Jenkins ve Astington (1996) da, yaşı ve sözel yeteneği sabit tutarak yaptığı çalışmada,

okul öncesi çocuklardan kardeşi, ağabeyi ya da ablası olanların, herhangi bir kardeşi olmayanlara göre yanlış kanı testinde daha iyi performans sergilediklerini ortaya koymuştur. Bu durum da önemli olanın doğum sırası değil, kardeşlik boyutu olduğu yönünde bir çıkarım yapılabilmektedir. Bunun yanında, iki ya da daha fazla kardeşi olan çocukların bilişsel işlerlik (ileriye dönük plan yapabilme, konuyla ilgili özelliklere dikkat etme, dikkat dağınıklığına karşı direnç, tepki kontrolü) ve zihin kuramı puanları ile sadece bir kardeşi olan çocukların puanları arasında sonucun önemli derecede fark olduğu belirtilmiştir. Daha çok kardeşi olanların zihin kuramının daha gelişkin olduğu sonucu çıkarılmıştır (McAlister ve Peterson, 2006).

Kardeş sayısının artmasıyla, sorumluluk alma becerisinin azaldığını belirten bir araştırma mevcuttur. Diğer kardeşlerin varlığına güvenen bireylerin kendi ayakları üstünde durma becerisi düşebilecekken, kardeşi olmayan bireylerin tam tersine kendi kendine yetmeye becerilerinin gelişebileceği yönünde çıkarımlar yapılmıştır. Bu bağlamda, Steelman ve Powell (1991), çok çocuklu ailelerin, az çocuklu ailelere göre çocuklarının üniversite ücretlerini ödeme açısından daha az sorumluluk duyduklarını öne sürmüşlerdir.

Lawson ve Mace (2010)'in çocuklardaki duygusal problemler, hiperaktivite, davranış bozuklukları ve akran problemlerini gözlemledikleri boylamsal çalışmada kardeşlik boyutunun kısmi bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Hiperaktivite ve genel ruh sağlığı açısından karşılaştırıldığında, 1 ya da 2 kardeşi olan çocukların, tek çocuklardan daha düşük puan aldıkları, fakat bu farkın 3 ya da daha fazla kardeşi olanlarda gözlenmediğini belirtilmiştir. Kardeş sayısının davranış bozukluklarıyla ilgisi olduğu fakat ruhsal sorunlarla bir bağlantısı olmadığı gözlenmiştir. Ayrıca bu araştırmaya göre ikiden fazla kardeşin ruh sağlığı açısından artı bir getirisi olmadığı söylenebilmektedir.

Cassidy, Fineberg, Brown ve Perkins (2005), başka kardeşleri olan (twin sibling group) ve başka bir kardeşleri olmayan (twin only group) ikizler arasında zihin kuramı ve yanlış kanı testi açısından yaptığı karşılaştırma sonucunda, kardeşi olan ikizlerin başka bir kardeşi olmayan ikizlerden önemli derecede daha çok puan aldıklarını bulmuşlardır. Bu durum, başka bir kardeşi olan ikizlerin, kardeşi olmayan ikizlerden daha çok puan yapmasının sebebinin toplamda daha çok kardeşleri olması dolayısıyla olabileceği sorusunu doğurmuştur.

3.2. Yaş Farkı ve Doğum Sırası

Kardeşler arasındaki yaş farkı ve doğum sırasının da, bireylerin uyumlarına, sosyal becerilerine, kişisel özelliklerine, ilişkilerine etkiye bulunduğu düşünülmektedir. Sosyal beceri gelişiminde bir kardeşe sahip olmaktan çok o kardeşe girilen etkileşimin önem teşkil etmesi dolayısıyla McAlister (2007), çalışmalarını kardeşleri çocuk yaşta (1-12) olan çocuklarla yürütmüştür. Bunun aksine Jenkins ve Astington (1996), yanlış kanı anlama gelişimi için kardeşlerin yaşlarının ya da yaş farklarının değil, kardeşlerin sayısının önemli olduğunu öne sürmüşlerdir.

Bununla benzeşen bir araştırmada Peterson (2000), bir yaş üstü kardeşe etkileşimin, hızlı zihin kuramı gelişimi için kendinden büyük kardeşler kadar etkili bir uyarıcı olduğunu ortaya koymuştur. Yanlış kanı anlama testlerinde, küçük ve büyük kardeşlerin aynı oranda yararlı olduğu savunulmuştur (Perner, Ruffmann ve Leekam, 1994).

Peterson (2000) tarafından yapılan ikinci deney, değişik kardeş kombinasyonlarını yanlış kanı anlama açısından karşılaştırmayı amaçlamıştır. Gruplar, a) tek çocuklar, b) kardeşi 12 aylıktan küçük olan ilk çocuklar, c) 12 aylığın üstünde en az bir kardeşi olan ilk çocuklar, d) başka kardeşi olmayan ikizler, e) ortanca çocuklar (12 aylıktan büyük 12 yaşından küçük kardeşe sahip olma şartı), f) bir ya da daha fazla kardeşi olan en küçük çocuk (12 aylıktan büyük 12 yaşından küçük kardeşe sahip olma şartı), g) kardeşleri 13 yaşından büyük olan en küçük çocuk olarak belirlendi.

Birinci hipotez, c ve f gruplarındaki çocukların a,b ve g gruplarındaki çocuklardan daha iyi performans göstereceği üzerinedir. Bu şekilde kardeşinin yaşından ya da olmamasından dolayı herhangi bir kardeş etkisine maruz kalmayacağı öngörülen gruplarla, kardeş etkisine maruz kalan gruplar karşılaştırılmak istenmiştir. Burada, hiç kardeşi olmayan, fazla büyük ya da fazla küçük kardeşi olanlar, aynı kategoride değerlendirilmiştir. İkinci hipotez ise e grubundaki çocukların, c ve f grubundaki çocuklardan daha iyi performans gösterecek olmasıydı. Bu da ortanca çocukların, sadece büyük ya da küçük kardeşi olan çocuklardan daha yüksek performans göstermesini öngörmektedir. Çocuklar, 3 yaş 7 aylık ve 5 yaş 8 aylıklar arasından seçilmiştir. Araştırma sonucunda ortanca çocukların c ve f grubu çocuklarından istatistiksel olarak farklı olmadığı bulunmuştur. Bu durum yine kardeşin büyük ya da küçük olmasının değil, sadece var olmasının zihin kuramı için yeterli olduğu anlamına gelmektedir. Araştırmanın bir başka bulgusu ise F grubunun (bir ya da daha fazla kardeşi olan en küçük çocuklar), g grubundan (kardeşleri 13 yaşından büyük olan en küçük çocuklar) yanlış kanı anlama performansı açısından daha başarılı olduğudur. Bu durumda, yaşı fazla büyük olan kardeşin zihin kuramı açısından birey üzerinde bir etkisi olmadığı sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, 12 aylıktan daha küçük kardeşi olanlar hiç kardeşi olmayanlara göre daha yüksek puan almamışlardır. Yalnız bu iki grup 1-12 yaş arası en az bir kardeşi olan gruptan düşük performans sergilemişlerdir.

Doğum sırası açısından, Downey ve Neubauer (1998), birinci çocuğun ikinci çocuktan daha avantajlı durumda olduğunu savunmaktadır, çünkü ilk çocuk , kardeşi doğana kadar tek çocuk konumunda hayatını sürdürür. Bu araştırmanın aksini işaret eden bir araştırma, Ruffman, Perner, Naito ve arkadaşları (1998) tarafından yürütülmüştür. Onlar da kendinden büyük kardeşleri olan çocukların yanlış kanı anlama skorlarının yaşitlarına göre daha fazla olduğu ama küçük kardeşlerin artı (additional) bir etkisinin olmadığını ortaya koymuşlardır. Lewis ve arkadaşları (1996) da benzer şekilde büyük kardeşlerin küçük kardeşlerden zihin kuramının gelişmesine destek olma açısından daha yararlı olduklarını göstermiştir.

Downey ve Condron (2004) ise, sosyal beceri gelişimde küçük kardeşlerin sayısının önemli bir etken olmadığını belirtmektedirler fakat, kardeşlik şekline de vurgu yapmaktadırlar. Kardeşin üvey ya da evlatlık olmasının, sosyal beceriye olan katkısı küçülttüğü görüşünü savunmaktadırlar.

McAlister ve Peterson (2006) ise, en az bir tane büyük kardeşi olanlarla, hiç büyük kardeşi olmayan grupları zihin kuramı ve bilişsel işlerlik açısından karşılaştırdıklarında iki grup arasında anlamlı bir fark bulamamışlardır. Ayrıca sadece büyük kardeşi olanlarla, sadece küçük kardeşi olanlar arasında da önemli bir fark gözlenmemiştir. Bu durum doğum sırasının değil kardeşlik boyutunun önemine işaret etmektedir. Cassidy, Fineberg, Brown, ve Perkins (2005) ise, zihin kuramı ve yanlış kanı anlama testi puanının doğum sırasıyla olan bağlantısını araştırmak üzere, sadece bir kardeşi olanlarla ikiz kardeşleri karşılaştırmıştır. Bunun sonucunda, ikiz kardeşlerin puanının diğerlerinden daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu durumda kardeşler arasında karşılıklı etkileşimden çok, zihin kuramına tamamlayıcı ilişkilerin katkıda bulunduğu söylenebilir.

Piaget (1965)'ye göre, bir kardeşin diğerini zihin kuramı açısından etkileyebilmesi için belli bir dil seviyesine ve sosyal farkındalığa erişmiş olması gerekir. Kardeşiyle oynaması ve iletişim kurması için belli bir yaşta olması gerekir. 12 aylık altındaki bir kardeşin, diğerine zihin farkındalığı yaratması zordur. Diğer uçta ise bir kardeşin ergen ya da genç yetişkin olması, çocukların oyun oynama ve etkileşim fırsatını engellediği için onları bir ebeveyninden farksız bir konuma sokacaktır. Çocukların karşılıklı olarak birbirlerini zihin kuramı açısından besleyebilmesi için, doğru yaşta olmaları gerekir, bu da -miş gibi oyun oynama ve çocuksu diğer oyunlarla mümkün olabilir. Birbirine yakın yaştaki çocukların tartışması, konuşması, şakalaşması, sataşması, empati kurması, yarışması, birlik olması, uzlaşması daha kolaydır ve yarar sağlar. Bu yüzden kardeşlerin yaş farkları ve doğum sıraları zihin kuramı gelişimine ve sosyal beceriye olan etkilerini değiştirebilmektedir.

Kardeş ilişkilerinin hem karşılıklı etkileşimci hem de tamamlayıcı olabileceği daha önceki bölümlerde belirtilmişti. Kardeşlerin yaşlarının da, karşılıklı etkileşim ve tamamlayıcı ilişkisi bağlamında kişinin konumunu değiştirebilen bir unsur olarak görülmektedir. Çünkü, yaş farkı kardeşler arasında farklı rollerin paylaşılmasına neden olmaktadır. Alınan bu roller ise bireylerin zihin kuramına ve sosyal becerilerine etki edebilir. Yaş farkı arttıkça hiyerarşi, bakım verme (göz kulak olma), öğretme gibi roller artar, bu tür kardeşlik ilişkileri tamamlayıcı ilişkiler olarak nitelendirilebilir. Yaş farkı azaldıkça eşitlikçi bir ilişki ortaya çıkar, birlikte oyun oynama, birlikte öğrenme gibi iki taraflı durumlar görülür (Howe, Karos ve AquanAssee, 2007).

Brody (1998), kardeşlerin asimetrik ve birbirini tamamlayıcı roller aldığını savunmaktadır; kardeşlerin oyununda büyük olanın, öğretmen, yöneten, ve yardım eden olduğunu ; küçük olanın ise öğrenen, yönetilen ve yardım alan olarak görev aldığı görülmüştür. Örneğin büyük çocuk domine etmeyi öğrenirken, diğer çocuk domine edilmeye başa çıkmayı öğrenebilir. (Abramovitch, Corter, Pepler ve Stanhope, 1986; Minnett, Vandell ve Santrock, 1983; Smith, 1990, 1993).

Ayrıca, Howe, Karos ve AquanAssee (2007)'ye göre, erken ve orta çocuklukta, karşılıklı etkileşimde bulunulan kardeşlik ilişkileri, sosyal anlayışla pozitif yönde ilişkilidir. Küçük kardeşler daha çok gözlemleyen, taklit eden, akıl isteyen roller alırken, büyük kardeş açıklama yapan, geri-bildirim veren, öğreten, bir görevde daha çok inisiyatif alması için öğreniciye izin veren konumunda olmaktadır.

Çocuk yaştaki küçük kardeş, büyük kardeşin davranışlarını gözlemler ve model alır; büyük kardeş ise küçük kardeşine oyuncaklar sunar ve onun sözel dağarcığına katkıda bulunur. Büyük kardeş daha çok bir yönetici ve öğretici olarak öğretici olarak görev alır. Küçük kardeş ise, ağabeyinin/ablasının öğreten ve liderlik eden davranışlarına karşılık veren rolleri alarak ona uyum sağlamayı öğrenir (Brody, Stoneman, MacKinnon ve Mackinnon, 1985).

Brody ve arkadaşları (1985) tarafından, küçük kardeşlerin 4.5- 6.5, büyük kardeşlerin ise 7-9 yaş aralığında olduğu ve kardeşleri özgürce geçirdikleri ve ikili ilişki halinde buldukları zaman diliminde gözlemleyerek yürüttükleri araştırma sonucunda, büyük kardeşlerin oyunlarda daha çok yönetici ve yardımcı rollerinde olduğu, küçük kardeşlerin ise yardım alan ve yönetilen durumunda olduğu ortaya çıkmıştır.

Howe, Karos ve AquanAssee (2007), kardeşler arasındaki yaş farkının az olmasına bağlı karşılıklı etkileşim ile, mutluluk verici deneyimler ve pozitif ilişki arasında bağlantı olduğunu belirtmişlerdir. Bunun aksine, birbirini tamamlayan (hijerarşik) ilişkilerin, kaçındırıcı dinamikler ortaya çıkardığı, yarış ve domine edilme duygularının ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.

Bunun yanında, yakın yaşlara sahip olan kardeşler, yetişkinliğe doğru geçişleri aynı zamanlarda yaşayacakları için hem olumlu hem de olumsuz uyarılarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Kardeşler arasında paylaşılan deneyimler artabilmekte ve aralarındaki yakınlık çoğalabilmekte ya da çocukluktan gelen olumsuz karşılaştırmalar devam edebilmektedir (Conger ve Little, 2010). Bu yüzden diğer şartlar ne olursa olsun yine kardeşlik ilişkisinin niteliği önemini korumaya devam eder. Dunn, Coldwell ve Pike (2005), kardeşlik ilişkisinin niteliğinin küçük kardeşin değil, büyük kardeşin tavrından daha çok etkilendiğini savunmaktadırlar. Onlara göre yıllar sonra da büyük kardeşler, küçük kardeşlerin davranışlarını belirlemede görev alabilirler.

Bazı araştırmacılar, birinci çocuk, ikinci çocuğun doğumuna kadar tek çocuk konumunda olduğundan, ikinci çocuğun sosyal bir avantajla doğduklarını savunmaktadır. Kitzmann, Cohen, ve Lockwood (2002)'un yürüttüğü araştırmaya göre, agresif-yıkıcı (aggressive-disruptive) davranışlar, suçlayıcı davranışlar ve pasif geri çekilme (passive- withdrawal) davranışları açısından tek çocuklar, ilk çocuklar ve son çocuklar karşılaştırıldığında, ilk çocukların puanları tek çocukların puanına, ikinci çocuklara göre daha yakın oldukları ortaya çıkmıştır.

İlk çocuklar ikinci çocuklara göre sosyal tercih edilme açısından daha geride kalmışlardır. Yine ikinci çocuk birinci çocuktan sosyal tercih edilme açısından daha iyi olmakla beraber, tek çocuklar kabul görme açısından onlardan daha düşük seviyede kalmışlardır. (Kitzmann, Cohen ve Lockwood, 2002).

Doğum sırasının bilişsel yetilere etkisi olup olmadığını araştıran Downey (2001) tarafından da boylamsal bir çalışma yürütülmüştür. Kardeşlerin bilişsel yetileri iki kere ölçülmüş ve şu sav ortaya konmuştur: “Eğer kardeşlik boyutunun bilişsel yetilere bir etkisi var ise, küçük kardeşin ikinci testteki başarısı, büyük çocuğun birinci testteki başarısından düşük olmalıdır.” Böyle bir uygulamayla farklı iki çocuğun (kardeşlerin), aynı yaşlarda elde etmiş oldukları puanlar karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda kardeşler arasında herhangi bir fark bulunamamıştır.

Pollet ve Nettle (2007) ‘e göre ilk çocuklar, ebeveyn yerine geçebilen ve aileyi koruma rolünü alan bireylerdir ve ilk çocuklar, kardeşlerine, kardeşlerinin onlara yaptığından daha fazla yatırım yaparlar. Bunun bir getirisi olarak sayılabilecek sonuç yine Pollet ve Nettle (2007) tarafından bulunmuştur. İlk doğan (en büyük) çocukların kardeşleriyle sonra doğan çocuklara göre daha fazla yüz yüze iletişim kurdukları ve görüştükleri bulunmuştur. Son 12 ayda büyük çocuklar küçük çocuklardan daha fazla temas kurmuştur. Bu durumu, büyük çocukların küçük çocuklar üzerinde daha fazla sorumlu hissetmelerinden kaynaklandığı şeklinde yorumlamak mümkün olabilir.

Suloway (1996) ise, büyük kardeş ya da küçük kardeş olmanın farklı getirileri olduğu görüşünü savunmaktadır. Küçük kardeşler de büyük kardeşler de konumlarından dolayı bazı avantajlara sahip olabilirler. Ona göre, ilk çocuklar, yerleri daha önceden hazır olduğu için, daha sorumluluk sahibi, daha azimli, alışıldık yapıda olmaya eğilimliyken, son doğanlar, daha oyuncu, işbirliği yapmaya daha yatkın, baş kaldıran yapıda olma eğilimindedirler. Suloway (1996), sonradan doğan bilim adamlarının daha alışılmamış fikirler bularak radikal dönüşümler (evrim teorisi) yaptıklarını belirterek, Darwin’i bir örnek olarak göstermiştir.

Jefferson, Herbst ve McCrae (1998) ise yürüttükleri araştırma sonrasında dışa dönüklüğün (extravertedness), dominantlıkla değil, sosyallikle ilgili olan sıcaklık, gerginlik, pozitif duygular kollarında; başka deneyimlere açıklığın (openness to experience) fantezi, eylem, fikirler, değerler kollarında; iyilik hoşluğun (agreeableness), dürüstlük, açıklık kollarında daha sonra doğanların daha çok puan aldıkları sonucuna varmışlardır. Aynı araştırma sonucu, sonradan doğanların, arkadaşları ve komşuları tarafından ilk doğanlara göre daha yenilikçi ve güvenilir olarak nitelendirildiklerini ortaya çıkarmıştır.

Phillips ve Phillips (1994), tek çocukların ve ilk çocukların, son ve ortanca çocuklara göre içsel atıfları (iyi ve kötü sonuçların sorumluluğunu alabilme yetisinin varlığı ve diğer insanların başarılarının ya da başarısızlıklarının sebebini de durumlara değil kendilerine bağlayabilme yetisi) daha fazla yaptıklarını göstermişlerdir. Başka bir araştırmanın sonuçları ise, ilk çocukların daha dominant, vicdanlı ve uyumlu oldukları; kardeşlerine karşı kırgınlık ya da çelişkili duygular hissettikleri, sonradan doğanların ise daha yaratıcı ve risk almaya eğilimli oldukları, ortanca çocukların ise barışı koruma görevini aldıkları üzerinde durmaktadır (Suloway, 1996, 2001).

Lawson ve Mace (2010), eğer bir çocuk kendisinden büyük bir kardeşe sahipse davranış problemlerinin (duygusal problemler, hiperaktivite, davranış bozuklukları ve akran problemleri) azalacağını gözlemlenmiştir, bu da küçük çocuk için ruh sağlığı açısından bir avantajlı bir durum olarak söylenebilir. Bunun yanı sıra, yeni bir küçük kardeşin gelmesi, büyük kardeşin getirdiği avantajların geri alınmasına neden olabilir (Lawson ve Mace, 2010).

Conger ve Little (2010) ise genellikle kendi kendilerine yetmek durumunda olan büyük kardeşlerin, iş yaşamına girmede küçük kardeşleri için pozitif bir rol model olduklarını, böylelikle iş alanları aynı olan kardeşler arasında yakınlık oluştuğunu belirtmektedirler.

Sonuç olarak, kardeşlerin aile içinde buldukları konumun, yaş farkının ve doğum sırasının belli avantajları veya dezavantajları olduğunu söylemek mümkündür. Değişik kardeş kombinasyonları, bireyin kişisel özelliklerinde, bilişsel yetilerinde, hayatı kavrayışlarında, kendilerini ve

başkalarını algılayışlarında, sosyal becerilerinde, kullandıkları stratejilerde, davranışlarında ve tutumlarında farklılıklara neden olabilir. Bu farklılıklar tümünden olumsuz ya da olumlu olarak değerlendirilememekle birlikte, her bireyin aile açısından eşsiz bir konumda olduğu söylenebilmektedir. İnsanoğlunun sosyal bir varlık olmasının sebebi tam da budur.

İnsanoğlu hayatındaki başka insanların yerlerine göre konumlanabildiği için, sosyalleşir ve birtakım farklı özellikler edinir. Yaş farkına ve doğum sırasına göre oluşan karşılıklı ve eş zamanlı etkileşim, diğer başka kardeşlerin varlığıyla oluşturulan dinamikler, alınan görevler, bireyin aile içindeki konumunu belirler.

3.3. Cinsiyet

Kardeşlik ilişkisindeki en önemli faktörlerden birisi de cinsiyettir. Cinsiyet farklılıkları, kardeşler arasındaki cinsiyet kombinasyonları da hem kardeşlik ilişkisini hem de bireylerin kardeşlik ilişkisinden elde ettiklerini etkiler niteliktedir.

Edwards, Mauthner ve Hadfield (2005), kardeşler arasındaki cinsiyetçi güçten yola çıkarak belli sonuçlara varmışlardır. 8-12 yaş arası 58 çocukla anket yapılarak elde edilen sonuçlar, cinsiyetçi gücün kız kardeşler arasında ve erkek kardeşler arasında yaşandığını göstermiştir. Cinsiyetçi güç, kadınsılığı ve erkeksiliği meydana getirerek kız kardeşler arasında ve erkek kardeşler arasında bulunmaktadır. Kız kardeşler arasındaki ilişkilerde cinsiyetçi güç, onlar arasındaki, bağlantıyı ya da ayrılığı kontrol eden kadınsı bir formdadır. Yani kız kardeşler çift yönlü hedefleri eylem ve konuşma elementleriyle başarmaktadırlar. Benzer şekilde erkek kardeşlerin ilişkilerindeki cinsiyetçi güç de onlar arasındaki bağlantıyı ya da ayrılığı kontrol eden erkeksi bir formdadır. Erkek kardeşler ise çift yönlü hedefleri eylem elementleriyle başarmaktadırlar. Edwards, Mauthner ve Hadfield (2005)'e göre, bir kız ve bir erkeğin kardeşliklerini ise büyük oranda erkekler yönetmektedir çünkü eylemler konuşmaya karşı üstün gelirler. Kız kardeşlerin paylaştığı konuşma, erkek kardeşlerin paylaştığı eylemler, cinsiyetçi gücü içerir. Fakat çocukların kız

kardeşleriyle ve erkek kardeşleriyle olan ilişkileri statik değildir, onlar ve kardeşleri büyüdükçe değişirler, hatta biri evden ayrılırsa bile kardeşlik ilişkisinin özellikleri değişebilir. Çocuklar bu tip durumlarla değişik şekillerde baş etmeye çalışırlar. Kızlar coğrafik değişikliklerin getirdiği kopukluklarla başa çıkmada daha başarılıdır çünkü konuşma faktörü sürer (telefonda, internet aracılığıyla v.b), ama erkeklerde büyük oranda paylaşılan aktivitelerin sürmesi gerekir. Erkeksi ve kadınsı cinsiyetçi gücün varlığıyla bağdaşabilecek bir çıkarım da Howe, Karos ve AquanAssee (2007) tarafından yapılmıştır. Onlara göre, erkekler, kardeşlik ilişkilerinde kızlardan daha fazla yarış içine girmektedirler.

Cicirelli (1975), ilk doğan çocuğun ve annenin bilişsel davranış olarak, sonradan doğan çocuk üzerindeki etkisini karşılaştırmak üzere bir çalışma yapmıştır. Yapılan araştırmada küçük çocuk altı yaşında ve ondan büyük olan kardeş 8-9 yaşlarında seçilmiştir. (kardeşler arası yaş farkı 2-3). Bir problem çözme testinde, çocuklardan iki ya da daha fazla alternatif içinden hangisinin ona verilen lamba tablasıyla aynı biçimde olduğunu bulması istenmiştir. Işık tablasındaki ışıklar basıldığında yanmaktadır ve çocuk istediği lambaların ışıklarını yakarak bu durumu tespit edebilmektedir. Bu tablolar 5 'e 5, toplamda 25 adet lambadan oluşmaktadır ve çocuk elindeki ışıkları yanmayan tablonun her bir ışığını yanındaki düğmelere basarak yakabilmektedir. Birinci durumda problem çözme görevini çocuk tek başına yapacak, diğerinde ağabeyi ya da ablasıyla yapacak ve üçüncü denemede de annesiyle yapacaktır. Araştırmanın sonuçları, aynı cins kardeşler arasında farklı cins kardeşlere göre daha fazla koalisyon oluştuğunu işaret etmiştir: ablası olan kız çocukları, ağabeyi olan kız çocuklarına göre; ağabeyi olan erkek çocukları, ablası olan erkek çocuklarına göre daha az zamanda görevleri tamamlamışlardır. Araştırmanın diğer bir sonucu, cinsiyetler arası koalisyona bakılmaksızın abla ve ağabey etkisinin farklı olduğunu gösterir niteliktedir. Düğmeye basıp ışık yakma sayısı açısından karşılaştırıldığında, ağabeyi olan çocuklar arasında yapılan karşılaştırmada, görevi tek başına yapanlar, yanında annesi ya da ağabeyi olanlardan daha az ışık yakmışlardır. Bunun aksine, ablası olan çocuklar arasında, tek başına görevi tamamlayanlar, annesiyle ya da ablasıyla

görevi yapanlardan daha çok ışık yakmışlardır. Düğmelere lüzumsuz basma sayısı bağlamında karşılaştırıldığında, ağabeyi olan erkek çocukların, ablası olan erkek çocuklarından daha az gereksiz yere düğmeye bastıkları ; aynı şekilde ablası olan kızların, ağabeyi olan kızlardan daha az gereksiz yere düğmeye bastıkları gözlenmiştir. Şekil dışı düğmeye basmada ve strateji geliştirmede büyük kardeşin cinsiyetinin önem taşıdığı bulunmuştur. Ağabeyi olan çocuklar tek başına çalıştıktan sonra, kardeşi ya da annesiyle çalıştıktan sonraya göre daha ileri bir stratejiye sahip olmuşlardır ve daha az şekil dışı düğmeye basmışlardır. Ablası olanlar ise, tek başına çalıştıktan sonra, kardeşi ya da annesiyle çalıştıktan sonraya göre strateji bakımından gerilemişlerdir ve daha çok şekil dışı düğmeye basmışlardır. Bu da ağabeyi olan çocukların tek başına strateji yaratmada ve kendini geliştirmede daha iyi oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Bu çalışma sonrasında, kız kardeşlerin daha destekleyici olduğu, erkek kardeşlerin ise daha çok bireyselliğe neden olduğu sonucuna varılmış ve ağabeylerin çocukların bilişsel gelişimine daha fazla katkıda bulunduğu söylenmiştir. Ağabeyi olan çocukların bağımsız olmayı öğrenmesinin, güçlü olmayı ve kardeşlik yarışıyla mücadele etmeyi öğrenmesinin daha kolay olduğu söylenebilir. Ablası olan çocukların ise anne tarafından ablaya annelik sorumlulukların daha kolay yüklenmesi sonucunda, kardeşlerin abladan daha çok talep etmesi olarak yorumlanabilir. Bunun yanı sıra sorunlara çözüm bulma ve strateji geliştirmenin sosyal beceriyle olan bağlantısı düşünülerek, kardeşlerin cinsiyetinin önemi vurgulanmıştır (Cicirelli, 1975).

Peterson (2000) ise; tek çocukları, en az bir kardeşi olan, ailenin en büyük çocuklarını ve kendinden küçük kardeşi olmayan kardeşli çocukları yanlış kanı anlama performansları açısından karşılaştırmak amacıyla bir yaptığı çalışma sonucunda cinsiyet kompozisyonlarına göre herhangi bir fark bulamamıştır. Aynı şekilde Downey ve Condron (2004) da, sosyal beceri gelişimi açısından, kardeşin erkek veya kız olmasının bir etkisi olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Brody, Stoneman, MacKinnon ve Mackinnon (1985) tarafından biri okul çağında, diğeri okul öncesi iki kardeşin birlikte geçirdikleri zamanın gözlemlendiği araştırmada, okul çağındaki kız çocuklarının okul çağındaki erkeklerden ve okul öncesi diğerkocuklardan daha fazla olumlu sosyal davranış gösterdiği gözlemlenmiştir. Olumlu sosyal davranışın yaş ve cinsiyete göre farklılık gösterdiği söylenebilmektedir fakat okul öncesi erkeklere göre, okul öncesi kızların daha fazla tek başına oyun oynadığının gözlemlenmesi kızların okul öncesi çağda erkeklere göre daha az sosyalleştğini göstermektedir. Buna rağmen, erkekler okul çağına geldiklerinde erkeklerin daha fazla tek başına oynama eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre okul öncesi erkek çocuklar diğerklerine göre daha fazla kavgacı tavır sergilemişleridir. Okul çağındaki kardeşlerden kız olanlar erkeklere göre daha fazla öğretici rolü almışlardır ve yine okul öncesi kız çocuklar daha fazla öğrenici konumunda olmuşlardır. Bu sonuçlar göstermiştir ki, kızların ve erkeklerin sosyalleşme davranışları aynı yaşlarda aynı şekilde olmamaktadır.

Aynı cinsiyetteki kardeşlerin koalisyon oluşturduğunu ve birbirlerinden örnek alarak öğrendiği belirtilmişti. Farklı cinsiyetteki kardeşlerin ise farklı cinsteki bir bireyin bakış açısını kavrama ve dolayısıyla sosyal beceri düzeyi açısından avantajlı olabileceğini söylemek mümkün olabilir. Cassidy, Fineberg, Brown ve Perkins (2005), kardeşin farklı cinsiyette olmasının zihin kuramı puanında etkili olduğunu ifade etmişlerdir. En az bir tane farklı cinsiyetli kardeşi olan çocukların, hiç farklı cinsiyette kardeşi olmayan çocuklara göre daha yüksek performans gösterdikleri bulunmuştur.

Sonuç olarak kardeşlerin cinsiyetinin, doğum sırasının, kardeşler arasındaki yaş farkının ve kardeşlik boyutunun, çocukların zihin kuramı ve sosyal beceri performanslarına farklı alanlarda ve farklı yönlerde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bütün bu faktörler birleştğinde, çocukların sosyal becerisi üzerinde hangi faktörün ne kadar etkide bulunduğunu belirlemek zor görünmektedir. Kardeşlerin cinsiyet kombinasyonları, aralarındaki yaş farkının büyüüp küçülmesi, aynı zamanda kaç kardeşi olduğu ve kardeşlik sırasında

nerede bulunduğunu ve bunun sosyal beceriye olan etkisini saptamak daha ayrıntılı çalışmalar gerektirmektedir. Bu araştırmada, kardeşli bireylerle kardeşsiz bireylerin sosyal beceri performansları açısından anlamlı derecede farklı olacağı ve kardeşli bireylerin daha iyi performans sergileyeceği ön görülmektedir. Daha önce bahsi geçen kardeşlik faktörlerinin (doğum sırası, kardeş cinsiyeti, yaş farkı, kardeşlik boyutu) ise sosyal beceri puanıyla ilişkili olduğu savunulmaktadır.

4. BÖLÜM

YÖNTEM

4.1. Katılımcılar

Araştırma, İstanbul'da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir vakıf okulunda öğrenim görmekte olan 15-18 (M:16.48, SS: 1.03) yaş arası 243 (134 erkek, 109 kız) ergen birey üzerinde yürütülmüştür. Okulun hazırlık, lise1, lise 2 ve lise 3 öğrencileri uygulamaya dahil edilmişlerdir. Bu bireylerden 168'si kardeşli (E:93, K:75), 75'i tek-çocuk (E:41, K:34)'tur. Katılımcıların ebeveynlerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde, annelerinin % 64'ünün lisans/ yüksek lisans, %30'unun lise ve %6' sının orta okul / ilkokul mezunu olduğu; babalarının %77'sinin lisans/ yüksek lisans, %21'inin lise ve %2'sinin orta okul/ ilkokul düzeyinde eğitim aldıkları saptanmıştır. Katılımcıların ebeveyn eğitim düzeylerine bakıldığında ve eğitim gördükleri okulun belli bir öğrenim ücreti olduğu göz önünde bulundurulduğunda sosyo- ekonomik düzeyin üst-orta olduğu söylenebilmektedir. Araştırmanın yapıldığı okuldaki öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin yüksek olması, bu okulun tercih edilmesinde etken olmuştur. Okulda yapılan sosyal aktivitelerin çokluğu, çocukların ailelerin eğitim düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda, sosyal becerinin ortalamadan yüksek olacağı ve böylelikle bireyler arası karşılaştırmaların da daha sağlıklı sonuçlar verebileceği öngörülmüştür.

Katılımcılar, Milli Eğitim Bakanlığının ve söz konusu okulun rızası dahilinde, gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya dahil olmuşlardır. Öğrencilere toplamda 299 envanter dağıtılmıştır. Bunlardan araştırmayı yarıda kesen ya da tamamlayamayan 38 öğrenci olduğu bilinmektedir. Bunların dışında 6 öğrenci demografik bilgi formundaki bilgilerin eksikliği dolayısıyla araştırma verilerine dahil edilmemişlerdir. 12 çocuk ise ikiz kardeş kategorisinde oldukları için, verileri istatistiklerde kullanılmamıştır. Bu yüzden araştırma 243 bireyin verileri üzerine yürütülmüştür. Katılımcılardan yaş, cinsiyet, kardeşinin olup olmadığı, varsa kaç kardeşinin olduğu, doğum sırası, kardeşlerinin cinsiyetleri ve son olarak da anne ve babanın mezun olduğu son okul bilgileri alınmıştır. Katılımcılardan alınan demografik bilgiler doğrultusunda edinilen bilgiler Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 1. Örneklemin Kardeşli Olma Durumuna ve Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	15		16		17		18	
	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Sayı	35	17	51	16	56	23	26	19
%	14,4	6,99	20,99	6,58	23,05	9,46	10,7	7,81

Tablo 2. Örneklemin Yaşa ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaş	15		16		17		18	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
Sayı	28	24	40	27	43	36	23	22
%	11,52	9,87	16,46	11,11	17,7	14,81	9,46	9,05

Tablo 3. Kardeşli Bireylerin Faktörlere Göre Dağılımı

	Kardeş Sayısı			Kardeş Cinsiyeti			Doğum Sırası		
	1	2	3	Kız	Erkek	Kız- Erkek	Küçük	Büyük	Ortanca
Kız	64	10	1	43	27	5	36	34	5
%	38,1	5,05	0,6	25,6	16,07	2,98	21,43	20,24	2,98
Erkek	83	8	2	43	44	6	47	44	2
%	49,4	4,76	1,19	25,6	26,19	3,57	27,98	26,19	1,19

4.2. Araçlar

4.2.1. Sosyal Beceri Envanteri

Social Skills Inventory (SSI), 1986’da Riggio tarafından geliştirilmiş ve 1989’da revize edilerek bugünkü şeklini almıştır. Daha sonradan 1998 yılında Yüksel tarafından Türkçeye ve Türk katılımcılara uyarlanmıştır (Yüksel, 2004). Ölçeğin orijinali olan SSI, 1(kesinlikle benim gibi değil)’den 9 (kesinlikle benim)’a kadar ölçeklendirilmiş ve 105 maddeden oluşan bir envanter olmakla beraber iç güvenirliği $r = .94$ olarak bulunmuştur. Bu envanter, sosyal becerinin, sosyal kontrol, sosyal duyarlılık, sosyal ifade, duyuşsal kontrol, duyuşsal duyarlılık ve duyuşsal ifade alanlarını ölçmektedir. SSI’ın Yüksel, tarafından Türkçeye ve Türk katılımcılara uyarlanan şekli olan Sosyal Beceri Envanteri (SBE), temel sosyal becerileri ölçen 90 adet likert tipi soru içerir. Ölçek sosyal beceriyi, 6 adet alt puan ve toplam puan olmak üzere 7 alanda değerlendirmektedir. SBE ‘nin güvenirliği tekrar- test metoduyla sağlanmıştır. Yapılan güvenirlik analizi sonucu $r = .92$ olarak bulunmuştur. Ölçek; Duyuşsal Anlatıcılık, Duyuşsal Duyarlık, Duyuşsal Kontrol, Sosyal Anlatıcılık, Sosyal Duyarlık ve Sosyal Kontrol alt ölçeklerini içermektedir. Duyuşsal Anlatıcılık (örneğin, “Pek çok insandan daha hızlı konuşurum”), Duyuşsal Duyarlık (örneğin, “Toplantılarda herhangi birisi bana ilgi duyduğu zaman bunu hemen fark edebilirim”), Duyuşsal Kontrol (örneğin, “İnsanlar sıkıldığımı yüz ifademden her zaman fark edebilirler”), Sosyal Anlatıcılık (örneğin, “İnsanların beni iyice tanımaları çok zaman alır”), Sosyal Duyarlık

(örneğin, “Benim zevk ve üzüntümün en büyük kaynağı diğer insanlardır”) ve Sosyal Kontrol (örneğin, “Bir grup arkadaşımın birlikte olduğum zaman genellikle grubun sözcüsü ben olurum”) puanları ve bunların toplamından oluşan 7 adet puan sonuçlar için kullanılır (Yüksel, 2004). Alt ölçekler için faktörlerin güvenilirliği .80 ve .89 arasında değişmektedir: Duyuşsal Anlatımcılık .81, Duyuşsal Duyarlık .87, Duyuşsal Kontrol .80, Sosyal Anlatımcılık .89, Sosyal Duyarlık .88, Sosyal Kontrol .89. Envanter, ortalama 30- 40 dakika içinde tamamlanabilmektedir (Yüksel, 2004).

Bu envanter tek başına bir bireyin sosyal becerisini ölçmek için kullanılmamaktadır. Envanterin yetkinliği, bireylerin özellikleri göz önünde bulundurularak ve kontrol altında tutularak birbirleri arasında karşılaştırma yapılması sonucu artmaktadır. Örneğin, 250 puan, bir üniversite öğrencisi için orta, bir orta okul öğrencisi için yüksek bir puandır. Yalnız bir bireyin sosyal beceri seviyesi hakkında bilgi vermekle birlikte, sosyal becerinin artmasına neden olan faktörler düşünüldüğünde, kullanımının karşılaştırmalı uygulamalarda yaygınlaşması daha sağlıklı olmaktadır (Yüksel, 2004). Envanterin bir örneği, ekler kısmında gösterilmektedir. (bkz. Ek 1)

4.2.2. Demografik Bilgi Formu

Bu form araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, bireylerden yaş ve cinsiyet bilgisi; kardeşlerinin olup olmadığı, varsa kardeşlerinin yaşları, cinsiyetleri, sayısı, ebeveynlerinin eğitim durumları bilgileri istenmiştir.

4.2.3. Onam Formu

Onam formunda, katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu, eğer envanter uygulaması bırakılmak istenirse, süreci herhangi bir yerinde bırakabilecekleri, kimliklerinin ve cevaplarının üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı yer almıştır. Onam formu her öğrenciye dağıtılmak yerine, uygulamanın yapılacağı sınıfa, sınıfta bulunan öğretmen tarafından okunmuştur. Onam formunun bir örneği ekler bölümünde verilmiştir (bkz: Ek 2).

4.3. İşlem

Uygulamanın yapılacağı günün öncesinde, okul yönetimi tarafından bir araştırma yürütüleceğine dair açıklama yapılmıştır. Bu uygulama için ders saatlerini verebilecek branş öğretmenleriyle konuşulduktan sonra uygulama saatleri düzenlenmiş ve toplam iki günün çeşitli saatlerinde, bir sınıfa ya da aynı anda birkaç sınıfa uygulama yapılmıştır. Sınıf mevcutları 17 ile 20 kişi arasında değişmektedir. Sınıflara rehber öğretmen eşliğinde girilmiş, araştırma ve araştırmacı hakkında açıklamalar yapılmıştır. Katılımcılardan isimleri alınmamış, araştırma verilen formlardaki numaralar aracılığıyla takip edilmiştir.

Onam formu öğretmen tarafından okunmuş, ardından demografik bilgi formu ve envanter kağıtları dağıtılmıştır. Bir ders saatinde tamamlanan uygulama kağıtları, öğretmen ya da bir öğrenci tarafından rehberlik odasına getirilmiştir.

5. BÖLÜM

BULGULAR

Bu araştırmanın amacı, kardeşli ve kardeşsiz bireyleri sosyal beceri performansı açısından karşılaştırmak ve kardeşli bireylerin sosyal beceri performansının kardeş cinsiyeti (kız, erkek, hem kız hem erkek kardeşi olma), kardeşle olan yaş farkı (kardeşle arasında 1'den 14'e kadar yaş farkı), kardeşlik boyutu (1, 2 ya da 3 adet kardeşi bulunma) ve doğum sırası (doğum sırasında, küçük, ortanca ya da büyük olma) faktörlerinden ne derece etkilendiğini saptamaktır. Bireyler, sosyal beceri toplam puanı ve 6 adet alt puan olmak üzere yedi kategoride değerlendirilmiştir.

5.1. Araştırmanın Ana Hipotezine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci hipotezine göre, kardeşli ve kardeşsiz bireylerin sosyal beceri performansları ve buna dair puanları anlamlı derecede farklılaşacaktır. Araştırmanın bu hipotezini test etmek üzere iki grup (en az bir kardeşi olanlar ve hiç kardeşi olmayanlar) için, bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Sonuçlara göre ortalama puanlar arasında farklılıklar gözlenirse de bunların sadece duyuşsal kontrol puanı ($p=0.018$; $p<.05$) açısından anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Duyuşsal anlatımcılık ($p= 0.973$; $p>.05$), duyuşsal duyarlılık ($p=0.894$; $p>.05$), sosyal anlatımcılık ($p= 0.898$; $p>.05$), sosyal duyarlılık ($p=0.623$; $p>.05$), sosyal kontrol ($p=0.217$; $p>.05$) ve toplam($p=0.717$; $p>.05$) puanlarındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Altı adet alt puana ve toplam puana ait katılımcı sayısı, ortalama puanlar, standart sapma değeri, serbestlik derecesi, t ve p değeri tablo 4'te gösterilmektedir. Bu sonuçlar göstermektedir ki kardeşli bireyler, kardeşsiz bireylere göre sosyal becerinin duyuşsal kontrol alt puanında daha iyi performans sergilemişlerdir.

Tablo 4. Kardeşli ve Kardeşsiz Bireylerin Sosyal Beceri Alt Puanları ve Toplam Puana Dair Bağımsız Örneklem T-test Sonuçları

Puan kategorileri	Kardeşlilik Durumu	N	X	SS	SD	T	P
Duyuşsal Anlatımcılık	Var	168	47,27	7,10	241	.034	.973
	Yok	75	47,23	8,43			
Duyuşsal Duyarlılık	Var	168	52,36	8,86	241	.133	.894
	Yok	75	52,20	8,77			
Duyuşsal Kontrol	Var	168	46,14	8,75	241	2.387	.018
	Yok	75	43,19	9,29			
Sosyal Anlatımcılık	Var	168	49,50	9,19	241	.128	.898
	Yok	75	49,31	11,25			
Sosyal Duyarlılık	Var	168	48,40	7,90	241	-.492	.623
	Yok	75	49,93	7,66			
Sosyal Kontrol	Var	168	50,89	8,44	122,937	-1.241	.217
	Yok	75	52,53	10,01			
Toplam Puan	Var	168	294,77	256,70	241	.363	.717
	Yok	75	293,39	312,00			

5.2. Araştırmanın Yan Hipotezine İlişkin Bulgular

Kardeşli ve kardeşsiz bireyler arasında yapılan karşılaştırma sonucunda, sosyal becerinin duyuşsal kontrol alt puanı açısından gruplar arasında anlamlı bir fark gözlenmişti. Bunun yanı sıra, kardeşli bireylerin duyuşsal kontrol puanına hangi faktörlerin ne derece etki ettiğini saptamak üzere, doğum sırası, yaş farkı, kardeş cinsiyeti ve kardeş sayısı faktörleri dahilinde regresyon analizi yürütülmüştür. Regresyon analizi yapılmadan önce söz konusu faktörlerin duyuşsal kontrol puanı ile ilişkisini saptamak üzere, korelasyon analizi yapılmıştır. Söz konusu faktörlerle duyuşsal kontrol puanı arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Katsayısıyla incelenmiş ve sadece yaş farkı faktörü ile duyuşsal kontrol puanı arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yaş farkı faktörü ile duyuşsal kontrol puanı arasındaki ilişkinin yönünü, büyüklüğünü ve anlamlılığını gösteren analizin sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Bireylerin Duyuşsal Kontrol Puanları ile Kardeşlikle İlgili Faktörler Arasındaki Korelasyon Sonuçları

	Yaş Farkı	Kardeşlik Boyutu	Kardeş Cinsiyeti	Doğum Sırası
Pearson Korelasyon	.162*	.006	.046	-.049
P	.036	.937	.553	.530
N	168	168	168	168

*p<.05

Bireylerin duyuşsal kontrol puanıyla, kardeşleriyle aralarındaki yaş farkı arasında olumlu yönde, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Düşük düzeydeki bu anlamlı ilişki kardeşler arasındaki duyuşsal kontrol puanının, yaş farkı faktörüyle ne derece açıklanabileceğini test etmek amacıyla regresyon analizi yapmaya yeterli olmuştur.

Yapılan regresyon analizi sonucunda, yaş farkı faktörünün duyuşsal kontrol puanını yordadığı saptanmıştır ($F(1,166)=4,487$, $p<.05$). Analiz sonuçlarına göre %95 güven olasılığı ile regresyon katsayısının (.499) istatistiksel açıdan önemli olduğu ve duyuşsal kontrol puanının % 2,6'sının (R^2) yaş farkı faktörüyle açıklanabildiği söylenebilmektedir. Bu durumda %95 güven olasılığı ile yaş farkı faktöründen, duyuşsal kontrol tahmin etmek için

kullanılan modelin geçerli olduğu söylenebilir. Ayrıca kardeşler arasındaki yaş farkı arttıkça duyuşsal kontrol puanının da artış gösterdiği söylenebilmektedir. Yaş farkı ve duyuşsal kontrol puanına ait bulgularla ilgili bilgiler Tablo 6 ve Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 6. Yaş Farkı Faktörüne Ait Regresyon Katsayısı, Beta, p ve F Değerleri

	B	P	F	R	R square
Yaş Farkı	.499	.036	4.487	.162	.026

Tablo 7. Bireylerin Kardeşleriyle olan Yaş Farkları ve Duyuşsal Kontrol Puanı Ortalamaları

Yaş Farkı	Katılımcı Sayısı	Ortalama	Std. Dev.
1	4	42	4,9
2	15	40,7	8,9
3	20	44,2	8,5
4	18	44,3	6,5
5	28	47,1	8,9
6	18	51,9	8,9
7	18	47,4	8,3
8	16	47,3	9,4
9	13	43,9	7,5
10	7	50,3	7,6
11	6	45,5	6,2
13	3	42,3	16,6
14	2	53,5	9,2
Toplam	168	46	8,7

6. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu tez çalışması, kardeşli bireyler ve kardeşsiz bireyleri sosyal beceri performansı (duyuşsal anlatımcılık, duyuşsal duyarlılık, duyuşsal kontrol, sosyal anlatımcılık, sosyal duyarlılık, sosyal kontrol ve toplam puan) açısından karşılaştırmak ve kardeşli bireylerin sosyal beceri performansını etkileyebileceği ön görülen faktörlerin (kardeş cinsiyeti, kardeş sayısı, yaş farkı, doğum sırası) etkililik düzeylerini saptamak amacıyla yapılmıştır. Bulgular sonucunda, kardeşli ve kardeşsiz bireyler arasında sosyal becerinin duyuşsal kontrol alanında anlamlı fark olduğu ve kardeşli bireylerin duyuşsal kontrol performanslarının kardeşsiz bireylerden daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra kardeşli bireylerin duyuşsal kontrol puanını yordayabileceği ön görülen dört faktörden sadece yaş farkının bir etkisi olduğu bulunmuştur. Kardeşler arasındaki yaş farkı büyüdükçe sosyal beceri performansının da arttığı görülmüştür.

Brody (1998) ve Kitzman, Cohen ve Lockwood (2002), kardeş sahibi olmanın akranlarla yaşanan çatışmaların yönetimi konusunda yardımcı olduğunu öne sürmektedir. Duyuşsal kontrol puanı açısından kardeşli bireylerin daha yüksek performans sergilemiş olması, sözsüz ifadelerini kontrol etme yetilerinin daha iyi olmasından kaynaklanmakta ve çatışmaların yönetilmesinde yardımcı olabilmektedir. Fakat araştırmanın sonuçları, diğer sosyal beceri faktörlerinde bir fark olmadığını ortaya çıkarmıştır, bu durumda araştırmanın daha kapsamlı ve işlemin daha kontrollü yürütülmesi sonucunda daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir.

Kardeşler arasında iki tür ilişki olduğunu savunan araştırmacılar, bu ilişkileri karşılıklı etkileşim ve tamamlayıcılık ilişkisi olarak tanımlamaktadırlar. Howe, Karos ve AquanAssee (2007), kardeşler arasındaki ilişki türünü, kardeşler arasındaki yaş farkının belirlendiğini söylemektedirler. Kardeşlerle sıkça girilen etkileşimler, kardeşler arasındaki yaş farkının az olmasıyla sağlanabilmektedir.

Downey ve Condron (2004), kardeşlerle sıkça girilen etkileşimlerin, sosyal beceri ve ileride akranlarla olan ilişkiler üzerinde etkili olduğunu, bunun yanında, kardeşli bireylerin kardeşsiz bireylerden daha az dışa vurum problemi yaşadığını ve öz kontrollerinin daha iyi olduğunu savunmaktadırlar. Bununla bağlantılı olarak, bu tez çalışmasındaki sonuçlar da kardeşli bireylerin duyuşsal kontrol açısından daha iyi performans sergilediğini göstermiştir. Downey ve Condron (2004)'un çalışması da bu tez çalışmasındaki gibi ailelerin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyleri kontrol altında tutularak yapılan bir çalışmadır. Fakat, kardeşlerle sıkça girilen etkileşim var sayımı bu çalışma için yaş farkı faktörünün yarattığı kombinasyonlara bağlıdır. Bu yüzden kardeşlerle girilen etkileşimlerin sıklığı ve niteliği hakkında çok kısıtlı bir bilgiye sahibiz. Çünkü kardeşlerin arasındaki yaş farkı dolayısıyla oluşan karşılıklı etkileşim ya da tamamlayıcılık ilişkilerinin sosyal beceri üzerindeki etkileri, yaş farkının niceliği ve sosyal beceri arasındaki bağlantı daha fazla katılımcıyla ve daha hassas ölçümlerle sağlanabilir. Bedford ve Volling (2004), kardeşli bireylerin kardeşsiz bireylere göre kardeşle yaşanan etkileşimler sayesinde duyguları kontrol etme konusunda daha iyi olduklarını savunmaktadır. Bedford ve Volling (2004)'in bu görüşünü destekler şekilde bu araştırmada, duyuşsal kontrol alanında kardeşli bireyler ve kardeşsiz bireyler arasında fark gözlemlenmiştir. Dunn, Coldwell ve Pike (2005), kardeşli bireylerin sosyal beceri performanslarının yüksek olmasının sebebini, kardeşlerin zamanının büyük bir kısmını birlikte geçirmeleri ve akranlarından daha fazla sosyo-duygusal etkileşimlere girmelerine bağlamaktadırlar. Fakat bu araştırmada çıkan sonuçlar, kardeşler arasındaki yaş farkı küçüldükçe duyuşsal kontrol puanının yükselmediği yönündedir.

Önceki araştırmalar zihin kuramı ile kardeşlik arasındaki bağlantıları da saptamaya çalışmışlardır. Zihin kuramı ile sosyal beceri arasındaki benzerlik, başka bir deyişle zihin kuramının sosyal becerinin temelini oluşturan bazı öğeleri (başkalarının duygularını anlayabilme, empati kurabilme, başkalarının bakış açılarını anlayabilme, insanların eğilimlerini, kanılarını, isteklerini tahmin edebilme) kapsamı, zihin kuramı açısından kardeşli ve kardeşsiz bireylerin karşılaştırılmasında neden olmuştur. (örneğin, Dunn ve Dale, 1984;

Howe ve Ross, 1990; Youngblade ve Dunn, 1995; Jenkins ve Astington, 1996; Perner, Ruffman ve Leekam, 1994). Bu tür çalışmalardan bazıları, tek çocukların zihin kuramı açısından kardeşli çocuklara göre daha iyi olduklarını savunmaktadır (Örneğin, Peterson, 2000). Bu araştırmada zihin kuramıyla daha fazla benzerlik gösteren sosyal ve duyuşsal anlatımcılık ile sosyal ve duyuşsal duyarlılık puanları açısından kardeşli ve kardeşsiz bireyler arasında bir farka rastlanmamıştır. Zihin kuramının çocukluğun ilk yıllarında oluşması ve bu tez çalışmasına katılım gösteren bireylerin ergenlik çağında olması dolayısıyla, sosyal beceri ve zihin kuramı arasındaki bağlantının, bu çalışma için çok güvenilir olmadığını söylemek mümkündür. Bunun yanında, araştırmanın yapıldığı okula, katılımcıların sosyo- ekonomik düzeyine ve katılımcıların birbirleriyle karşılaştırılmaksızın ham puanlarına bakıldığında, sosyal beceri performanslarının yüksek olduğu ve sosyal beceri gelişimleri için birçok fırsat olduğu görülmektedir. İnsan yaşamı boyunca, sosyal becerilerini geliştirebilecek birçok fırsat, durum ya da olayla karşılaşabilir. Bu yüzden, katılımcıların yaşları büyüdükçe sosyal beceri açısından karşılaştırılmaları zorlaşabilir. Bu zorluğu aşmak için ise, daha çok katılımcının bulunduğu ve faktörlerin daha iyi kontrol edilebildiği bir araştırma yapılabilir.

Cassidy, Fineberg, Brown ve Perkins (2005), kardeşlik boyutu ve doğum sırası faktörlerinin zihin kuramına etkili olduğunu savunmuşlardır. Bu araştırmada duyuşsal kontrol puanının hangi faktörlerle ilişkisinin olduğu saptanmaya çalışılmış ve bunun sonucunda kardeşlik boyutu ve doğum sırası faktörleriyle sosyal becerinin duyuşsal kontrol puanı arasında bir ilişki saptanmamıştır. Peterson (2000) de yaptığı çalışma sonucunda kardeşlerin doğum sırasının zihin kuramına bir etkisi olmadığını saptamıştır.

Kardeşli bireylerle kardeşsiz bireyler arasında yapılan sosyal beceri performansı karşılaştırmaları, bu iki grup arasında güçlü farklar olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda, daha önceden bahsedilen kaynak bölünmesi (Blake, 1989; Downey ve Condrón, 2004; Falbo ve Polit, 1986), kaynak olarak kardeşler (Downey ve Condrón, 2004; Falbo ve Polit, 1986) ve tek çocuğun eşsizliği modellerinden (Falbo ve Polit, 1986) çok fazla yararlanmak mümkün

olmamaktadır. Fakat yine de kardeşli bireylerin duyuşsal kontrol yetilerinin daha yüksek olduğu sonucu göz önüne alınarak, kaynak olarak kardeşler modelinden bahsedilebilmektedir. Kardeşler birbirlerinin sözsüz ifade kontrolü ve dolayısıyla yeni durumlara adaptasyon yetisini geliştirebilir nitelikte olabilir. Sosyal becerinin diğer alt puanlarında önemli bir fark çıkmaması ise kaynak bölünmesi modelinin geçerliliğini bu araştırma için yok etmektedir. Araştırmanın sonuçları tek çocukların ve kardeşli çocukların sosyal beceri açısından farklılaşmadığını göstermektedir.

Fakat yine de Downey (2001)'in bulgularından yola çıkarak kardeşler arasındaki yaş farkı ile kaynak bölünmesi modelinin bağlantısı göz önünde bulundurulduğunda, aynı anda aynı kaynaklara ihtiyaç duyan bireylerle, farklı zamanlarda bu kaynaklara ihtiyaç duyan bireyler arasında farklılık olacağı söylenebilir. Bu şekilde, aralarında daha büyük yaş farkı olan kardeşlerin farklı ihtiyaçları olması dolayısıyla kaynak bölünmesi modelinden daha az etkilenecekleri düşünülüğünde, bu tez çalışmasının da yaş farkının düşük bir seviyede de olsa bireylerin sosyal becerisine etkili olduğu sonucunun tesadüf olmadığı söylenebilir.

McHale, Updegraff ve White (2012), kardeşlerin birbirinin sosyal davranışını etkilediğini ve aralarındaki yarış azaldıkça bunun arttığını savunmaktadır. Kardeşler arasında yaş farkının fazla olmasını, kardeşler arasındaki yarışın azalmasına sebep olacağından, sosyal beceriyi arttıran bir unsur olarak belirtmektedirler. Bu görüş, bu tez çalışmasıyla da örtüşür niteliktedir. Yaş farkı arttıkça doğrusal olmasa da sosyal beceri performansının arttığı görülmektedir. McHale, Updegraff ve White (2012), ergenlik çağındaki uyumun ve olumlu sosyal davranış göstermenin, kardeşler arasında deneyimlerden yararlanma ve birbirini anlama yoluyla arttığını savunmaktadırlar.

Bunun yaşanması için ise kardeşler arasında belli bir yaş farkı olması gerekmektedir. Yaşları birbirine çok yakın olan çocuklar aynı süreçleri benzer zamanlarda yaşayacakları için empati, hoşgörü, ikna etme, problemleri çözme, davranışlarını şekillendirme gibi yaşantıları daha az yaşayacaklardır. Yaş farkı daha fazla olanların duyuşsal kontrol puanının daha yüksek olmasının nedeni bundan kaynaklanıyor olabilir.

Conger ve Little (2010) da ergenlikte yaşanan kardeşlik ilişkisinin, akran desteğinin yokluğunu aileden daha fazla telafi ettiğini savunmuşlardır. Bunun yanında, kardeşlerin yaşı, cinsiyetleri, doğum sırası, kardeşle olan ilişkinin niteliği, ruh sağlığı, ebeveynlerin tutumu, ortamda başka bir akranın varlığı gibi faktörlerin kardeşlerin destekleyici etkisini etkilediğini savunmaktadır. Ayrıca kişinin ruh sağlığının da kardeşlik ilişkisini etkilediğini belirtmektedirler. Bu araştırmadaki bulgular kardeş cinsiyeti, doğum sırası ve kardeşlik boyutunun duyuşsal duyarlılıkla bir ilişkisi olmadığını göstermektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında, bundan sonraki çalışmalarda kardeşle olan ilişkinin niteliği ve ruh sağlığı kontrol altına alınıp daha sağlıklı sonuçlar elde etme yoluna gidilebilir. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin tutumu, ortamda başka bir akranın varlığı, kültür gibi faktörler de incelenip kontrol edilmelidir.

Riggio (1999), kardeşi olan ve olmayan yetişkinler arasında sosyal beceri açısından bir fark bulmamıştı. Aynı şekilde, Ernst ve Angst (1983) da sinirlilik, dominantlık ve açıklık gibi kendini başkasının yerine koyma ve anlayışlı olma ile ilgili olan özellikler açısından kardeşli bireyler ve kardeşsiz bireyler arasında bir fark bulamamıştı. Bu çalışmada da kardeşli bireyleri kardeşsiz bireylerden ayıran tek alan olarak duyuşsal kontrol becerisi olarak bulunmuştur.

Kitzmann, Cohen ve Lockwood (2002) ise sosyal beceri açısından tek çocukların kardeşli çocuklardan daha avantajlı konumda olduğunu belirtmişlerdir, ayrıca tek kardeşli ilk çocukların da, tek kardeşli ikinci çocuklardan daha düşük performans sergilediklerini belirtmişlerdir. Bu durum, bireyin kardeşi olana kadar tek çocuk olarak yaşaması durumuyla açıklanmıştır. Bu araştırmada ise, tek çocuklarla kardeşli çocuklar arasında

sosyal beceri bağlamında, çok önemli farklılıklara rastlanmamıştır. Diğer yandan Kitzmann, Cohen ve Lockwood (2002)'nin yaptığı araştırma, bireylerin arkadaş sayıları göz önüne alındığında sosyalleşme ve olumlu sosyal davranış gösterme yönünden çok farklı olmadıklarını göstermiştir. Bunun yanı sıra Falbo ve Polit (1986) de kardeşli ve kardeşsiz bireylerin adaptasyon, sosyalleşme, yakınlık için motivasyon, sosyal katılım bağlamında bir fark olmadığını saptamışlardır.

Veenhoven ve Verkuyten (1989), ailelerin aşırı müdahalesi ve koruyuculuğu dolayısıyla tek çocukların yalnız olduklarını ve sosyal becerilerini geliştirebilecek fırsatlardan noksan olduklarını, bunun sonucunda da mutsuz, uyumsuz, bencil ve izole bir yaşam sürdürdüklerini öne sürmüşlerdir. Fakat katılımcıların sosyo- ekonomik düzeyi ve okullarındaki sosyal aktivitelerin çokluğu dolayısıyla tek çocukların bu katılımcı grubu için yalnız oldukları ve sosyal becerilerini geliştirebilecek fırsatlardan noksan oldukları kanısına varmamız doğru olmazdı. Nitekim tek çocukların da sosyal beceri performansları en az kardeşli bireyler kadar yüksek çıkmıştır.

Mancillas (2006), toplumun tek çocuklar hakkındaki olumsuz kalıplaşmış düşüncelerinden bahsetmiş ve yapılan araştırmaların da tek çocukların düşük bir sosyal zekaya sahip olduğunu ispatlamak üzerine yapıldığını savunmuştur. Bu tez çalışmasında, Mancillas'ın (2006) bahsettiği bu ön yargıdan olabildiğince kaçınmaya çalışılmıştır. Sonucunda da sosyal beceri açısından iki grup arasında önemli bir fark gözlemlenmemiştir. Trent ve Spitze (2011) ve Blake (1989), tek çocukların daha fazla sosyal aktivitelerde bulduklarını bu yüzden de akranları tarafından daha çok kabul gördüklerini ve sosyal becerilerinin yüksek olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Sadece kardeşli ve kardeşsiz bireylerin sosyal becerilerini farklı yollarla geliştirmesi söz konusudur. Kardeşli bireylerin kardeşlerinden aldığı desteği, kardeşsiz bireyler akranlarından ve yaptığı aktiviteler aracılığıyla telafi etmektedirler. Buna örnek olarak Claudy (1984), kardeşi olmayan ergenlerin ve genç yetişkinlerin daha kültürlü ve sosyal olarak daha duyarlı olduklarını savunmaktadır.

Brody (1998) ve Polit ve Falbo (1987), iletişim yeteneklerinin bilinmesi, duyguların iletilmesi, kişisel uyum, iş birliği yapabilme ve diğer çocuklarla girilen ilişkilerde uzlaşmacı bir tavır sergilenmesi açısından kardeşli bireylerin daha avantajlı olduğunu vurgulamıştı. Bu ifade, yapılan araştırmanın sonucuyla örtüşen niteliktedir fakat yukarıda sayılan özellikler sosyal beceriyle ilgili olsa da, araştırmanın ölçtüğü sosyal beceri bağlamında duyuşsal kontrol puanıyla çok fazla ilgili değildir.

Bununla birlikte, Falbo ve Polit (1986), sosyallik, kişisel uyum, kişisel kontrol ve kişisel adaptasyon gibi yetilerde iki grubun farklı olmadığını savunmaktadırlar. Riggio (1999) da sosyal ve duyuşsal anlatım, duyarlılık ve kontrol açısından iki grup arasında bir farka rastlamamıştır. Bunun sebebi bu araştırmanın yetişkinlerle yapılıyor olması olabilir. Yetişkinlik zamanında insanın sosyal becerisini yordayacak daha fazla etmen olması dolayısıyla bir farka rastlanılmamış olabilir. Bizim çalışmamızda da ergenlik çağına gelmiş çocukların sosyal becerilerini yordayacak daha çok etmen olması, sonuçların zayıf çıkmasına neden olmuş olabilir.

Downey ve Condrón (2004), kardeş sayısının artışının sosyal beceriye olumlu yönde etki etmediğini savunmaktadırlar. Bunun yanında, McAlister (2007), kardeş sayısı ile zihin kuramı arasında pozitif bağlantı bulmuştur. Bu çalışmada da, kardeşlik boyutunun etkisine bakılmış ve sonuç bulunamamıştır. Fakat bunun sebebi, birden daha fazla sayıda kardeşi olan katılımcıların sayılarının çok sınırlı olması olabilir. Kardeş sayısının sosyal beceriye nasıl ve ne kadar etkide bulunduğunu belirlemek için gözden kaçırılmaması gereken faktörler olduğu bir gerçektir. Ailenin gelir düzeyi, ebeveynlerin çocuklarla iletişimleri çok önemlidir. Bu çalışmada gelir düzeyleri büyük ölçüde kontrol altında olsa da hem kardeş sayısı birden fazla olan bireylerin azlığı hem de ailelerin çocuklarına olan tutumları bilinmediği için daha sağlıklı sonuçlar bulunamamış olabilir.

Downey ve Condrón (2004), çocuk sayısının fazla olduğu ailelerdeki çocukların sosyal becerilerinin tek çocuklu ailelere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ayrıca çalışma sonucunda küçük çocuğun daha avantajlı olduğu

sonucuna varılmıştır. Bunun sebebi, küçük çocuğa daha stabil ve duygusal olarak düzene girmiş bir aileye doğmuş olmaları olarak gösterilmiştir. Bu araştırmada ise doğum sırasının sosyal beceri performansına bir etkisi olmadığı bulunmuştur. Dolayısıyla küçük kardeş olmanın bir avantaj olduğundan bahsedilememiştir. Fakat yine bunun sebebi de az sayıda ortanca kardeşin bulunmasından kaynaklanıyor olabilir.

Lawson ve Mace (2010), çocuklardaki duygusal problemlerin, hiperaktivitenin, davranış bozukluklarının, akran problemlerinin sosyo-ekonomik düzey ve sosyal destek miktarıyla bağlantılı olduğunu söylemişlerdir. Ailenin eğitiminin, eve giren gelirin çocuğun ruhsal problemleriyle bağlantılı olduğunu söylemişlerdir. Bu yüzden, katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyi ve eğitim seviyesi yüksek ailelerin çocuklarından seçilmeleri araştırmanın kontrolü için iyi olmuş olabilir. Fakat ikiden fazla kardeşin de ruhsal problemler açısından artı bir getirisi olmadığı söylemektedirler. Bu araştırmada ise ikiden fazla kardeşi olan katılımcı olmadığından bu konu hakkında bir şey söylemek mümkün olmamaktadır.

Lewis, Freeman, Kyriakidou, Maridaki-Kassotaki ve Berridge (1996), kardeşlerin aile içindeki kümelenme biçimlerinin yanlış kanı anlama performansıyla bağlantılı olduğu belirtilmiştir. Kendinden hem küçük hem de büyük kardeşi olan ortancaların performansının daha iyi olduğu savunulmuştur. Bu çalışmada ise ortancaların böyle bir avantajı olabileceğini söylenememiştir. Bunun sebebi, ortancaların değerlendirmeye alınabilecek miktarda olmaması olabilir. Downey ve Neubauer (1998), birinci çocuğun ikinci çocuktan daha avantajlı olduğunu savunmaktadır. Ruffman, Perner, Naito, Parkin, ve Clements (1998) ise, küçük kardeşlerin yanlış kanı anlama konusunda büyüklerine yararlı olamayacağı görüşünü savunmaktadırlar. Downey ve Condron (2004) da aynı görüşü savunmaktadır fakat kardeşlik şekline vurgu yapmaktadırlar. Kardeşin öz ya da üvey oluşunun sosyal beceriye etkisinin olduğunu savunmaktadırlar. Bu araştırmada, katılımcılara kardeşlerinin öz ya da üvey olup olmadığı sorulmamıştır. Bu ihtimal göz önünde bulundurularak bu durum kontrol altında tutulabilirdi. Ayrıca annenin ve babanın öz- üvey ya

da sağ- ölü olup olmadığı bilgisi de alınıp daha kontrollü bir araştırma yapılabilirdi. Jenkins ve Astington (1996) da, yanlış kanı anlama performansı açısından doğum sırasının değil kardeşlik boyutunun önemli olduğunu söylemişlerdir. McAlister ve Peterson (2006) da, zihin kuramı ve bilişsel işlerlik açısından doğum sırası faktörünü incelediği araştırmada kardeşin büyük olmasının ya da olmamasının bir fark yaratmadığını bulmuşlardır. Bu yüzden onlar da doğum sırasının değil kardeşlik boyutunun önemini vurgulamaktadırlar. Perner, Ruffman ve Leekam (1994), ise kardeşlik boyutu arttıkça öyküleyici yanlış kanı puanlarının arttığını gözlemlemiştir. Bunun tersine Peterson (2000), ise yanlış kanı performansı ile kardeşlik boyutu arasında bir bağlantı olmadığını savunmuştu. Bu çalışmada ise kardeşlik boyutunun bir etkisine rastlanmamıştır, bunun sebebi ise birden fazla kardeşi olan yeterli katılımcının olmaması olabilir.

McAlister ve Peterson (2006), iki ya da daha fazla kardeşi olan çocukların adaptasyon ve uyumla ilgili olan ileriye dönük plan yapma, dikkat dağınıklığına karşı direnç ve tepki kontrolü konularında daha iyi olduklarını söylemişlerdir. Bunun tersine, Steelman ve Powell (1991) ise kardeşi daha fazla olan çocukların sorumluluk alma yetilerinin, kardeşi az olan çocuklardan daha az geliştiğini belirtmektedir. Böylelikle kendi kendine yetmeye çalışan tek çocukların daha fazla sorumluluk aldıklarını vurgulamışlardır.

Cassidy, Fineberg, Brown ve Perkins (2005), kardeşi olan ikizlerle başka kardeşi olmayan ikizleri karşılaştırdığı çalışmada, kardeşi olan ikizlerin diğer gruptan zihin kuramı ve yanlış kanı anlama testlerinde daha iyi performans gösterdiğini belirtmişlerdir. Bunun sebebiyle, zihin kuramına az yaş farkı olan çocukların karşılıklı etkileşiminden çok, yaş farkı fazla olan çocukların tamamlayıcı ilişkilerinin daha faydalı olduğu çıkarımı yapılmıştır. Bu araştırmada çıkan sonuçlarla bu tez çalışmasındaki sonuçlar yaş farkı faktörünün etkisi dolayısıyla benzeşiyor olabilir. Aynı zamanda toplamda daha fazla kardeşe sahip olmanın da bir etkisi olduğu söylenebilir.

Peterson (2000) araştırmasında, zihin kuramı açısından çocuklar karşılaştırılırken yaş farkının 11 den fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Bunun sebebi küçük çocuklar için 12 yaşından daha büyük bir abla ya da ağabeyin bir etkisi olmayacağını savunmalarıdır. Fakat bu çalışmada, sosyal beceri üzerinden karşılaştırmalar yapıldığı için bu kurala uyulmamıştır. Piaget (1965), çocukların birbirlerinin zihinsel süreçlerini etkileyebilmeleri ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmaları için, -miş gibi oyunlar ve çocuksu diğer oyunları oynamalarının gerekliliğini savunmuştur. Birbirine yakın yaştaki çocukların tartışmalarının, konuşmalarının, şakalaşmalarının, sataşmalarının, empati kurmalarının, yarışmalarının, birlik olmalarının, uzlaşmalarının daha kolay olduğunu ve yarar sağladığını belirterek, kardeşlerin yaş farkları ve doğum sıralarının zihin kuramı gelişimine ve sosyal beceriye olan etkilerini değiştirebileceğini vurgulamaktadır. Howe, Karos ve AquanAssee (2007), yaş farkı arttıkça hiyerarşi, bakım verme, öğretme gibi rollerin; yaş farkı azaldıkça ise, birlikte oyun oynama, birlikte öğrenme gibi aktivitelerin artacağını söylemektedir. Brody (1998) de yaşlara göre çocukların farklı roller aldıklarını savunmaktadır. Örneğin, büyük olan çocuk liderlik yapmayı öğrenirken küçük olan çocuk ise liderlik edilme durumuyla nasıl başa çıkacağını öğrenir. Dolayısıyla burada, avantaj sağlayan durum yaş farkından ileri gelmektedir. Bu tez çalışmasında da yaş farkı konusunda daha hassas düzenlemeler yapılabilirdi fakat bunun için daha büyük bir katılımcı kitlesine ihtiyaç duyulurdu. Katılımcıların aile yapısı ve Türkiye içindeki sosyal statülerine bakıldığı zaman, çocukların aralarındaki yaş farkının büyük olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu durumda, sosyo-ekonomik düzeyi orta olan katılımcılarla bu araştırma daha sağlıklı bir şekilde yürütülebilirdi.

Howe, Karos ve AquanAssee (2007), erken ve orta çocuklukta yaşanan kardeşler arasındaki karşılıklı etkileşimin sosyal anlayışı pozitif yönde etkilediğini savunmaktaydılar. Bunun yanında, yaş farkının az olmasına bağlı olarak kardeşler arası mutluluk verici deneyimlerin daha fazla olduğu yönünde açıklamaları bulunmaktaydı. Bu tez çalışmasında, kardeşli bireyler ve kardeşsiz bireyler arasında sosyal anlayış açısından bir fark gözlemlenmemiştir ve kardeşler arasındaki yaş farkının artmasının sosyal beceriye olumsuz etkili

olmadığı ortaya çıkmıştır. Conger ve Little (2010) da kardeşler arasında artan yaş farkının olumsuz duygulara sebep olabileceğini ve kardeşlik ilişkisinin niteliğini büyük kardeşin belirlediğini savunmaktadırlar. Farklı araştırmalar, yaş farkı faktörünün farklı etkileri olduğunu savunabilmektedir. O zaman, kardeşlerin sosyal becerilerine etki eden başka faktörlerin varlığı akla gelmektedir.

Kitzmann, Cohen, ve Lockwood (2002)'in araştırmasına göre, büyük çocuklar küçük kardeşleri doğana kadar, sosyal beceri açısından, tek çocuklara daha yakın performans sergilemektedirler. Bu yüzden küçük kardeşlerin, sosyal tercih edilme açısından daha avantajlı olduklarını savunmaktadırlar. Jefferson, Herbst ve McCrae (1998) de sonradan doğanların sosyal beceri açısından daha iyi olduklarını savunmaktadır. Bu tez çalışmasında, doğum sırasının sosyal beceri performansına herhangi bir etkisi bulunamamıştır fakat tek çocuklar, doğum sırasında küçük olan bireyler ve doğum sırasında büyük olan bireyler olarak üç grubun sosyal beceri açısından karşılaştırılması yapılabildi. Bu karşılaştırmada ise yine yaş farkının önemli olduğunu düşünmekteyim. Bir veya iki yıl tek çocuk olarak yaşamış büyük birey ile 10 yıl tek çocuk olarak yaşamış ve daha sonra kardeşi doğmuş bir bireyin sosyal beceri açısından farklı olması beklenebilir. Bu durumda yaş farkı üzerinde daha kontrollü olmak gerekebilir.

Sulloway (1996), doğum sırasında küçük ve büyük kardeşlerin farklı avantajları olduğunu belirtmiştir. Doğum sırasından kaynaklanan farklılıklar farklı yönlerle bireyin yaşamında rol oynayarak sosyal becerilerinin gelişmesine neden olmaktadır. Bu araştırmada sosyal beceri performansı açısından doğum sırasının herhangi bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Fakat daha önce de bahsedildiği üzere doğum sırası faktörünün analiz edilmesi için diğer faktörlerin (yaş farkı, kardeş cinsiyeti, birey cinsiyeti, bireyin yaşı, kardeşlik boyutu vb.) kontrol altında tutulması gerekmektedir.

Edwards, Mauthner ve Hadfield (2005), aynı cinsiyette olan kardeşler arasındaki cinsiyetçi güçten bahsetmişti ve bu güçlerin kardeşler arasında farklı ilişkiler yarattığını savunmuşlardır. Bunun sebebi erkeklerin ve kızların iletişim

ve etkileşim şekillerinin farklılık göstermesiydi. Bu araştırmada, katılımcıların cinsiyetleri göz önünde bulundurulmaksızın kardeşlerinin cinsiyetleri bakımından değerlendirilmişlerdir. Cicirelli (1975) de bireylerin cinsiyetlerini göz önünde bulundurmaksızın yaptığı araştırmada, ablaların ağabeylerden daha yönlendirici ve müdahaleci olduklarını; ağabeylerin ise ablalardan daha çok teşvik edici ve kardeşlerinin kendilerinin geliştirmesi için daha fazla fırsat verici olduklarını gözlemlemiştir. Bu durumda ağabeyi olan kardeşlerin sosyal beceri açısından daha gelişkin olabilecekleri üzerinde durulmuştu. Peterson (2000) ve Downey ve Condrón (2004) de kardeşlerin cinsiyet kompozisyonlarının yanlış kanı anlama performansı açısından etkili olmadığını savunmuştur. Cassidy, Fineberg, Brown ve Perkins (2005) ise farklı cinsiyette kardeşin, değişik bakış açılarını anlamaya yardım etmesi açısından daha avantajlı bir durum olduğunu savunmaktadırlar. Bu çalışmada ise, kardeş cinsiyetinin herhangi bir etkisi bulunamamıştır. Eğer karşılaştırma, doğum sırasında küçük olan ve ağabeyi ya da ablası olan çocuklar arasında yapılmış olsaydı cinsiyet faktörü üzerine daha farklı bir sonuç bulunabilirdi.

Brody, Stoneman, MacKinnon ve Mackinnon (1985)'in yaptığı çalışma ise hem çocukların yaş ve cinsiyet kombinasyonlarını sosyalleşme ve olumlu sosyal davranış gösterme açısından incelediğinde, tek başına cinsiyetin ya da tek başına yaşın bir sonuç vermediğini göstermişlerdir.

Sonuç olarak kardeşlerin cinsiyetinin, doğum sırasının, kardeşler arasındaki yaş farkının ve kardeşlik boyutunun, çocukların zihin kuramı ve sosyal beceri performanslarına farklı alanlarda ve farklı yönlerde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bütün bu faktörler birleştiğinde, çocukların sosyal becerisi üzerinde hangi faktörün ne kadar etkide bulunduğunu belirlemek zor görünmektedir. Kardeşlerin cinsiyet kombinasyonları, aralarındaki yaş farkının büyüüp küçülmesi, aynı zamanda kaç kardeşi olduğu ve kardeşlik sırasında nerede bulunduğunu ve bunun sosyal beceriye olan etkisini saptamak, daha ayrıntılı çalışmalar gerektirmektedir.

Araştırma için seçilen grup sosyo-ekonomik düzeyi ve sosyalleşme imkanları yüksek olması muhtemel bir gruptu. Bu grubun seçilme nedeni ise yaşam koşulları ve aldıkları eğitim dolayısıyla sahip oldukları sosyal beceri düzeylerinin kontrol altında tutulmasıydı. Fakat düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ve sosyal ihtiyaçları aileleri tarafından daha az karşılanan bir grupta yapılması, sosyal beceri performanslarının kardeşler tarafından daha fazla çeşitlendirilebilmesi ve faktörlerin etkilerinin daha açık görünebilmesi için daha sağlıklı olabilirdi. Ayrıca, Türkiye profili düşünüldüğünde, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bir katılımcı grubuyla çalışmanın, kardeş sayısı açısından çeşitliliği indirgediği söylenebilir.

Araştırma için bir diğer önemli konu ise kardeşler arasındaki yaş farkı ve doğum sırasının birlikte etkilerinin kontrolünü sağlayabilmektir. Örneğin, kardeşiyle arasında 10 yaş fark olan bir bireyin büyük kardeş veya küçük kardeş olması önem teşkil etmektedir. Çünkü kendinden 10 yaş büyük ağabey veya ablası olmak sosyal beceri gelişimi açısından yararlı olabilir fakat kendinden 10 yaş küçük bir kardeşin sosyal beceriyi geliştirme konusundaki payı tartışılabilir. Bu yüzden ilerideki çalışmalarda, bu durumun göz önünde bulundurularak çalışmanın yürütülmesi iyi olabilir. Yaş farkı çok olup da doğum sıralamasında büyük olanların kardeşten bir yarar sağlayıp sağlamadığını anlamak zordur. Fakat küçük olanların, abla ve ağabeyden etkilendiğini söylemek daha mümkün görünmektedir. Belki de bu yüzden yaş farkının etkileşime izin verecek bir miktarda alınmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Kardeşlerin sosyal beceri üzerindeki etkilerini araştırırken araştırmacının karşısına çok fazla yordayıcı çıkabilir. Kardeşlerin cinsiyetleri, yaş farkları, doğum sıraları ve kardeşlik boyutlarından öte, kardeşler arasındaki ilişkinin niteliği, çocukların ruhsal durumları, ailenin verdiği sosyal destek miktarı, kardeşlerin diğer arkadaşlarının, kuzenlerin sayısı, büyük anne ve babanın, akrabaların çocuğa verdiği sosyal destek miktarı, anne babanın çalışıp çalışmadığı, bakım veren kişinin anneden farklı biri olup olmadığı, kardeşlerin ne kadar zaman aynı evde yaşadıkları, anne-babanın boşanıp boşanmadığı gibi

faktörler çocukların sosyal beceri düzeylerini etkilediği gibi, sosyal beceri gelişimi için bir kardeşten gelecek katkı ya da götürünün miktarını da etkileyebilir. Bütün bu faktörleri kontrol altında tutmak için çok büyük bir katılımcı kitlesiyle mümkün olabilir.

Bu tez çalışmasında, sosyo-ekonomik düzeyin ve ailelerin eğitim düzeylerinin kontrol altında tutulmuş olması araştırmanın güvenilirliğini arttırmıştır. Kardeşli ve kardeşsiz bireyler arasında duyuşsal kontrol performansı açısından çıkan fark, kardeşlerin sözsüz ifadelerini kontrol etme ve denetleyebilme yetileri açısından birbirlerini etkilediği savunulabilir. Kardeşli bireylerin birbirleriyle girdikleri etkileşimler, çatışmaları yönetme, duyguları denetleme ve bunun yarattığı sözsüz ifadeleri kontrol etme yetisini geliştiriyor olabilir. Bunun yanı sıra, katılımcılar ve kardeşleri arasında yaş farkı açısından çeşitlilik olması (1'den 14'e kadar değişen) araştırmanın sonuçlarının daha güvenilir olmasını sağlamış olabilir.

Ek- 1. Sosyal Beceri Envanteri

KENDİNİ TANIMLAMA ENVANTERİ

AÇIKLAMA

Aşağıda bir tutum veya davranışı ifade eden 90 madde verilmiştir. Bunlar sizin için tanımlayıcı bir özellik olabilir ya da olmayabilir. Her maddeyi dikkatle okuyun. Sonra ilgili ölçeği kullanarak sizin durumunuzu en doğru şekilde yansıtabilecek olan seçeneğe karar verin, sonra uygun olan daireyi kurşun kalemle karalayın.

Doğru ya da yanlış cevap olmadığını aklınızda tutun, bu nedenle maddeleri olabildiğince içten ve dürüst cevaplayın. Her madde için bir seçenek işaretleyin. Her maddeyi cevaplandırmayı deneyin.

Ölçek:

- (1) Hiç benim gibi değil
- (2) Biraz benim gibi
- (3) Benim gibi
- (4) Oldukça benim gibi
- (5) Tamamen benim gibi

1. Üzüntülü ve mutsuz olduğum zaman başkalarının bunu anlaması zordur.
2. İnsanlar konuşurken onların hareketlerini izlemeye de onları dinlediğim kadar zaman ayırıyorum.
3. Sevmediğim insanlara karşı olan duygularımı ne kadar saklamaya çalışsam da onlar sevmediğimi anlarlar.
4. Arkadaşların bir araya geldiği eğlence toplantıları düzenlemekten hoşlanırım.
5. Başkaları tarafından eleştirilmek veya azarlanmak beni pek rahatsız etmez.

6. Genç- yaşlı, zengin ve yoksul her türlü insanla birlikte kendimi rahat hissedirim.
7. Pek çok insandan daha hızlı konuşurum.
8. Çok az insan benim kadar duyarlı ve anlayışlıdır.
9. Komik bir hikaye anlattığımda ya da şaka yaptığımda çoğunlukla kendimi gülmekten alıkoyamam.
10. İnsanların beni iyice tanımaları çok zaman alır.
11. Benim zevk ve üzüntümün en büyük kaynağı diğer insanlardır.
12. Bir grup arkadaşımın olduğu zaman genellikle grubun sözcüsü olurum.
13. Mutsuz olduğum zaman çevremdekileri de mutsuz yapma eğilimim vardır.
14. Toplantılarda herhangi birisi bana ilgi duyduğu zaman bunu hemen fark edebilirim.
15. İnsanlar sıkıldığını yüz ifadelerinden her zaman fark edebilirler.
16. Sosyal olmaktan hoşlanırım.
17. Politik bir tartışmada, tartışan kişileri gözlemek ve görüşlerini analiz etmekten ziyade tartışmada bizzat yer almayı tercih ederim.
18. Kişisel bir şey hakkında konuşurken karşımdakilerin yüzüne bakmakta bazen zorluk çekerim.
19. Bakışlarımın anlamlı olduğu söylenir.
20. İnsan davranışlarının nedenlerini öğrenmek ilgimi çeker.
21. Duygularımı kontrol etmede çok başarılı sayılmam.
22. Çok sayıda insanla bir arada çalışmayı gerektiren işleri tercih ederim.
23. Çevremdeki insanların psikolojik durumundan büyük ölçüde etkilenirim.
24. Önceden hazırlanmış bir konuşmayı yapmakta pek başarılı değilim.
25. Başka insanlara dokunmaktan genellikle rahatsız olurum.
26. Başka insanlarla olan ilişkilerini izleyerek bir insanın karakterini kolayca anlayabilirim.
27. Gerçek hislerimi hemen herkesten gizleyebilirim.

28. Arkadaşların bir araya geldiği eğlence toplantılarına her zaman katılırım.
29. Bazı ortamlarda doğru şeyleri yaptığımdan veya söylediğimden endişe ederim.
30. Kalabalık bir insan grubu önünde konuşmak benim için çok zordur.
31. Sık sık yüksek sesle gülerim.
32. Ne kadar saklamaya çalışsalar da insanların gerçek düşüncelerini genellikle bilirim.
33. Arkadaşlarım beni güldürmeye veya gülümsetmeye çalışsalar bile ciddiyetimi koruyabilirim.
34. Kendimi başkalarına tanıtırken ilk adımı genellikle ben atarım.
35. Bazen başkalarının bana söylediklerini sanki çok kişisel alıyorum.
36. Bir grup içinde olduğum zaman konuşacağım doğru şeyleri seçmede güçlük çekiyorum.
37. Arkadaşlarıma ve aileme onların beni nasıl kızdırdıklarını veya üzdüklerini anlatmakta bazen güçlük çekiyorum.
38. Bir insanla ilk karşılaşmamdan sonra onun karakterini tam olarak anlayabilirim.
39. Duygularımı kontrol etmek benim için oldukça zordur.
40. Karşılıklı konuşmalarda genellikle ilk adımı ben atarım.
41. Hareketlerim hakkında başkalarının ne düşündükleri benim için çok fazla önem taşımaz.
42. Grup tartışmalarını yönetmede genellikle çok başarılıyım.
43. Yüz ifadem genellikle tarafsızdır.
44. Hayatımdaki en büyük zevklerimden biri, diğer insanlarla birlikte olmaktır.
45. Üzgün olsam bile soğukkanlılığımı korumakta oldukça başarılıyım.
46. Bir hikaye anlatırken konunun anlaşılması için genellikle pek çok el-kol hareketi yaparım.
47. Genellikle insanlara söylediklerimin yanlış anlaşılacağından kaygılanırım.

48. Genellikle sosyal düzeyi benimkinden farklı olan insanlarla birlikte bulunmaktan rahatsız olurum.
49. Kızgınlığımı çok seyrek gösteririm.
50. Kendilerini olduğundan farklı gösterenleri, karşılaştığım ilk andan itibaren hemen tespit edebilirim.
51. Grupla birlikteyken genellikle davranışlarımı ve fikirlerimi gruba adapte ederim.
52. Tartışmalarda konuşmaların büyük bir kısmını genellikle ben üstlenirim.
53. Büyürken ailem daima iyi davranışların önemini vurgulamışlardır.
54. Arkadaşların bir araya geldiği eğlence toplantılarında başkalarıyla kaynaşmakta pek başarılı değilim.
55. Arkadaşlarımla konuşurken onlara sık sık dokunurum.
56. Başka insanların sorunlarını bana anlatmalarından nefret ederim.
57. Sinirli olduğum zaman bu durumu başkalarından çok iyi bir şekilde saklayabilirim.
58. Toplantılarda çok çeşitli insanla konuşmaktan hoşlanırım.
59. Herhangi birinin bana gülümsemesinden veya surat asmasından çok etkilenirim.
60. Birçok önemli kişinin katıldığı toplantılarda kendimi dışlanmış hissederim.
61. Durgun geçen bir toplantıyı neşelendirebilirim.
62. Üzüntülü filmlerde bazen ağlarım.
63. Sosyal etkinliklerde hiç eğlenmesem bile kendimi çok iyi vakit geçiriyormuş gibi gösterebilirim.
64. Kendimi yalnız biri olarak görüyorum.
65. Eleştiriye karşı çok duyarlıyım.
66. Farklı özgeçmişe sahip insanların çevremde rahatsız olduklarını ara ara fark etmişimdir.
67. İlgi odağı olmaktan nefret ederim.
68. Üzüntülü bir insanı rahatlatmak için kolaylıkla dokunup kucaklayabilirim.

69. Güçlü bir duygumu pek saklayamam.
70. Kalabalık toplantılara katılmaktan ve yeni insanlarla tanışmaktan zevk alıyorum.
71. Başka insanların beni sevmesine çok önem veririm.
72. Bir yabancı ile konuşmaya başlarken bazen yanlış şeyler söylerim.
73. Duygu ve heyecanlarımı çok seyrek gösteririm.
74. Başka insanları seyretmek için saatler harcarım.
75. Gerçekten kendimi mutlu hissediyorken bile kolaylıkla üzgünmüş gibi gösterebilirim.
76. Tanımadığım birileri benimle konuşmadıkça onlarla konuşmam mümkün değildir.
77. Eğer bir başkasının bana baktığı düşüncesine kapılırsam huzursuz olurum.
78. Gruplarda genellikle lider olarak seçilirim.
79. Arkadaşlarım bazen bana çok konuştuğumu söylerler.
80. Çoğunlukla duyarlı ve anlayışlı bir insan olduğum söylenir.
81. Duygularımı saklamaya çalışsam bile insanlar bunu her zaman anlayabilirler.
82. Arkadaşların bir araya geldiği eğlence toplantılarında toplantının yıldızı olma eğilimindeyim.
83. Başkalarının üzerinde bıraktığım etki ile genellikle meşgul olurum.
84. Sosyal ortamlarda genellikle kendimi beceriksiz bulurum.
85. Kızgın olduğum zaman asla bağırıp çağırmam
86. Arkadaşlarım kızgın ve sinirli oldukları zaman onları sakinleştirmem için genellikle beni ararlar.
87. Bir önceki dakika mutlu ve bir sonraki dakika üzgün görünmeyi kolaylıkla başarabilirim.
88. Herhangi bir konu üzerinde saatlerce konuşabilirim.
89. Sık sık başkalarının benim hakkımda ne düşündükleriyle meşgul olurum.
90. Her türlü sosyal ortama kolayca uyum sağlayabilirim.

Ek- 2. Onam Formu

Ŗu anda içinde bulunduğunuz çalışma, yüksek lisans tez çalışmamın analiz bölümü için veri elde etmek amacıyla yapılmaktadır. Bu alışma süresince sizlerden adlarınızın hiçbir Ŗekilde alınmayacağını ve vereceğiniz bilgilerin nc Ŗahıřlarla paylaşılmayacağını belirtmek isterim. Çalışmaya herhangi bir sebeple devam etmek istemediğiniz takdirde, çalışmayı istediğiniz yerde sonlandırabilirsiniz. Sizlere demografik bilgi formunun ardından 90 soruluk bir envanter verilecektir. Ortalama cevaplama süresi 20- 40 dk. arasında değişmektedir. Bu iki formu doldurduktan sonra çalışma sona erecektir.

Paylaştığımız bilgiler için sizlere teşekkür ederim.

Aslı Handan Avşar

KAYNAKÇA

- Abramovitch, R., Corter, C., Pepler, D., ve Stanhope, L. (1986). Sibling and Peer Interaction: A Final Follow-up and a Comparison. *Child Development, 57. 1*, 217- 229
- Bedford, V.H., ve Volling, B.L. (2004). A Dynamic Ecological Systems Perspective on Emotion Regulation Development within the Sibling Relationship Context. F.R. Lang ve K.L. Fingerman (Ed.). *Growing Together Personal Relationships across the Life Span* içinde. New York: Cambridge University Press, 76- 102
- Björkqvist, K., ve Österman, K. (2000). Social Intelligence-Empathy= Aggression? *Aggression and Violent Behavior, 5. 2*, 191- 200
- Blake, J. (1981). Family size and quality of children. *Demography, 18. 4*, 421- 442
- Blake, J. (1989). *Family Size and Achievement*. Berkeley: University of California Press.
- Brody, G.H., Stoneman, Z., MacKinnon, C.E., ve MacKinnon, R. (1985). Role Relationships and Behavior Between Preschool-aged and School-aged Sibling Pairs. *Developmental Psychology, 21. 1*, 124- 129
- Brody, G. (1998). Sibling Relationship Quality: Its Causes and Consequences. *Annual Review of Psychology, 49. 1*, 1- 24
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Cartledge, G., Stupay, D., ve Kaczala, C. (1986). Social Skills and Social Perception of LD and Non-handicapped Elementary- school Students. *Learning Disability Quarterly, 9. 3*, 226- 234
- Cassidy, K.W, Fineberg, D. S., Brown, K., ve Perkins, A. (2005). Theory of Mind May Be Contagious, But You Don't Catch It From Your Twin. *Child Development, 76. 1*, 97- 106

- Cicirelli, V.G. (1975). Effects of Mother and Older Sibling on the problem-solving behavior of the younger child. *Developmental Psychology*, 11. 6, 749- 756
- Claudy, J. G. (1984). The only child as a young adult: results from project talent. T. Falbo (Ed.). *The Single Child Family* içinde. New York: Guildford Press. 211- 252
- Conger, K.J., ve Little, W.M. (2010). Sibling Relationships during the Transition to Adulthood. *Child Development Perspectives*, 4. 2, 87- 94
- Downey, D. B., ve Neubauer, S. (1998). Is Resource Dilution Inevitable? The Association between Number of Siblings and Educational Outcomes across Subgroups. *The Annual Meeting of the American Sociological Association*. San Francisco, CA.
- Downey D.B. (2001). Number of Siblings and Intellectual Development: The Resource Dilution Explanation. *American Psychologist*, 56. 6-7, 497– 504
- Downey, D. B., ve Condron, D. J. (2004). Playing well with others in kindergarten: the benefit of siblings at home. *Journal of Marriage and Family*, 66. 2, 333- 350
- Dunn, J. (1983). Sibling relationships in early childhood. *Child Development*, 54. 4, 787– 811
- Dunn, J., ve Dale, N. (1984). I a daddy: 2-year olds' collaboration in joint pretend play with sibling and mother. I. Bretherton (Ed.). *Symbolic Play* içinde. New York: Academic Press, 131- 158
- Dunn, J., ve Munn, P. (1987). Development of justification in disputes with mother and sibling. *Developmental Psychology*, 23. 6, 791- 798
- Dunn, J., Slomkowski, C., ve Beardsall, L. (1994). Sibling relationships from the preschool period through middle childhood and early adolescence. *Developmental Psychology*, 30. 3, 315- 324
- Dunn, J., Coldwell, J., ve Pike, A. (2005). Sibling relationships in early/middle childhood: links with individual adjustment. *Journal of Family Psychology*, 19. 4, 523- 532

- Edwards, R., Mauthner, M., ve Hadfield, L. (2005). Children's sibling relationships and gendered practices: talk, activity and dealing with change. *Gender and Education, 17. 5*, 499- 513
- Epstein, J. A., Griffin, K. W., ve Botvin, G. J. (2008). A social influence model of alcohol use for inner-city adolescents: Family drinking, perceived drinking norms and perceived social benefits of drinking. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 69. 3*, 397– 405
- Ernst, E. ve Angst, J. (1983). *Birth order: Its influence on personality*. Berlin: Springer-Verlag.
- Fagan, A. A., ve Najman, J. M. (2003). Sibling influences on adolescent delinquent behavior: An Australian longitudinal study. *Journal of Adolescence, 26. 5*, 546– 558
- Falbo, T., ve Polit, D. (1986). Quantitative review of the only-child literature: Research evidence and theory development. *Psychological Bulletin, 100. 2*, 176– 189
- Ford, M.E., ve Tisak, M.S. (1983). A further search for social intelligence. *Journal of Educational Psychology, 75. 2*, 196- 206
- Gleen, N.D., ve Hoppe, S. (1984). Only children as adults: Psychological well-being. *Journal of Family Issues, 5. 3*, 363- 382
- Goetting, A. (1986). The developmental tasks of siblingship over the life cycle. *Journal of Marriage and Family, 48. 4*, 703- 714
- Howe, N., ve Ross, H.S. (1990). Socialization, perspective-taking, and the sibling relationship. *Developmental Psychology, 26.1*, 160- 165
- Howe, N., Karos, L. K., ve Aquan-Assee, J. (2007). Reciprocal and complementary sibling interactions, relationship quality and socio-emotional problem solving. *Infant and Child Development, 16. 6*, 577- 596
- Jefferson, T., Herbst, J.H., ve McCrae, R.R. (1998). Associations between birth order and personality traits: Evidence from self- reports and observer ratings. *Journal of Research in Personality, 32. 4*, 498- 509

- Jenkins, J. M., ve Astington, J. W. (1996). Cognitive factors and family structure associated with theory of mind development in young children. *Developmental Psychology*, 32. 1, 70- 78
- Kitzmann, K.M., Cohen, R., ve Lockwood, R. L. (2002). Are only children missing out? Comparison of the peer-related social competence of only children and siblings. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19. 3, 299- 316
- Lawson, D.W., ve Mace, R. (2010). Siblings and childhood mental health: Evidence for a later-born advantage. *Social Science & Medicine*, 70. 12, 2061- 2069
- Lewis, C., Freeman, N.H., Kyriakidou, C., Maridaki-Kassotki, K., ve Berridge, D.M. (1996). Social influences on false belief access: specific sibling influences or general apprenticeship. *Child Development*, 67. 6, 2930- 2947
- Mancillas, A. (2006). Challenging the stereotypes about only children: A review of the literature and implications for practice. *Journal of Counselling & Development*, 84. 3, 268- 275
- Mavroveli, S., K.V. Petrides, Rieffe, C., ve Bakker, F. (2007). Trait emotional intelligence, psychological well-being and peer-rated social competence in adolescence. *British Journal of Developmental*, 25. 2, 263- 275
- McAlister, A., ve Peterson, C.C. (2006). Mental playmates: Siblings, executive functioning and theory of mind. *British Journal of Developmental Psychology*, 24. 4, 733- 751
- McAlister, A., ve Peterson, C.C. (2007). A longitudinal study of child siblings and theory of mind development. *Cognitive Development*, 22. 2, 258– 270
- McHale, S.M., Updegraff, K.A., ve White, S.D. (2012). Sibling relationships and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 74. 5, 913- 930
- Miller, P. H. (2008). *Gelişim Psikolojisi Kuramları (Theories of Developmental Psychology)*. Z. Gültekin (çev.), İmge Kitapevi Yayınları (1989)

- Minnett, A.M., Vandell, D.L., ve Santrock, J.W. (1983). The effects of sibling status on sibling interaction: Influence of birth order, age, spacing, sex of child, and sex of sibling. *Child Development*, 54. 4, 1064- 1072
- Parke, R. D., ve Tinsley, B. J. (1987). Family interaction in infancy. J. D. Osofsky (Ed.). *Handbook of Infant Development* içinde. New York: Wiley, 579-641
- Perner, J., Ruffman, T., ve Leekam, S. R. (1994). Theory of mind is contagious: You catch it from your sibs. *Child Development*, 65. 4, 1228–1238
- Peterson, C. (2000). Kindred spirits: Influences of siblings' perspectives on theory of mind. *Cognitive Development*, 15. 4, 435- 455
- Phillips, A., ve Phillips, C. (1994). Birth order and achievement attributions. *Journal of Individual Psychology*, 50. 1, 119– 124
- Piaget, J. (1965). *The moral judgment of the child*. New York: Free Press.
- Polit, D., ve Falbo, T. (1987). Only children and personality development: A qualitative review. *Journal of Marriage and the Family*, 49. 2, 309– 325
- Pollet, V.P., ve Nettle, D. (2007). Birth order and face-to-face contact with a sibling: Firstborns have more contact than laterborns. *Personality and Individual Differences*, 43. 7, 1796- 1806
- Riggio, H. (1999). Personality and social skill differences between adults with and without siblings. *Journal of Psychology*, 133.5 , 514–522
- Ruffman, T., Perner, J., Naito, M., Parkin, L., ve Clements, W. A. (1998). Older (but not younger)siblings facilitate false belief understanding. *Developmental Psychology*, 34. 1, 161–174
- Smith T.E. (1990). Academic achievement and teaching younger siblings. *Social Psychology Quarterly*, 53. 4, 352- 363
- Smith, T.E. (1993). Growth in academic achievement and teaching younger siblings. *Social Psychology Quarterly*, 56. 1, 77-85
- Steelman, L. C, ve Powell, B. (1991). Sponsoring the next generation: Parental willingness to pay for higher education. *American Journal of Sociology*, 96. 6, 1505-1529

- Stormshak, E. A., Bellanti, C. J., ve Bierman, K.L. (1996). The quality of sibling relationships and the development of social competence and behavioral control in aggressive children. *Developmental Psychology*, 32, 1, 79-89
- Sulloway, F. J. (1996). *Born to rebel: Birth order, family dynamics and creative lives*. New York: Pantheon.
- Sulloway, F. J. (2001). Birth order, sibling competition, and human behavior. *H.R. Holcomb III (ed.), Conceptual Challenges in Evolutionary Psychology*, 39-83
- Thorndike, E.L. (1920). Intelligence and its uses. *Harper's Magazine*, 140, 227-235
- Trent, K., ve Spitze, G. (2011). Growing up without siblings and adult sociability behaviors. *Journal of Family Issues*, 32, 9, 1178- 1204
- Tomasello, M. (2008). *Origins of Human Communication*. Cambridge, MA: The MIT Press
- Veenhoven, R., ve Verkuyten, M. (1989). The well-being of only children. *Adolescence*, 24, 93, 155–166
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Widmer, E. D. (1997). Influence of older sibling son initiation of sexual intercourse. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 4, 928 – 938. doi:10. 2307/353793
- Youngblade, L.M., ve Dunn, J. (1995). Individual differences in young children's pretend play with mother and sibling: Links to relationships and understanding of other people's feelings and beliefs. *Child Development*, 66, 5, 1472-1492
- Yüksel, G. (2004). *Sosyal Beceri Envanteri El Kitabı*. 1. Baskı. Asil Yayın Dağıtım A.Ş.
- Zigler, E., ve Trickett, P. K. (1978). IQ, social competence, and evaluation of early childhood intervention programs. *American Psychologist*, 33, 9, 789- 798

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI: Aslı Handan Avşar

DOĞUM YERİ VE TARİHİ : Çanakkale / 1988

MEDENİ HALİ: Bekar

E-MAIL : asli-avsar@hotmail.com

ADRES (EV): Feneryolu Mh. Hasan Amir Cad. Eski Karakol Sk. Çamlı Apt.

No: 8/1 Kadıköy / İstanbul

ADRES (İŞ): Yeniköy Caddesi, Keramibey Sk. No:11

TELEFON (EV/CEP): 0533 746 69 77

EĞİTİM DURUMU

2011- 2013 Arel Üniversitesi / İstanbul

2006-2011 Boğaziçi Üniversitesi / İstanbul

2002-2006 Mehmet Emin Resulzade Anadolu Lisesi / Ankara

2000-2002 İbrahim Çeçen İlköğretim okulu / Ağrı

1996- 2000 İnönü Üniversitesi Kampüs İlköğretim Okulu / Malatya

1994- 1996 Gazi İlköğretim okulu / Manisa

YABANCI DİL

İngilizce : İleri Düzey

İspanyolca: Orta düzey

İŞ TECRÜBESİ

Aura Psikoterapi Merkezi / Staj / 2010- 2012

Lolipop Çocuk Evi / Staj / 2009

The Learning Center / Psikolog / 2011-